

VLADAS BUTLERIS

UŽ KA?

I TOMAS, II dalis

**Autoriaus leidinys,
1929 M.**

Spausdinta D. Apto spaustuvėje, Ryga

Kūrinys suskaitmenintas vykdant ES struktūrinių fondų remiamą projektą
„LIETUVIŲ LITERATŪROS KLASIKOS KŪRINIŲ PERKĖLIMAS
Į ELEKTRONINĘ ERDVĘ“, 2013

TURINYS

II dalis. Naujuose gyvenimo sukuriuose	4
I. Naujų vilčių žiburėliai	5
II. Uršulės tragėdija	23
III. Taip negali tęstis toliau	61
IV. Naujųjų kelių kryptimis	65
V. Komisijos darbai	79
VI. Plunksno brūkšniu — į Smolensko vieškelį	86

VLADAS BUTLERIS

UŽ KA?

I TOMAS, II dalis

Serijs romanų iš lietuvių gyvenimo, 1863 metais į Sibirą ištremto.

Kiekvienas atskiras tomas, apimdamas tam tikrą laiko periodą, vaizduoja visiskai užbaigtą atskiro veikalo mintį. O bendrai penki tomai vaizduoja vienos lietuvių tremtinio šeimos gyvenimą, keliuose laiko perioduose.

II dalis. Naujuose gyvenimo sukuriuose

I. Naujų vilčių žiburėliai

Laikas bėgo... Antukas ganė kiaules ir Bazilių rašto mokė. Jų niekas netrukde... Antukas visa savo siela prie Baziliaus prisirišo, o pastarasai, našlaitį labai pamilo. Vaikutis savo pergyvenimus pradėjo užmiršti ir su Baziliumi jis jautėsi, anot liaudies posakio, kaip pas Dievą užkrosny.

Jis visiškai nusiramino. Visos jo sielos žaizdos užgijo...

Nuo Daubaros išvažiavimo jau baigėsi trečias mėnuo.

Staiga, visai netikėtai, į kiaulides atbėga, Alzės atsiųsta mergaitė pasakyti Antukui, kad pastarasai su visa savo manta vėl grįžtų į dvaro samdinių tarpą.

Antukas susirūpino. Jis labai nuliūdo. Su širdies skausmu ir baime atsisveikino jis su geruoju savo viršininku Baziliu.

«Kas manęs ten laukia» — manė jisai. — «Vėl kančios, vėl botagai, Aleksandro niuksai ir kumščiai».

Alzė Antuką sutiko maloniai, net džiugiai.

Jis pabučiavo jai ranką, o ji į nulenktą žemyn jo galvą.

Tai buvo labai didžios malonės ženklas.

— Žinai ką, Antuk, — tarė jam Alzė, — rytoj atvažiuoja vyresnysis ponaitis. Nutariau paimti tave į savo pavaduotojus jaunajam ponui patarnauti. Ponia sutiko ir įsakė tuo tarpu tave čia perkelti. Nebijok. Tai mūsų gerasis ponaitis. Mes visi jo su džiaugsmu laukiame. Jis tavęs nenuskriaus, — paaiškino Alzė. Antukas apsidžiaugė. Jis atsiminė mokytojo žodžius ir pažadėjimus ir lyg pamatė Dievo ranką, rodančią jam kelią iš kiaulidės — vėl į dvaro rūmus.

Samdinių kambary Antukas vėl įsikūrė savo pirmąsioj vietoj.

Paklojęs savo lovą ir įsispraudęs į kamputį, kaip ir pirma atsiklaupęs ant kelių pasimeldė. Paskui nuėjo tvarkyti kambario brangiam, laukiamam svečiui.

Dabar jautėsi esąs savarankiškas kamerdinieris.

Apie pietus atvažiavo visų laukiamasis svečias — Tadas.

Jam buvo nurodytas, skirtasis jam kamerdineris.

Vaikutis Tadiui patiko. Jis Antukui mandagiai tarė keletą žodžių ir atidavė jo globon atvežtą su savim plačiasnukį¹ šunį — Boksą. Šuns uodega ir ausys buvo nupiautos; Antukas tai pirmą kartą pamatė. Jis savo širdy piktinosi, kad žmonės savo pramogoms, kankina taip gyvulius.

Dvaro rūmai atgijo. Tado atvažiavimas visus džiugino. Antukas iš džiaugsmo žibėjo: jam labai buvo malonu tokiam geram ponui tarnauti.

Trečią dieną po Tado parvažiavimo į dvarą atjojo kažkoks nepažįstamas ir pasakė, kad pats norįs matyti ir kalbėti su atvažiavusiu iš S.-Peterburgo² vyresniuoju ponaičiu.

Antukas apie tai savo naujajam ponui pranešė.

— Mane? — paklausė nustebęs Tadas. — Keista? Ko gi jis iš manęs nori?

— Nežinau. Jo klausiau, o jis man pakartojo «pats jį turiu matyti», — atsakė Antukas.

— Na gerai, eiva, palydėk mane, — keldamasis tarė Tadas.

— Aš — Tadas Butleris, — kreipėsi jisai į laukusį prieškambaryje nepažįstamą.

— Man įsakyta įteikti tamstai stačiai į rankas laišką, — šiuos žodžius taręs, jis atidarė savo odinį krepšį, kurį turėjo ant pečių užsimovęs, išėmė laišką ir padavė jį

1 Buldogų veislės.

2 Petrapilis, dabar vadinamas Leningradu.

Tadui.

Tadas paėmęs voką pažiūrėjo ar tikrai jam adresuotas, o tuo tarpu nepažįstamasis skubiai išėjo, sėdo ant arklio ir bematant dingo taip, kad Tadas nesusėpėjo jį nė paklausti nieko.

— Kur gi tas žmogus? — susigriebė Tadas.

— Jis išėjo, sėdo ant arklio, kuris čia prie laiptų buvo ir šuoliais išjojo, — atsakė Antukas.

— Keista, keista. Na, eisim skaityti.

Sugrįžęs į kambarį, Tadas stropiai atplėšė voką ir išėmė laišką. Laiškas buvo labai ilgas ir parašytas nepažįstamo jam asmens rašysena. Tai dar labiau jį suintrigavo. Pradėjo skaityti:

«Gerbiamasis pone Tade!

Nors neturiu garbės Tamstą pažinti, bet būdamas jaunuomenės auklėtoju, pareigos verčiamas, drįstu trukdyti Tamstą šiuo savo laišku. Pas jus, Repšionių dvare, kiaulidėse, tarp kitų piemenų yra vaikutis, visiškas našlaitis, jūsų baudžiauninkų sūnus, Antanas Dumbrys. Tai Lietuvos žemelės grynaugė. Tai nuostabių gabumų, didelio talento ir dvasinio grynumo vaikutis.

Del susipinusių aplink jį intrigu, tik dėl to, kad toks geras, jis skursta, nyksta ir gęsta tame purve ir tarp kiaulių.

Iš Tamstos tėvo lūpų nekartą girdėjau džiaugsmingus atsiliepimus apie Tamstos liberalines pažiūras, didelį susidomėjimą kultūros klausimu, susirūpinimą mūsų liaudimi, apie Tamstos humaniškumą ir aukštą moralę.

Tai man duoda pagrindo, teisės ir tvirtos vilties kreiptis į Tamstą, kaip į būsimą dvarininką, kaip į vyresnįjį sūnų.

Atkreipk savo dėmesį į tą našlaitį, ištiesk jam savo pagalbos ranką, ištrauk jį iš tos baisios, jį žudančios aplinkumos ir tinkamai jį pritaikink prie gyvenimo žmonijos naudai.

Negalima leisti, kad tokia įgimtoji Dievo dovana, be pėdsakų, tokiose baisiose aplinkybėse pražūtų.

Jei Tamsta tuo vaikučiu susidomėsi, tai prašyčiau išklaudyti mano prašymo — teikis nusiųsti į Leliūnus patikimą žmogų pas kleboną Juozą Oleką paimti iš jo paliktą Tamstai pakietą. Jame rasi trumpą šio puikaus vaikučio biografiją ir aprašymą visų baisenybių, kurias teko Repšionyse jam patirti.

Pagaliau, apie jo dvasinius, moralinius ir religinius privalumus Tamsta gali įsitikinti paskaitęs du sąsiuvinį, kuriuose jis aprašė gyvenimą savo mirusių tėvelių. Tuos sąsiuvinius turi vaikutis.

Vaikutis, neperdėsiu pasakęs, retenybė, fenomenas. Aš kaipo liaudies auklėtojas negaliu jo taip palikti, jo pamesti. Todėl prašau Tamstą suteikti man laimės savo atsakymu, kad galėčiau orientuotis, kaip toliau rūpintis vaikučio reikalais.

Tai rašo mokytojas, kurį Tamstos tėvas buvo pakvietęs Tamstos brolio Jono auklėti, — ir šiandieną tas pareigas paliekas dėl daugiau, negu nenormalių auklėjimo sąlygų.

Tikiuosi, kad Tamsta mane suprasi ir už mano kreipimasi nerūstausi.

Laukdamas Tamstos atsakymo ir palaikymo raštiškos mūsų pažinties, reiškiu giliausią Tamstai mano pagarbą.

Algirdas Daubaras».

«Mano adresas: Vilnius, Bajorų Institutas A. Daubarui».

— Įdomu, įdomu, — paskaitęs laišką ir dėdamas jį atgal į voką, tarė Tadas.

— Jau tuo vaikučiu esu suintriguotas, — tarė jis sau ir priėjęs prie rašomojo stalo, parašė trumpą laiškutį, užantspaudavo voką ir pašaukė Antuką.

— Tu žinai Leliūnus? — jis paklausė jį.
— Žinau, — atsakė Antukas.
— Na, tai tuojau tenai drožk, suieškok kleboną Juozą Oleką, įteik jam tą laišką, gauk iš jo pakietą ir man jį parnešk, — įsakė Tadas.
— Klausau, — atsakė Antukas ir tuoj išbėgo į Leliūnus. Jis neėjo, bet skrido džiaugsmo sparnais.

Klebonas netik nustebo, bet stačiai Antuko pasirodymu susijaudino. Jis žinojo, kad bet koks pasišalinimas jam yra draudžiamas, o ypač Leliūnai.

— Kas atsitiko, — susirūpinęs paklausė jį.

Antukas trumpai papasakojo apie netikėtus per keturias dienas įvykius ir apie savo padėjimo atmainą.

— Ačiū Dievui, — lengvai atsikvėpęs, džiaugsmingai tarė klebonas.

Jis prašė Antuką nors pusvalandį sutrukti. Jį labai interesavo Tado atvažiavimas ir jo santykiai su Antuku.

— Aš tarnauju. Esu siųstas skubiai parnešti pakietą. Mano ponas manęs laukia. Turiu skubėti. Atleisk, — bučiuodamas klebonui ranką, Antukas paaiškino.

— Tu teisingas, mano aukso vaikelis, — įteikdamas pakietą tarė kunigas, — su Dievo pagalba, keliauk.

Atsisveikinęs su klebonu, Antukas skubiai išėjo, pakeliui trumpai maldai klūpterėjo prie savo tėvelių kapo ir nubėgo į Repšionis.

Antukas parnešė pakietą ir įteikė jį savo ponui.

Tadas jį atplėšė ir atsidėjęs ėmė skaityti. Jis skaitė ir jaudinosi.

— Taip jeigu tai tiesa, tai retenybė. Tai biauru. Privalau jį užstoti. Privalau jį iš tos aplinkumos išplėsti, — vaikščiodamas po kambarį pats sau rezonavo Tadas. — «Kaip čia greičiau tą vaikutį pamačius ir paskaičius tuos jo sąsiuvinius» — galvojo Tadas.

Jis ir nepastebėjo, kad suinteresavęs jį vaikutis, jam pačiam tarnauja.

— Argi gali būti toks pažiūrėti puikus, miklus protu ir mokąs laikytis vaikutis iš kiaulidės — kiauliganis? — Jis pašaukė Antuką.

— Tu žinai dvaro kiaulides? — Paklausė jis įėjusį Antuką.

— Žinau, — jam atsakė.

— Gal būt, tu taip pat pažįsti ten piemenį — kiauliganį tavo bendravardį Antuką.

— Taigi aš pats ir esu, kiauliganis — Antukas, — susijaudinęs ir paraudęs prisipažino Antukas.

— Koks gi tu kiauliganis, kad man tarnauji? — nustebę paklausė Tadas. — Kas per metamorfoza? Nieko nesuprantu.

— Aš visą laiką ten buvau ir tik prieš pat tamstai atvažiuojant mane iš ten atgal gražino prie samdinių ir paskyrė tamstai tarnauti, — paaiškino Antukas.

— Tai tu mokytoją Daubarą taip pat pažįsti? — paklausė Tadas.

— Žinia, — atsakė Antukas. — Pas jį mokiausi. Tai mano brangus ir geras mokytojas. Jei leisi, tamstai parodysiu jį. — Tuos žodžius taręs ištraukė iš šoninės kišenės stropiai suvyniotą mokytojo paveikslą.

Tadas paėmė atvirutę, pažiūrėjo, pervertė ir perskaitė užrašą.

— Viliojasi ir pavydėtinas užrašas. Dar iš tokio mokytojo, — tarė Tadas. — Dabar bėk ir atnešk man savo sąsiuvinius, kuriuose aprašei savo mirusių tėvelių gyvenimą.

Antukas išėjo. Tadą ėmė nerimas. Jis netik domėjosi vaikučiu, bet jau nerimavo ir jo likimu.

— Taip, aš jį iš čia paimsiu, — pats sau tarė ir nebelaukdamas Antuko, nuėjo pas tėvą.

«Kas čia vėl mane dar trukdytų?» piktai pamanė į darbą įsigilinęs dvarininkas. Pakėlęs galvą pamatė savo mylimąjį sūnų ir darbą padėjo į šalį.

— Kaip malonu man tave matyti, — ištarė dvarininkas.

— Brangusis tėve, — be jokių įžangų pradėjo Tadas savo ataką: — turiu didelį prašymą. Aš nieko neatidėliojau, sekdamas tavo pavyzdžiu: «ką šiandieną nuveiksi — rytoj apie tai neteks galvoti». Juk aš tavo sūnus. Seku tavo nurodymais — meilindamasis ir bučiuodamas tėvą. kalbėjo Tadas.

— Na, klausau, ko reikia? — smalsiai paklausė tėvas.

— Nesiskubink, mielasai, visa iš eilės. Nejau tau nubodau, trukdau, ir greičiau nori manim nusikratyti?

— O ne, aš tik greičiau noriu patenkinti tavo norą, o jeigu tai ne mano galioje, ne mano kompetencijoj, tai bent tavo nelaimei ar reikalui padėti. Matau, tu jaudiniesi ir labai nekantrauji. Aš tavo tėvas — visą matau.

— Nelaimė manęs neištiko. Taip pat nėra ir negalimų reikalų. Jų niekad neturiu. Aš tiesiog einu prie užsibrėžto tikslo ir... visad jį pasiekiu. Suprantama, aš ne beprotis ir ne niekšas. Panašių norų man nebūna.

Dalykas štai koks: turiu puikų draugą. Ne, daugiau kaip draugą: tai geriausias mano minčių ir pažiūrų bičiulis. Mes geriau gyvename kaip broliai. Broliai barasi, bylinėjasi, o mudu gyvenava viena mintimi, viena siela ir idėja. Tai Miliutinas, apie kurį tau nekartą esu kalbėjęs ir paminėjęs savo laiškuose.

— Pamenu, pamenu, — linksmi prabilo tėvas. Pasikalbėjimas su sunūmi jį gaivino.

— Štai, ir mano buldogą — Bokšą jis man dovanojo. Tai gryno kraujo, su atestatu šuo. Jo tėvai Londono parodoje aukso medaliu apdovanoti. Bet eikime prie reikalo. Miliutinai Kryme turi puikius dvarus «Semeiz». Jų pavyzdinga sodininkystė ir daržininkystė. Tai puikus Krymo kampelis. Kalbėdamas su juo apie jų ūkį visad gėriuosi ir labai gailiuosi, kad mūsų dvare to viso nėra.

Jis ne kartą man atsakydavo: «Ko čia galvoti, atsiųsk iš savo dvaro vieną gabų jaunuolį, aš jį nusiųsiu į savo dvarą ir per ketvertą metų turėsi puikų savo ukiui specialistą ir patyrusį meistrą. Juk mūsų pavyzdinga mokykla».

Ta mintis man neduoda ramumo ir tuo reikalu atėjau su tavimi pasitarti. Štai, po metų baigiu mokslą ir tariaus, kad teks ir man susirūpinti savarankiškai ūkiu, namais, o čia sodas, vaiskrūmiai ir daržai...

Štai aš tik pas jus trečia diena, o jau suspėjau atkreipti dėmesio į vieną pusberniuką, kuris man tarnauja.

Jis taip tinka sakytam tikslui, kad aš atėjau prašyti man jį padovanoti.

Aš, rodos, to užsitarnavau: aš juk perėjau į paskutinį karo mokyklos kursą; aš jau nebe paprastas portupeji-junkeris, bet karo mokyklos viršila. O taip pat jau nebe toli ir karininko antpečiai. Tu privalai suprasti, kad šis berniukas man butinai reikalingas ir aš labai prašau. Tol neatsitraukiu, kol tu man jo neatiduos. Aš tavo sūnus. Aš tau pasakiau, kad neišpildomų norų man nėra ir būti negali. Tad—rašyk dokumentą. Jį vadina Antanu Dumbriu, — meilindamąsi prie tėvo, kaulijo Tadas.

— Antanas Dumbrys? — nustebęs paklausė dvarininkas ir toliau tęsė:

— Tiesa, tai puikus berniukas. Tavo, broliuk, mitri akis... Su džiaugsmu tai padaryčiau, bet tai ne nuo manęs pareina. Visa, kas liečia namus ir namų ūkį, tai tavo motinos kompetencija, — tarė dvarininkas.

— Ne, aš nesutinku. Ne visai taip išeina — nė administraciniu, nė logikos atžvilgiu. Pirmiausia, tas berniukas buvo pripažintas namų ūkiui netinkas ir pasiųstas į kiaulides. Antra, motina jį paskyrė, kaip pageidaujama laikinai man patarnauti, o vėliau jį vėl gražins prie tų pačių kiaulių. Trečia, kiaulininkystė yra tavo žinioje, tuo būdu su savo piemeniu gali pasielgti, kaip nori. Logiškai, motinai jis netinka, man jis reikalingas, tu jo — šeimnininkas. Atiduok jį man. Tu visišką turi teisę. Prašau tave, mielas tėvuk, padovanok man šitą kiauliaganį, — tėvui meilindamasis prašė Tadas.

— Ne jau tau to piemens gaila? Na, tai parduok jį man. Aš tau užmokėsiu štai šituo feldfelio bisonu, — rodydamas į savo antpečius, juokaudamas, kibo prie jo Tadas.

— Na, broliuk, tu ir prašyti moki, — šypsodamasis ir sūnų bučiuodamas tarė dvarininkas.

— Nėr kas veikti, eiva pas motiną. Tu žinai, kad be jos nieko negalima. Kai vesi, tai pats įsitikinsi, ką reiškia priklausomybė, — juokavo tėvas.

— Tik, saugok Dieve, neparodyk motinai, kad tu bent kiek žinai apie šio berniuko istoriją. Ji organiškai jo nekenčia. Visa tai dėl Jonuko. Tarp mus kalbant berniukas niekuo nekaltas. Aš priverstas buvau nusileisti, ir dėl to tai, paliko mus ir mokytojas Daubaras.

Tadas visą ką atliko diplomatiškai. Tėvas taip pat sūnui nepasiduodamas, mikliai su žmona pasielgė. Ji pati jau panoro nusikratyti tuo vaikpalaikiu, kuris įnešė į namus tiek nemalonumų.

Motina šį klausimą akimirksniu išsprendė. Reikėjo gi sūnui įtikti. Jis buvo to užsitarnavęs. Tuo būdu Dumbrių Antukas liko visiškai Tado nuosavybe.

— Ačiū jums, brangūs mano tėveliai, — bučiuodamas juos dėkojo Tadas.

— Šiandieną aš jį perimu visiškai savo nuožiūron. Tu žinai, tėve «kariškai», — juokavo su tėvu Tadas.

— Bet nepaleisiu judviejų, kol negausiu nuosavybės dokumentų. Prašau raštišką man duoti pardavimo arba dovanų aktą. Šiuo tarpu, kad ir be valdiško antspaudo, pasitenkinsiu judviejų parašais, — juokavo Tadas.

— Na, tėvuk, eiva baigti biznį, Pitery³ arba Maskvoj šiuo reikalu drožia į restoraną, traktierių, o mudu su tavim — į tavo kabinetą, — vis juokavo Tadas. Jis paėmė tėvą po ranka ir išėjo.

— Neišsisuksi, — tarė tėvui įeidamas į kabinetą. Tadas nežinojo nei ką bedaryti iš džiaugsmo, kad taip visa kas sklandžiai pavyko.

— Aš tau diktuosiu, o tu rašyk, — tarė Tadas. Jis diktavo: «Mes pilnateisiai Repšionių ir kitų dvarų Vilkmėgės apskrity savininkai Vincentas ir Margarita Butleriai, savo sūnui Tadiui Butleriui atiduodame visiškai jo nuosavybėn mūsų baudžiauninką, Mykolo Dumbrio sūnų Antaną, 14 metų amžiaus, kaip dovaną už perėjimą į paskutinį Inžinierių Instituto karininkų kursą, už įgijimą feldfelio laipsnio, už bisoną antpečiuose ir už spurgą kalavijo rankenoje».

— Na, o dabar pasirašyk. — baigęs diktuoti, pasiūlė tėvui Tadas. Tėvas šypsodamasis pasirašė.

— Na, mat, caca, gerai — juokavo Tadas ir apkabinęs tėvą pradėjo bučiuoti. Jis sugriebė raštelį ir galvatrūkčiais nudūmė pas motiną.

— Na, pasirašyk ir tu, brangioji muterchen, — išokęs į kambarį linksmi tarė Tadas. Tėvo parašas yra, reiškia ir mamytei jo neišvengti.

Džiugiai ir švelniai, kaip tas katukas, meilindamasi motinai, sugriebė ją už liemens ir sukdamas ją valso ratu po kambarį į ausį jai pratarė: «Prisiminę jaunatvės gyvatą — susuksime valso verpetą» ir tuo pat laiku apipylė ją savo bučkiais.

— Na leisk, jau leisk, susimildamas. Tu mane iš kojų išgriausi — juk matai, kad aš su krenolinu. Kaip tu čia taip mikliai mane pačiupai? — norėjo iš Tado glėbio išsprukti motina.

Tadas dar porą kartų apsukęs prisiartino prie rašomojo stalo ir sodindamas ją į kėdę, atsakė į motinos klausimą.

— Tai mums, junkeriams palikit, — šiuo atveju mes meistrai, — ir motina nė atsipeikėti nesuspėjo, kaip Tadas ją švelniai vėl į lūpas papučiaavo.

— Na, gerai jau, gerai, pasirašysiu. Ačiū tau, kad paleidai mane, o tai, ko gero, dar užkankinęs butum, — visa uždusęs, bet patenkinta Tadu, į kėdę sėsdama tarė motina.

3 Petrapily.

— Senai, taip reikėjo, — juokavo Tadas.

— Na, kur čia pasirašyt? Duok čia, — pilna motiniškojo pasididžiavimo, šypsodamos paklausė motina.

— O ką, ar prisiminei gerus, prabėgusius laikus? Tiek, jie prabėgo ir nebegrįž! — nesiliovė vis juokavęs sūnus. Padėjo ant stalo popierį ir įrėmęs pirštu tarė — rašyk!

— Na, štai ir pasirašyta, — dėdama į šalį plunksną atsakė motina.

— Pasirašyt, tai pasirašei, bet ką pasirašei — nežinai?

O vis tik, tokiai būti lengvatikei, ypač tavo amžiuje, netinka, — juokavo sūnus.

Panašiai, neskaitydama, ko gero, jei ne mirties bausmę, tai bent dikta skaičių rykščių sau pasirašysi, o tenai, Alzė su Povilu tinkamai jas realizuos, — išdykavo Tadas.

— Dideliai tau ačiū! — džiugiai, improvizuodamas gestais atsisveikinimą, atbulasėjo dūrų link Tadas.

— Tik jau, meldžiamasis, perdaug nesigirk. — tarė jam motina, — o tai, ko gero, Jonukas užsigavęs, taip pat pareikalau gyvos dovanos.

«Jei jau veikti, tai iki galo», — įeidamas į savo kambarį su dokumentu rankoje, manė sau Tadas.

Jis atsisėdo ir pradėjo rašyti Daubarui atsakymą. Vos spėjo užbaigti laišką, kaip į kambarį įėjo su savo dviem sąsiuviniais Antukas.

— Kurgi, mano brangusis, taip sutrukai? — paklausė Tadas.

— Aš jau suspėjau tave nupirkti ir apie tai parašyti buvusiam tavo mokytojui Daubarui.

— Mano sąsiuviniai buvo palikti kiaulidėse, pas vyriausią mūsų kiaulių piemenį senuką Bazilių, — paaiškino Antukas. — Nubėgau tenai. Bazilius su kiaulėmis ganyklose. Aš tenai. Jo paprašiau ir mes abu sugrįžome į kiaulides. Jį skubinti nedrįsau.

Jis toks geras ir senas. Na ir sutrukome. Atleiski man, — baigė savo pasiaiškinimą Antukas.

Tadas žiūrėjo į Antuką, atidžiai klausydamasis tauraus jo pasiaiškinimo.

Nuo Tado žvilgsnio, Antukas negalėjo paslėpti savo džiaugsmo ir smalsumo, kuris pasireiškė išgirdus jam apie jo išpirkimą.

— Gal būt tau įdomu žinoti, ką parašiau tavo mokytojui? Gal nori tu pats jam ką nors parašyti? paklausė jo Tadas.

— Aš jaučiu, kad tas laiškas mane liečia. Tai mane labai domina. Bet aš neturiu drašos ir pamanyti apie žinias laiškuose, kurie ne man adresuoti. Aš žinau, kad visą tai, kas man reikia žinoti — man pasakys, o svetimus laiškus skaityti netik gėda, bet ir nuodemė. Parašyti savo gerajam mokytojui labai norėčiau, — atsakė Antukas.

— Tu teigus, tas laiškas liečia tave, o jei nori žinoti, kas jame parašyta, tai imk ir man garsiai paskaityk, o aš paklausysiu. Jei ko nesuprasi ir tau bus įdomu — paklausk. Aš paaiškinsiu. Bet sąlyga: tu neprivalai nieko nuo manęs slėpti. Visada buk atviras ir manim pasitikėk. Manęs nebijok. Tik tuomet tavim rūpinsiuos, tau padėsiu ir mylėsiu tave. Kai laišką paskaitysi, tai galėsi dar nuo savęs prirašyti. Laišką dar šiandieną skubu siųsti į paštą. Paskiau, jei norėsi savo mokytojui ką parašyti, tai man pasakyk, aš duosiu tau jo adresą, ženklų ir visa, kas reikalinga. Jis žmogus geras. Tave myli. Na, tai sėskis ir skaityk, — perduodamas Antukui laišką, tarė Tadas.

— Aš ir stačias paskaitysiu, — atsakė berniukas, paėmė laišką ir pradėjo skaityti.

Skaitė atidžiai ir aiškiai, skiriamųjų ženklų žiūrėdamas.

«Gerbiamasis

Pone Daubarai!

Į savo tėvų namus atvykau atostogų šių metų liepos mėn. 9 dieną. Šiandieną, liepos 12 dieną, nežinomas man pasiuntinys pats įteikė man Tamstos laišką, kuris buvo rašytas šio mėn. 7 dieną.

Šis laiškas labai mane sudomino. Neatidėliodamas, tuojau išsiunčiau į Leliūnus, paskirtą mano kambariui aptarnauti berniuką, parnešti pakieto.

Susipažinęs su pakieto turiniu, dar labiau susidomėjau to berniuko — našlaičio asmenim ir jo dviem sąsiuviniais.

Savo berniuko paklausiau, ar jis žino, kur yra kiaulidės. Jis atsakė žinaš. O kai jo paklausiau, ar jis nepažįsta kiaulaganio Antuko, mano nustebimui jis prisistatė mano akivaizdoje: — Tai aš, — atsakė pats Antukas. Aš nesusivokiau. Bet tuojau, tas pats berniukas man viską nuosekliai ir detalčiai išaiškino. Pasirodė, kad prieš mano parvažiavimą, jis laikinai buvo paimtas iš kiaulidžių man patarnauti.

Pasiunčiau jį atnešti man sąsiuvinius. Bet man ir be to visa kas jau buvo aišku. Tamstos taip nuosekliai, vaizdžiai ir gyvai nušviesti vaikučio pergyvenimai, tiek mane sujaudino, kad skaitydamas, pats jaučiaus visą tai pergyveną. Visiškai supratau tą baisią jo sielos dramą. Nutariau, kad toliau taip būti negali ir kad berniuką iš tų kančių reikia išvaduoti.

Visas užsidegiau ir man sunku buvo jo laukti grįžtant su sąsiuviniais.

Bematant sugalvojau planą, kuriuo galėčiau paveikti savo tėvus ir nebelaukdamas sąsiuvinų, nuvykau pas savo tėvą, su kuriuo šį klausimą išsprendėme per trejetą minučių.

Bet čia reikalinga buvo ir namų šeiminkės, mano motinos, sankcija. Su tėvu nuvykome pas ją ir per dvidešimt minučių viskas buvo išspręsta.

Tuo būdu, šio puikaus berniuko likimas yra jau mano rankose. Iš savo tėvų jį nusipirkau ir gavau jų abiejų pasirašytą dokumentą.

Prašau neišsigąsti mano posakio—«nusipirkau». Suprantama ne visam amžiui, o tik laikinai, kolei pastatysiu jį ant kojų, kolei jis taps savarankišku. Aš turiu jau numatęs planą. O gal būt?.. Jis sulauks tos laimingos dienos, kai Rusijoje nuo tų nelaimingųjų bus nuimti baudžiovos pančiai ir tuomet jis pats toliau orientuosis, o aš kiek begalėdamas jam padėsiu.

Čia viešėsiu porą mėnesių. Paskui su Antuku važiuosiu į St. Peterburgą, kur tęsiu mokslą, o Antuką siųsiu į Krymą — į «Semeiz'ą» sodininkystės ir daržininkystės mokyti. Juo nesirūpinki. Atiduosiu jį į puikios sielos žmonių rankas. Jį padarysiu žmogum ir suteiksiu jam laisvą profesiją. Jis nė nuo vieno žmogaus nebepriklausys ir visiems bus reikalingas. Jį pasiųsiu į puikią vietą, į jaukią ir užjaučiančią rusų šeimą.

Štai, kaip viskas sekmingai pavyko. Antukas nesusėjo dar atnešti savo sąsiuvinų, o aš jau jį nupirkau ir baigiu jau rašyti Tamstai laišką. Stinga man žodžių išreikšti padėkai už tokį širdingą ir atvirą manim pasitikėjimą. Tuo Tamsta man davei galimumo realiai įgyvendyti savo prievolę žmonijai. Mano brangusis tėvas mus abu supranta Jis visiškai supranta vyraujančios baudžiovos neteisybes. Jis su mumis ir su jais gyvena tą dramą, tą tragediją. Bet, pirmiausia jis labai užimtas, o antra keldamas šį klausimą, namuose nenori daryti skandalo. Jis bijo... Jis labai myli savo šeimą. Neteiskite taip griežtai ir mano motinos. Tikėkit manim, kad ji yra geros širdies senutė. Bet ji vistiek motina, juo labiau senos mokyklos, savotiškų tradicijų ir senų pažiūrų. Išauklėta baudžiovos laikų dvasia, kur visa sunkioji darbo našta, buvo verčiama ant nelaimingųjų baudžiauninkų pečių. Ji negali įsivaizduoti dvarininko egzistencijos be baudžiauninkų, be tos triūso, sukaustytos, gyvos jėgos. Kaip galima tvarkyti namų ūkį be baudžiauninkų? Kas plunksnas plėšys? Kas kulnus kutens? Kaip galima su baudžiauninkais be rykščių apseiti?— Ji su mūsų naujaminties kriptim sutikti negali. Ji to nesupranta. Ji be baudžiauninko, neįsivaizduoja dvarininko. Taip ją išauklėjo. Su tomis pažiūromis ji ir mirs.

Reiškiu Jums aukščiausią mano pagarbą ir dėkingumą. Tadas Butleris. 1848 m. liepos m. 12 d.

Repšionių dvaras».

Skaitydamas laišką Antukas jaudinosi. Jis kaito ir žibėjo džiaugsmu. Buvo tai matyti ir

iš jo veido ir intonacijos. Kad ir jaudinosi, kad ir viduje pergyveno, vistik laikėsi vyriškai iki galo. Bet vos baigė skaityti, iš džiaugsmo ir netikėtos laimės pasipylė graudžios ašaros. Jis persižegnojo, puolė prieš Tada ant kelių ir pradėjo jo rankas ir kojas bučiuoti.

— Koks tamsta geras, koks auksinis mano ponas. Kad visi tokie žmonės būtų kaip tamsta, kaip mokytojas, kaip mano Bazilius ir kaip gerasis tėvelis — klebonas! — tvirtino jis pro džiaugsmo ašaras. Antukas apsvaigęs laime, nežinojo net kaip valdyti savo jausmus. Gulėdamas ant aksomo paduškaitės Boksas, pakėlė galvą ir nieko nesuprasdamas žiūrėjo į nematytą jam vaizdą. Antukas jį pastebėjęs puolė prie šuns, apkabino jo kaklą ir myluodamas, bučiuodamas jį — tarė jam:

— Tai tu, mano naujas bičiulis, mano draugas. Daugiau čia artimų neturiu. Aš būsiu atsidavęs, ištikimas ir paklusnus, kaip ir tu, savo naujam, auksiniam ponui. — Boksas lyg suprasdamas Antuką — meiliai laižė jam veidą ir savo liežuviu šluostė jam ašaras. Paskui savo žvilgsnį pasuko į šeimnininką. Jo protingos akys ir buldogiškas snukis taip pat atrodė patenkintas. Iš matomų, per perskeltą lūpą, baltų jo dantų, galima buvo pamanyti, kad jis linksmi šypsosi, išklauses savo naujo draugo prisipažinimo.

Tadas sėdėjo minkštoje kėdėje ir žiūrėjo į naujų draugų meilę. Jis buvo susimastęs. Juk ištikrųjų buvo apie ką susimąstyti...

Boksas flegmatiškai atsikėlė ir iš nutukimo svyrudamas lėtai prisiartino prie šeimnininko. Jis pradėjo laižyti jam rankas. Bet kažkodėl jam buvo permaža, jis visu savo švoriu užsiriogolino Tadaui ant kelių ir plačiu savo liežuviu pradėjo braukyti jam barzdą. Žiūrint į tokį šuns familiariškumą, Antuką paėmė pavydas. Jis taip pat puolė prie savo šeimnininko ir pradėjo bučiuoti jo ranką. Koks jis jaustųsi laimingas, kad kaip tas Boksas, turėtų lygią teisę, pabučiuoti savo šeimnininkui veidą. Bet jis to padaryti nedrįso. Jis glamonėjo Tado ranką ir patylomis kalbėjo:

— Tamsta mano išganytojas. Man pats Dievulis tamstą atsiuntė. Tamsta daugiau man ne ponaitis, o gerasis auksinis mano ponas. Aš dabar visad melsiuos už tamstą. Kuo aš tamstai atitarnausiu? Aš niekad, niekad to neužmiršiu, — tvirtino Antukas, o džiaugsmo ašaros riedėjo per jo skruostus.

— Na, kelkis, kelkis mano gerasai, — pats atsistodamas tarė Tadas.

Šuo nuo jo kelių nuriedėjo.

— Nusiramink, — glostydamas Antuką tarė Tadas, — žmonės sako: «Dievo malda veitui nežūna». O tu, Dievą tiki, meldies ir pildai jo prisakymus.

Taip, dabar esu tavo naujas ponas, bet Dievo akyse būsiu tau vyresnysis brolis.

Tave iš čia paimti buvo mano prievolė. Mūsų likimo keliai pagal Jo valią dabar susidūrė, o kai reikės, Jo valia jie ir skirsis. Taip tau atsitiko su kunigu — klebonu, su mokytoju Daubaru, taip bus ir su manimi ir su kitais, kurių dar daug savo gyvenime sutiksi. Apie tai dar pakalbėsime. Laiko dar daug turime — visi du mėnesiai.

Tadas labai berniuku gėrėjosi. Jis visai nesitikėjo rasiąs tokią gausią medžiagą kultūriniam žmogaus lavinimui sunaudoti.

Tadas baigęs savo pamokomą pokalbį, pabučiavo Antuką į veidą. Antukui tai buvo nelaukta. Tokios malonės jis senai neregėjo.

Antuko jausmuose tai atrodė lyg gausiai iškritusi, ant sudžiūvusios ir kaitrų sukepintos dirvos, rasa.

Juk štai visi trys mėnesiai, kaip savo kiaulidėse be gerojo Baziliaus jis nieko nematė.

— Na, o dabar sėskis ir parašyk savo mokytojui. Tavo prierašas jam bus malonus.

— Ačiū, labai ačiū, — dėkojo ir džiaugėsi berniukas ir pripuolęs pabučiavo Tadaui ranką, kurios pastarasis nespėjo nė atitraukti.

— Aš nemėgstu, kad man rankas bučiuotų. Aš ne dvasininkas, ne kunigas. Lenktis ir klupčioti prieš žmogų nereikia. Tai ne šventovė, ne dievybė. Reikia tik visad būti teisiu, doram ir tiesiai žiūrėti į akis savo ateičiai. Reikia visad būti žmoniškam ir gerbti lygybę

idėją. Kiekvienas iš mus turi savo prievolių: tu prieš mane — aš prieš tave ir t. t.

Daugiau man rankų nebebučiuok. Nieko nuo manęs neslėpk, sakyk teisybę, įsivaizduok, kad aš vyresnysis esu tavo brolis ir naujas tavo mokytojas. Žinok, kad ir be rankų bučiavimo aš tave myliu, — tai pasakęs, Antuką Tadas pabučiavo.

— Na, o jei ne paslaptis, tai perskaityk man ką tu savo buvusiam mokytojui parašei.
— Antukas atsistojo ir pradėjo skaityti:

«Neužmirštamasis ir gerasis mano mokytojau. Aš laimingas. Ta laimė labai netikėtai ir staigiai mane ištiko. Aš savo džiaugsmui aprašyti nerandu žodžių. Dabar jis man jau nebe ponaitis, o gerasis, jaunas mano ponas. Jis pavelijo Tamstai rašyti ir žadėjo duoti pašto ženklų. Jums išvažiavus, turėjau vienintelį draugą—tai seną mūsų kiauliaganį Bazilių. Dabar aš taip pat turiu draugą: savo šeimnininko šunį — labai gerą Bokšą. Mudu abu vienodai mylime savo šeimnininką. Gausiu pašto ženklų, apie visą ką smulkiau parašysiu.

Bučiuoju Tamstos rankas ir kojas. Ačiū, ačiū už visa ką, už mokslą ir už pagalbą. Amžinai dėkingas Tamstai mokinyš Antanas Dumbrys».

— Na gerai, dabar bėk ir paprašyk, kad pakinkytų man arklius. Važiuoju į paštą. — Antukas pilnas džiaugsmo ir laimės nubėgo į arklides.

Tadas dar parašė vieną laišką, paskui atsigulė ant kanapos ir susimąstė... Jo vaizduotėje atsistojo tikroji panorama, to baisaus kasdieninio vargo, tos sunkios baudžiauninkų dalios. Ateity jo laukė didelis darbas... Jis daug turėjo nuveikti...

— Arkliai pakinkyti, laukia, — įbėgęs pranešė Antukas.

— Štai ką, Antuk, aš nenoriu važiuoti... Važiuok tu vienas. Manau tu sugebėsi apsisukti vienas. Atiduosi pašto viršininkui laišką. Duosi pinigų, gausi kvitą, gražos ir viskas. Sugebėsi? — Paklausė Tadas.

— Sugebėti, sugebėsiu, — atsakė Antukas. — Bet kaip karioje ir su tais arkliais važiuosiu? Mane išjuoks, o ponias nubaūs, — atsikalbinėjo Antukas.

— Jei sugebėsi, tai marš rengtis. Štai tau laiškas į Vilnių mokytojui, o šis į St.-Peterburgą knygynui.

Kadangi tau teks važiuoti į Krymą, suprantama, turėsiu tave išmokyti skaityti ir rašyti rusiškai. Parsisiųsdinsi vadovėlių.

Štai tau rublį išlaidoms, o kas iš jo liks nusipirk sau laiškams ženklų supratam? Na, skubėk, apsirenk ir tuoj ateik čia. Antukas gavęs pinigų, džiaugsmu žibėdamas, paskubėjo išpildyti duotą įsakymą.

Per kelias minutes Tadas su juo buvo jau prieangy.

— Aš nevažiuoju. Mano skubų parėdymą nuveš į paštą Antukas. Skubiai jį nuvežkite ir greičiau grįžkite atgal. Aš jo lauksiu, — įsakė Tadas vežikui.

— Na, sėskis, — sodindamas kario Antuką, tęsė Tadas.

Vežikas pokštelėjo botagu ir arkliai pasileido, kaip viesulas. Antukas nė gyvas, nė miręs sėdėjo karioje. Jis laikė tai ne savo dalyku.

Visa tai nenuslydo nuo akyliausios dvarininkės akies.

— Kas tai, jie iš proto išsikraustė? — Ji pašaukė Tada.

Į ką tai panašu, mielas mano sūnau, — įėjusį Tada staiga užklupo dvarininkė.

Karioje ir tais arkliais, kuriais išimtinai važiuoja tavo tėvas, tu važinėji šitą vaikpalaikį! Labai prašau tavęs, nors nedaryk tai mūsų akyse.

— Klausau brangioji mamuse. Tu griežta. Bet suprask, kad čia nieko nusikalstamo ir bartino nėra. Aš visus tuos jūsų konvencijas ir etiketas puikiai suprantu. Jei būčiau važiuojęs pats, suprantama, šalia savęs nebūčiau jo pasodinęs, o butų sėdėjęs prišaky — su vežiku. Bet čia kas kita. Norėjau važiuoti aš. Paprašiau pakinkyti arklius. Pakinkė. Bet paskui pergaltavau ir nutariau pasiųsti Antuką. Kaip mano pasiuntinys, jis privalo sėdėti mano vietoje. Tai numatyta ceremonialuose.

Bet pas tave, motušait, jaučiu — geležinį režimą ir drausmę. Antukas nieku būdu

nenorėjo netik sėstis į mano vietą, bet ir tais arkliais važiuoti. Jis man su baime pasakė: «Visi išjuoks, o ponias nubaus». Ir tik paklausė, man griežtai įsakius. Juk dabar aš jo ponas, o ne tu, — juokavo Tadas.

— Matai, ir jis suprato. Jis protingas berniukas, — pasakė dvarininkė.

— Na, daugiau, jau panašaus nemalonumo tau nebepadarysiu. Pats važiuosiu. Atleisk ir dovanok, — išeidamas Tadas pabučiavo jai ranką.

— Na, ir išdykęs gi tu, — patenkinta sūnumi, pastebėjo dvarininkė.

Visa dvare nusiramino ir atrodė, kad viskas eina savaja vaga. Laikas bėgo, šeimyniškų džiaugsmų lydymas. Vienas tik Jonukas nerimavo. Jis nekeitė Antuko. Jis negalėjo į jį bešališkai žiūrėti. Aleksandro Antukas nepriklausė. Suvesti asmenines su Antuku sąskaitas neturėjo jokios progos. Antukui nieko negalima buvo prikišti. Jonukas vis ieškojo progos, kaip Antuką užkabinti, pažeminti, įgelti ir padaryti jam nemalonumo arba skausmo.

Vieną sekmadienį dvarininkas su Tadu išvažiavo bažnyčion ir pakeliui užsuko į svečius. Pietums negrįžo. Po pietų, vedžiodamasi grandinėle savo Boksą, Antukas vaikštinėjo. Priėjo prie jo Jonukas ir šunį norėjo paglostyti. Boksas pažiūrėjo į jį skersomis ir suurgė — Pasitraukit, ponait, jis ant tamstos pyksta; jis ne visus myli, gali išgąsdinti, — nieko blogo nemanydamas paaiškino Antukas. Jis glostydamas šunį ramino, bet pastarasis visai pradėjo, žiūrėdamas į Jonuką, urgėti.

— Brolis tvirtina, kad tu esi genialus žmogus. Tiesa, tu visą greit pasavini ir kaip ant mielių kyli savo karjieroje. Mokslą su manimi baigė — akimirksniu. Pradėjai kiaules ganyti — puikiausiai uždavinį atlikai, dabar virtai šunų sargu ir per tas tris dienas netik geru šunininku pasidarei, bet tapai ir žvėrių tramdytoju. Na, kai aš liksiu Repšionių dvaro šeimininku, tai tave paskirsiu šunų globėju. Su šunimis galėsi visas naktis vaikščioti, — dygiai pabrėžė Jonukas.

— Jūsų valia, — švelniai atsakė Antukas.

— Tai dar labiau Jonuką erzino. Sugrįžo namo. Jis laužė sau galvą, ką čia Antukui iškrėtus. Jis paskambino.

— Aleksandrai, sugauk man katiną ir atnešk jį čionai, — įsakė tarnui. Įsakymas tuoj buvo išpildytas.

— O dabar pašauk man Antuką, — įsakė Aleksandrai ir jam paaiškino: — jis dabar pas mus šunininkas — specialistas. Aš jam padarysiu kvotimus, kaip būsimam mano šunininkui, — pikta juokėsi Jonukas.

— Jūs mane šaukėte, — paklausė įeidamas Antukas.

— Taip, mielasis, noriu padaryti tau kvotimus ar tiksi man į šunininkus? Visi mano šunes bus su nupiautom ausim ir uodegom, kaip tavo Boksas, o tu jų viršininkas. Štai katinas, imk jį ir nupiauk jam uodegą su ausimis. O aš pažiūrėsiu, ar sugebėsi tu tai padaryti, — įsakė Jonukas.

— Neversk manęs to daryti, prašau, — maldavo Antukas. — Tai nuodemė. Aš ir tuomet sakiau jums, kaip Dievas jus nubaudė už paukštyčius, už kregždės lizdą.

— O tau tuomet gerokai už tai įpylė, kad manęs nepaklausėi. Tu užmiršai? Vėl gausi lupti, jei manęs nepaklausysi. Aš tau įsakau, — pikta kėlė Jonukas toną.

— Neužmiršk, kas aš ir kas tu? Pasivažinėjai sykį karietoje, tai taries jau dideliu ponu tapęs — persona. Mama jau uždraudė — daugiau nebevažinėsi. Na palauk, ateis laikas, kad aš tau kailį nunersiu. Nemaža tu man kiaulysčių pridarei, — stačiokiškai grumėjo Antukui.

— Jūsų valia. Mane teužplaka, bet gyvų padarų nekankinsiu. Tai didelė nuodemė, — ramiai, bet tvirtai atsakė Antukas.

— Na, tai žiūrėk ir mokykis iš manęs, gluše! Aš tau sakau, kad čia jokios nuodemės nėra. Boksui nupiovė. Jis toks negimė. Tai visai lengva: ausis žirkklėmis, o uodegą kirviu.

Činkt — ir gatava. Tik štai bėda — kirvio nėra. Eik atnešti, — įsakė Jonukas.

— Paleisk mane, to negaliu išpildyti, — atsakė Antukas.

— Ne, neišspruksi, — užrakinamas duris tarė Jonukas.

— Na, šiandien tau ir kirs gerokai, — tai taręs pačiuopo katiną ir paėmė žirkles.

Gyvulys nujausdamas piktą spardėsi.

— Ir tu neišspruksi, — dantis sukandęs urzgėjo Jonukas. — Palauk, tave suvystysiu, — tai taręs, nuvilko nuo pagalvės užvalktį, įkišo iki kaklo katiną, apsuko rankšluosčiu ir įspraudęs jį tarp kelių viena ranka prilaikydamas — antrąją pradėjo kirpti katinui ausį. Katinas sukniukė, suspurdėjo, dantimis įsikabino į ranką, o nagais pradėjo per užvalktį raižyti jo kelius. Kolei išspruko iš «vistryklų» katinas Jonuko nepaleido. Antukas žiurėjo ir iš išgąščio visas drebėjo.

— Ko stovi, kelme, gelbėk! — šūkterėjo Jonukas.

Antukas prie jo prišokęs katiną atplėšė. Katinas atsidūręs žemėn, atsipalaidavo nuo rankšluosčio, sudraskė užvalktį ir kruvinomis ausimis dingo po lova. Jonukas visas apdraskytas, rėkdamas nubėgo pas motiną. Paskui jį pro atdaras duris iššoko katinas. O išgąsdintas Antukas nuėjo į Tado kambarį ir graudžiai verkė. Jis prijautė negerą. Jo jaunojo pono dar nebuvo. Boksas gulėjo ant savo paduškaitės. Pamatęs verkiantį Antuką jis priėjo ir kaip visumet savo plačiu liežuviu pradėjo šluostyti jam ašarotus skruostus.

Apraižytas ir apkruvintas Jonukas atbėgo pas motiną. To užteko. Pamačius taip atrodantį sūnų ir sužinojus, kad čia vėl Antukas kaltas, tuojau pašaukė Alzė ir neatidėliojant jai įsakė įkirsti Antukui penkiasdešimts botagų.

Alzė nuėjo įvykdyti įsakymo. Jinai Antuką rado vyresniojo ponaičio kambary. Antukas verkė, o šuo užsikraustęs jam ant kelių, lyg ramindamas jį, — laižė jam ausį.

Įėjus Alzei pradėjo urgzti.

— Eisim, Antuk į arklidę, ponias įsakė tau duoti penkiasdešimts botagų. Šuo į Alzė skersakiavo ir sėdėdamas Antukui ant kelių pradėjo ją loti. Antukas atsikėlęs norėjo paskui Alzė eiti, o Boksas niurzgėdamas sugriebė jį už kelnų ir neleido.

— Matot, panele Alzė, ką šuo daro. Išėikit, o tai dar jus apkramtys. Aš jį nuraminsiu ir pats pas jus ateisiu.

Alzė išėjo. Šuo ilgai nerimavo ir kol jį nuramino gerokai Antukas turėjo darbo. Kai šuo nuėjęs ant savo padu skaitės atsigulė, Antukas jį pa glamonėjęs ir paglostęs, pamažu prislinko prie durų, iššoko ir duris užtrenkė.

Šuo pripuolęs prie durų, jas draskė, raižė ir lojo, bet atidaryti negalėjo.

Per kokį bertainį valandos sugrįžo ir dvarininkas su Tadu.

Kai tik Tadas įėjo į kambarį. Boksas tuoj lodamas pradėjo snukiu badyti šeimininkui į kojas ir nosim rodyti durų link.

Tadas suprato, kad kažkas negero įvyko su Antuku, nes protingąjį savo gyvulį jis gerai žinojo.

— Kur Antukas? — paklausė jis Aleksandro.

— Jį nuvedė į arklidę lupti. Čia buvo komedija: jūsų šuo jo nedavė paimti, — paaiškino Aleksandras.

— Kaip tai lupti? Už ką? Kur? — jaudindamasis paklausė Tadas. — Kur lupa? — užpuolė jis Aleksandrą.

— Arklidėse, — sumišęs ir išsigandęs atsakė Aleksandras.

Tadas nubėgo arklidžių link. Paskui jį flegmatiškai nusekė Boksas.

— Kur čia pas jus plaka? — paklausė pirmąjį susitikusį arklininką. Pastarasai parodė pirštu duris. Tadas puolė prie durų, koja jas paspyrė — jos atsidarė. Tadas su Boksu įėjo į vidų. Tadas peržvelgęs kambarį ir visus ten esančius, vidury kambario pamatė ožį, ant kurio buvo ištemptas ir pririštas apnuogintas Antukas. Šalia stovėjo Alzė. Arklininkas Povilas, sukdamas ore botagą, monotoniškai skaičiavo: «dvidešimts pirmas».

- Stok! — galingai ir įsakmiai sušuko Tadas.— Ir jums ne gėda Alzė? — jis tarė. Povilas nuleido pliektį. Alzė tylėdama nuleido akis. Boksas pritardamas savo ponui aplinkui žvalgėsi ir piktai urzgė. Pribėgęs prie Antuko pradėjo laižyti jam veidą.
- Atrišk! sušuko Tadas ir pats pradėjo atraišiot nuo Antuko rankų diržus.
- Dyba! Viduramžio kankynė!.. Kokia gėda!.. — pasipiktinęs kalbėjo Tadas.
- Duokit čia kirvį! — Šukterėjo jisai.
- kažkas iš arklininkų padavė jam kirvį. Tadas griebęs kirvį tuoj nukapojo «ožiui» kojas ir nugriovė jį žemėn.
- Dabar greičiau čia piuklą ir tuoj supiaustyti tą dybą! — įsakynėjo Tadas.
- Duok čia botagą, — kreipėsi į Povilą, — ir jam galas. — Tadas paėmė botagą ir visų akyse sukapojo jį smulkiomis gabalais.
- Atleisk mums. — tarė Antukui ir pabučiavęs jį nusivedė namo. Palinksmėjęs Boksas, šokinėdamas aplink, lydėjo einančius.
- Štai čia ponas, tai ponas, — žegnodamasis ir žiūrėdamas į nuėjusius tarė Povilas.
- Na ir ačiū jam. Matyt, kad tam dalykui jau padarys galą.
- Tadas nusivedė Antuką į savo kambarį.
- Pasilik su Boksu čia ir lauk, kol sugryšiu, o tai nė vieno nesant kambary, dar gali ką nors iškrėsti, — tarė Antukui ir nuėjo pas tėvą.
- Dvarininkas nesuprato, kas čia atsitiko ir klausiamu žvilgsniu žiūrėjo į sūnų.
- Aš tą dybą ir botagą sunaikinau. Tai mūsų namų gėda! — tarė Tadas.
- Bet kas čia yra, aš nesuprantu, — paklausė tėvas.
- Eiva pas motiną. Aš jos paklausu, už ką plakdino mano Antuką. Tu visą sužinosi. Aš taip pat nieko nesuprantu, — jaudinosi Tadas. Dvarininkas nujautė didelį nemalonumą ir norėjo išsisukti.
- O ne, eiva, tu turi žinoti, kas tavo namuose, — tęsė Tadas. Aš turiu čia padaryti tvarką — aš tavo vyresnysis sūnus. Aš visai ramiai visą tai išnagrinėsiu.
- Tėvas sako, kad nieko nežinaš, kas ir už ką plakė mano Antuką. Aš atvedžiau jį čia pas tave ir noriu tavęs paklausti, ar tu kartais nežinai, kas šiuo reikalu pasirūpino? Juk berniukas priklauso man, ir be mano žinios ir sutikimo, tokių šposų daryti neleisiu, — įeidamas su tėvu paklausė motinos.
- Tavęs nebuvo, tai aš įsakiau. Reikėjo nubausti tą netikusį vaikpalaikį! — šiurkščiu ir nepatenkintu tonu atsakė motina.
- Brangioji muterchen, nepyk, bet privalau šį dalyką ištirti. Juk berniukas mano ir manęs galėjai palaukti. Be to, kad jis nebutų ir mano, prisilaikant veikiančių įstatymų, kiekvienas pilietis matydamas kankinant žmogų, privalo jį užstoti ir reikalą ištirti. O todel leisk man išpildyti tą prievolę.
- Pasakyk man, už ką įsakei jį plakti? Kiek botagų jam skyrei — aš nežinau, bet tą ekzekuciją užtikau prie dvidešimts pirmo smūgio. Aš savo rankomis sunaikinau tą gėdą, tuos įrankius ir dybą ir botagą.
- Kaip tu išdrįsai tai padaryti? — jaudindamosi paklausė motina.
- Nesijaudink, mieloji muterchen, tuojau viską ir tau ir tėvui detališkai čia išdėstysiu. Bet pirma būk gera ir atsakyk man už ką tu nubaudei mano Antuką?
- Pažiūrėk, ką jis padarė vargšui Jonukui? Visą jį sukandžiojo ir suraižė katinas.
- Bet ar kaltas čia mano berniukas? Gal būt katinas? O gal pats Jonukas? — paklausė Tadas.
- Taip, Antukas kaltas, — atsakė motina.
- O kas tai tau pasakė? Kas patvirtino? — paklausė Tadas.
- Pats Jonukas, — atsakė motina.
- O tu niekieno daugiau neklausėi, net paties kaltinamojo? — tęsė Tadas.
- Suprantama ne. O kam tai reikalinga. Aš savo sunumi tikiu. Beto, niekad su tais

mužikais nekalbu. Jei kaltas, tad kaltas ir baigta, — paaiškino motina.

— O ne, motušait, taip negalima. Tam yra tardymas ir teismas. Kiekvienam kaltinamajam kaltinimas paskelbiamas, daromas tardymas, duodamas paskutinis žodis, o po to jau nuteisia ir baudžia. Net carų žudikai sugauti nusikaltimo vietoje atiduodami teismui, tardomi, ir pastariesiems duodamas paskutinis žodis.

Jei dvarininkas turi baudžiauninkus ir turi teisę juos bausti, — o jie juk taip pat žmonės, — tai čia taip pat reikalingas teisingas kaltės ištyrimas ir jų pasiaiškinimas. O griebti ir neapklausus bausti — tai žiauru! Tai sauvališkas teismas.

Bet leiskit, brangieji tėveliai, man tai visą pademonstruoti ir mes sužinosim tikrai — kas teisus ir kas kaltas.

Jūs griežti, bet teisingi teisėjai seni dvarininkai—baudžiovos liaudies savininkai. Sėskite į savo vietas. Nors nukentėjęs jau apklaustas anksčiau ir kvotoje dalyvauti neprivalo, bet dėl skubesnės eigos mes tai suderinsime kartu. — Tadas tuojau įėjusiai kameristei įsakė pašaukti Jonuką. Įėjusiam Jonukui Tadas pasiūlė užimti vietą.

— Tu nukentėjęs, tavo pareiškimą jau mama išklusė. Aš trumpai. Atsakynėk į mano klausimus.

— Kas tave taip įžeidė ir apdraskė? — paklausė Tadas.

— Išeidė Antukas, o apdraskė katinas.

— Kur tai įvyko?

— Mano kambary.

— Vadinas, Antukas atnešė į tavo kambarį katiną ir tave užpiūdė? Ar taip buvo?

— Ne, katinas buvo pas mane. Antukas nepiūdė katinu, tik jis manęs neklausė, — atsakė Jonukas. Jis ėmė drovėtis ir kažką norėjo aiškinti, bet Tadas pertraukė.

— Užteks, aišku, — jis tarė ir paskambino. Įėjusiai kameristei įsakė:

— Įveskite kaltinamąjį Antuką. Jis mano kambary. Per keletą minučių paskui kameristę įėjo Antukas, o su juo kartu ir nutukęs Boksas. Pastarasis laikydamas Antuką už skverno, įtartinais ir piktais žvalgėsi aplinkui, lyg pasiryžęs stoti į kovą savo draugui apginti. Visa tai labai komiškai atrodė, kad net visi susirinkusieji pradėjo šypsotis. Net dvarininkė, būdama visai nepatenkinta sunaus «šposais», nusijuokė.

— Taip, — tarė Tadas, — mano Boksas ne tai dar jums parodys. Jis išauklėtas europietis. Tai gryno kraujo anglas. Jis neleis Antuko skriausti. — Tai pasakęs angliškai šuniui tarė:

— «Box, let go. I am here: no one will hurge him⁴. Bematant iš dantų paleido Antuko skverną, priėjo prie Tado ir pradėjo laižyti jo rankas. Atėjęs Boksas visiems padarė tam tikrą pramogą, kuria visi buvo patenkinti.

— Na, Antuk, pagalvok ir papasakok mums visą tiesą, kaip tai atsitiko. Kalbėk viską — teisybės nebijok. — Antukas patylėjęs pradėjo nuosekliai pasakoti:

— Jūs pietums negrįžot. Aš po pietų paėmiau Boksa ir išėjau pasivaikščiot. Prie manęs priėjo ponaitis ir pradėjo iš manęs juoktis...

Ir pažodžiui atpasakojo Antukas įvykį, baigdamas Jonuko žodžiais: «kaip paliksiu Repšionių dvaro šeimnininku, tai padarysiu tave šunų globėju. Visas naktis galėsi su šunimis vaikščioti». Aš atsakiau «Jūsų valia» ir mudu išsiskyrėva.

— Užteks, — ir kreipdamasis į Jonuką Tadas paklausė:

— Ar buvo taip? Ar taip kalbėjai?

— Taip, — susidrovėjęs atsakė Jonukas.

— Na, Antuk, pasakok toliau, — pasiūlė Tadas.

— Paskui pas ponaitį pašaukė mane Aleksandras. Aleksandras šypsojosi. Aš pamaniau — «dabar bėdos neišvengti» ir nuėjau pas ponaitį. Ponaitis man pasakė: «mano šunes visi bus su nupiaustytom uodegom ir ausim. Aš noriu tave peregzaminuoti» ir įsakė man

4 Boks, paleisk jį. Ai čia. Jo niekas nenuskriaus.

nupiauti katinui uodegą ir ausis. Aš prašiau, kad mane paleistų ir pastebėjau, kad tai daryti nuodemė, kad Dievas nubaus; aš priminiau ponaičiui apie paukštelius ir kregždės lizdą. O jis atsakė: «Tuomet gerai gavai lupti ir dabar lups, jei manęs neklausysi». Atsakiau «Jūsų valia, bet geriau teužplaka mane, bet šiuo atveju nenusidėsiu». Aš atsisakiau. — Ir čia Antukas visą nušvietė, kas Jonuko kambarį įvyko.

— Palauk, — tarė Tadas ir kreipdamasis į Jonuką paklausė:

— Buvo taip, ar gal ką Antukas sumelavo, ar praleido? Jeigu ne, tai netikslumus paaiškink ir papildyk.

— Viskas buvo taip, — atsakė Jonukas. — Jis juk pats prisipažino, kad mano įsakymo neklausė.

— Gerai. Užtenka. Reziumuosiu tai paskui. Pasakok toliau Antuk, — tęsė Tadas.

— Del įvykio labai nusiminiau. Ponaitis man grumodamas su riksmu išbėgo. Paskui jį ir katinas. Nuėjau į Jūsų kambarį ir pradėjau verkti. Boksas užsilipo man ant kelių ir pradėjo laižyti man veidą. Atėjo Alzė ir pašaukė mane arklidėn. Ji man pareiškė, kad ponias įsakė man duoti penkiasdešimts botagų. «Už ką» pamaniau ir pravirkau. Boksas matydamas, kad verkiu, nuo manęs neatsitraukė ir žiūrėdamas į Alzę urzgė. Kai atsistojęs norėjau eiti, tai jis atsistojo tarp mūsų. Bijojau, kad jis nepultų Alzės ir pasakiau, kad ji išeitų, o aš prižadėjau, Boksą nuraminęs, ateiti. Taip ir padariau, kai nuėjau su Alzė į arklidę — mane pradėjo plakti. Tuo laiku įėjai tamsta — baigė Antukas.

— Na, gerai, tu davei savo parodymus, stovėk ir lauk.

Tadas vėl paskambino.

— Pašauk čia Aleksandrą, Alzė ir tą arklininką, kuris šiandieną plakė Antuką, — įsakė Tadas kameristei.

— O dabar pertrauka, kol iššauktieji atvyks. Galima parūkyti. Gaila, kad ne visi pypkininkai, — juokavo Tadas.

— Tai visai be reikalo, šaukti čia visus tarnus, — tarė motina.

— Ne, atleisk. Reikalinga viešuma. Įsivaizduokit, kad čia pilna žmonių teismo kamera, — gyvų žmonių. Kaip puiku: liudininkai, teisėjai, suinteresuoti bylos dalyviai, pildo savo pareigas atvirai, viešai prieš žmonių akis. Juk koks visiems moralis pasitenkinimas, o ypač bylos dalyviams. — Įėjo Aleksandras. Boksas ėmė skersomis į jį žiūrėdamas urzgėti ir priėjęs atsisėdo šalia Antuko, o nuo Aleksandro nenuleido akių.

— Posėdį laikau atidarytą, — pusiau šposaudamas paskelbė Tadas.

— Tai nepatogu — kam pašaliniai čia, — nervinosi motina.

Dvarininkas sėdėjo, tylėjo ir klausėsi.

— Tai nieko muterchen. Tai būtina. Tai viešas teismas, apie kurį svajoja mūsų intelegentija ir visa susipratusi liaudis, — paaiškino Tadas.

— Na, Aleksandrai, ką šiuo reikalu žinai? — nelaukdamas jo atsakymo Tadas dar klausimą papildė:

— Tai tu pašaukei pas Jonuką mano Antuką? Jei taip, tai papasakokit kaip tai įvyko?

— Labai paprastai: ponaitis įsakė, aš pašaukiau.

— O ko juokeis, kai šaukei? Ar nežinai, kuriuo būdu pateko į kambarį katinas? Gal kas atnešė?

— Ponaitis pirma man įsakė atnešti katiną. O kai atnešiau, įsakė pašaukti Antuką paaiškindamas: «Aš jį egzaminuosiu, ar jis tinka į šunininkus. Uodegą ir ausis katinui tenupiauna». Visa tai man labai juokingai atrodė ir aš juokiausi.

— Bet Antukui to nepasakei? Tik juokeis? Gal būt jis tai žinodamas nebūtų nuėjęs ir nebūtų viso to atsitikę? — Klausinėjo Tadas.

Aleksandras tylėjo.

Įėjo Alzė su Povilu. Boksas prie jų puolė ir pradėjo loti.

— Matot, kaip jis jaučia mūsų priešus, — glostydamas šunį tarė Tadas.

Pastarųjų parodymai labai buvo trumpi.

— Byla baigta ir aiški, — paskelbė Tadas.

— Kad negaišinėčiau susirinkusių, pranešu, kad nutarimas bus paskelbtas vėliau.

— O dabar jums pademonstruosiu savo Boksa, kad matytumet, kas gal ištikti tuos žmones, kurių jis nekenčia. — Tadas su Boksu išėjo į sodą. Visi sustojo prie lango. Sode, Tadas lazda ėmė erzinti Boksa, o kai šis įpyko ir dantimis ją sugriebė, tai Tadas abiem rankom paėmė lazda, iškėlė į orą, o ant jos kybojo įsikabinęs dantimis Boksas.

Tadas paaiškino, kad tai mirštamasis dantų užsikirtimas. Kai jis įpyksta, tai mešlungis sutraukia jam žandus ir kas pakliūva į jo dantis tai reikia gerokai lukterėti, kol iš jo žiočių ištruks.

Bet pridūrė, kad sugriebęs ką į savo dantis jis ramiai nestovi, o savo svoriu daužosi į šalis ir plėšia, todėl visus įspėju, kad į jo nemalonę pakliuvus galima netik rūbų gabalo netekti, bet ir vieno kito gabalo gyvos mėsos.

— Taigi, ant ko jis urzgia, prašau saugotis. Tie žmonės visi jam lygus. Jis nei diplomatijos, nei ceremonijų, nei pasaulinių konvensų nepripažįsta. Sveikina visus lygiai.

Mano reziumė ir teismo sprendimas bus paskelbtas prie uždarytų durų, kad išvengtume galimų sensacijų.

Visi galite eiti. Tu Antuk eik į mano kambarį ir manęs lauk. Jonukas telieka. Prieš jį aš paslapčių neturiu. Tepasiklausu, — baigė Tadas.

Dvarininkė ėmė Jonuką glamonėti, kuris šalia jos atsisėdo. Antukas atsisveikino, nusilenkė ir vėl urzgiančio Bokso už skverno vedamasėjo durų link.

— Būkit ramūs. Jis jo skriausti neleis. Tai tikrasis ir ištikimasis Antuko gynėjas, — tarė Tadas. Komiškai du draugu išėjo pro duris.

Dvarininkas ir dvarininkė juokėsi. Juokėsi ir Jonukas. Kai visi išvaikščiojo, Tadas tėvo paklausė:

— Ar kaltas Antukas ir ar reikalinga jam dar papildyti 30 botagų?

— Ne, nekaltas, bausti jo nereikėjo ir nereikia, o... — taręs tėvas norėjo kažką pasakyti.

— Užteks, užteks, tuo tarpu. Jūsų kalba prišaky, — pamojo ranka Tadas.

— Na, o tu motušait, ką pasakysi? — Ironizuodamas, švelniai paklausė motiną.

— Na, nusiramink. Man jau tavo šposai nubodo, — tarė motina.

— Muterchen, ką pasėsi, tą ir piasi, ką privirei, tą ir srėbk. Gal būt ir mano širdį katinai raižo, bet nieko nepadarysi, reikia reikalas baigti.

— Ne, pasakyk! Kaltas, ar ne Antukas?

— Vistik kaltas. Jis neklausė Jonuko. Jis neturėjo teisės to padaryti. Privalėjo Jonuko įsakymą išpildyti. Jis mus baudžiauninkas, — baigė dvarininkė.

— Aš su tavim, muterchen, nesutinku. Pirmiausia jis ne jūsų baudžiauninkas. Jis buvo jūsų. o dabar šiuo štai raštu, — rodydamas munduro kišenę, — visas teises į jį perdavėt man. Antrą, ir baudžiauninkas neturi teisės pildyti nusikalstamų ar beprotiškų savo pono įsakymų. Tai visai logiška ir aišku. Jei ir toliau Jonuką auklėsit Aleksandro įtakoje, tai neužilg ateis laikas, kad Jonukas paprašys ir pinigų. Tėvas suprantama jais nešvaistys, tai geresniu atveju Aleksandru įsakys pavogti, o ko gero patį tėvą nugalabyti. Apie Repšionis senai jau Jonukas svajoja. Jis atvirai nesidrovi paskelbti grumojimo ir keršto planų sąskaitoms suvesti, o kai kuriems net už patarnavimus indulgencijų žada. Rolės jau paskirstytos. Antukas jau šunininku numatytas; uodegoms ir ausims kirpti.

— Aš šliejuos prie tėvo. Aš skaitau Antuką nekaltu. Tuo būdu, du balsu prieš vieną — Antukas nekaltas ir ateity jo negalit bausti. — Paskelbė taip pat pusiau juokaudamas Tadas.

— Tavo šposai man visai nepatinka, — tarė motina.

— Dabar kas didžiausias kaltininkas už tai, kad Antukas taip žiauriai gavo lupti? Motina, Jonukas, ar dar kas nors? — Paklausė Tadas tėvo.

— Aišku, kad čia tikai kaltas Jonukas, — nutarė tėvas. Bet čia įsikišo motina:

— Jis vargšas ir be to nukentėjo. Jokių bausmių daugiau. Aš kaip motina, protestuoju. — Pasakius vėl pradėjo glamonėti Jonuką.

— Lukterėk, muterchen, čia apie bausmes dar nebalbama. Tavo žodis vėliau, — paaiškino Tadas.

— Na, aš su mama sutinku, — bijodamas, kad nepadidėtų disputai, suskubo įsikišti tėvas.

— Kūniškai jis nukentėjo. Bet morališkai dar ne. Jis privalo Antuką atsiprašyti, — baigė tėvas.

— Jūsų žodis, brangioji muterchen, — kreipėsi į ją Tadas.

— Tėvą palaikau. Nuplaunu pagaliau rankas ir palikit mane ramybėje, — atsakė dvarininkė.

— Dabar mano žodis. — tarė Tadas — Aišku Jonukas kaltas. Kaltas ir katinas, — dygiai nusišypsojo Tadas, — Kalta ir tu, mamyt, kad taip Jonuką lepini ir tu gerasai tėvuk taip pat esi kaltas savo indeferentiškumu ir apsilaidimu. Yra juk posakis; Kai vyresnysis netvarko — jaunesnysis iš kelio paklysta. Tu namuose vyresnysis, tu ir kaltas. Aš su jumis sutinku. Antuko reikia atsiprašyti. Kaltų yra daug. O aš už jus visus tai jau atlikau. Aš paleidęs jį iš virvių ir sukapojęs dybą viešai visiems girdint, pabučiavęs jį pasakiau: «Atleisk mums». Tvirtinu jums, kad Antukas nė kiek ant Jonuko nepyksta, nors dėl jo daug jau nukentėjo ir nekartą buvo sukruvintas jo nekaltas kūnas.

Tai tyros dvasios Vilkutis. Tai galima pavadinti «Wunderkindu»⁵. Jame visai nėra keršto instinkto: akis už akį — dantis už dantį. Jis nuolankiai leidžia save plakti; net pats eina pas Alžę atsiimti skirtų jam botagų. Jis meldžiasi už savo nedraugus.

Baigta. Jonukas teisėina. O su jumis brangieji tėveliai, aš turiu rimtai pasikalbėti savo ir Jonuko reikalu, kaip vyresnysis jūsų sūnus.

Jonukui išėjus, Tadas paprašė leisti jam atsisėsti.

— Kalbėsiu neilgai, bet rimtai, — paaiškino jis.

Tėvas nusišypsojo. Motinai leidus Tadas atsisėdo.

Jis pradėjo:

— Tai, ką šiandieną arklidėse mačiau, — gėda ir mūsų namams ir mūsų giminei. Juk tai dyba — kankinimo ir žudymo pastolas. Visa tai sunaikinau. Aš maldauju jus, vardu tų visų nekaltų kankinių, visos baudžiosios liaudies vardu — visa tai sustabdykite. Jie taip pat žmonės... Jie turi sielą... Jie jaučia...

Antuko įvykiu kątik įrodžiau jūsų neteisingumą.

Nebenoriu jums gadinti nuotaikos ir kalbėti apie tą neteisybių eibę, supančią tą vargšą-našlaitį, kurį iš ramios gūštos pas save paėmėt. Antukas nematė nė meilės, nė jokios paguodos. Jis sistematiškai buvo kankinamas. Jūs nekreipėte į tai dėmesio, kad Aleksandras norėdamas Jonukui įtikti, beveik kasdieną nusivesdamas į mišką mušo, o Antukas nesipriešindamas paskui jį sekė.

Aš visa žinau. Iš jūsų tą našlaitį jau išplėšiau. Tai inkvizicijai šiandien padariau galą. Tą jo paskutinę kančią nutraukiau dvidešimt pirmuoju smūgiu. Daugiau jums jo nebeduosiu...

Prašau jus sustabdyti tą barbariškumą, tą pyktį ir visiems čia likusiems jūsų baudžiosios vergams.

Nuo šios dienos Antuką pasiimu į savo kambarį ir tikiu, kad šiam mano žygiui nesipriešinsit.

Tadas kalbėjo rimtai ir įtikinamai.

5 Vaikas, kario proto gabumai praneša suaugusių gabumus.

Tėvai klausė jo kalbos ir tylėjo.

— Tylėjimas — ženklas patvirtinimo, — tarė Tadas. Jis tęsė toliau:

— Jei mano buvimas čia, mūsų šeimos rate, jums yra malonus ir nešokiruoja jūsų senų, apsamanojusių tradicijų, kurios mano akyse tėra tik dvarininkiškos paikybės atkaklumas ir jei jus nebegalite nuo įsisiurbusio į jūsų kraują to papročio nusikratyti, tai prašau, nuo tos gėdos, nuo tų tironiškumų susilaikyti nors tam laikui, kol aš čia būsiu. — Tadas atsistojo.

— Visa tai man labai skaudu. Bet jeigu tai dar pasikartos ir dyba vėl bus arklidėje įrengta — aš nei minutės nelaukdamas, pasiėmęs Antuką ir Bokšą, išvažiuosiu.

Aš kalbu apie tai su širdgela, prašau ir reikalauju, kaip vyresnysis šeimoje sūnus. Jūs nueisite į kapus, o man pasilikus, kris atsakomybė, prieš žmoniją, prieš kultūrą ir progresą.

Tadas kalbėdamas drąsiai ir tiesiai žiūrėjo tėvams į akis. Jis mylėjo liaudį ir kupinas buvo tikėjimo ir vilčių...

Tėvas atsistojo. Jo akyse buvo ašaros. Jis priėjo prie sunaus, apkabino jį ir apsiverkė.

— Suprantu tave. brangus mano sūnau. Tu mano viltis ir ramstis... Vesk mane senį tuo. nesuprantamu mūsų motinai, keliu. Visai su tavim sutinku... — Ir jiedu, stipriai, broliškai pasibučiavo.

Jaunesniajam buvo dvidešimts metų, o vyresniajam šešiasdešimts devyneri. Šiuo momentu, jie buvo lygūs broliai Kristuje. Juose dabar buvo viena idėja, viena širdis, vieni ir tie patys jausmai ir siekimai. Jie vienodai jautė prievolę — saugoti dorą savo protėvių vardą, netemdyti jo prieš būsimą, priaugančią kartą ir perduoti jai prievolės, garbės ir meilės sąmonę. Pirmasis buvo pagautas naujo dvelkimo, jaunas, pilnas gyvenimo, energijos ir jėgos su šviesia gražios ateities viltimi, patvarus ir pasiryžęs. Antras — senis, su senomis, geromis ir doromis tradicijomis, gyvenimo išvargintas, apsunkintas šeimos, kuriai jis gyveno, jai troško laimės, rūpinos ir bijojo dėl jų ateities. Jis buvo ryžtas, bet nusileidžiąs. Pirmasis gyveno idėjai, o paskutinysis — šeimai. Jie abu priėjo prie motinos ir kaip susitarę paėmė ją už rankų: vienas dešiniąją, kitas kairiąją ir pabučiavo.

— Kokie mes laimingi! Mes vienas kitą suprantame, — tarė tėvas.

— Aš sūnui nusileidžiu, bet su juo nesutinku, — tarė motina. Negi galima tiems tamsuoliams, tiems chamams pataikauti ir paleisti jiems pavadžius... Reikalinga jiems griežta geležinė drausmė... — paaiškino ji.

— Oho, pamatysite, kaip jie už tą jūsų rūpinimąsi, už tą liberalizmą ir laisvamaniškumą, jums atsidėkos O, ne! Jie jūsų gerumo nesupras; pirmai progai pasitaikius, pajutę laisvus pavadžius, kaip pašėls nešti ir atsidėkojimo ženklui, visus savo geradarius nušluos nuo žemės paviršiaus, — įrodynėjo dvarininkė.

— Su tavim, motut, sutinku, bet tu manęs nesupranti. Tai gali atsitikti ir be abejonės atsitiks, jei mes taip, kaip tu šiandieną, be jokio ištyrimo, išnagrinėjimo, rimbais kaposime nekaltus žmonės. Jiems visiems pasiliks tas pats neišspręstas teisingumo klausimas. Už ką?.. Tas neteisingumas pagimdys juose abejonę, nepasitikėjimą, pereis į pyktį, neapykantą ir pagaliau sukels kruviną kerštą.

— Kartoju tavo žodžius: „nušluos nuo žemės paviršiaus“. Tai bus! Tai įvyks... Tai bus stichijos sąjūdis. Tai bus liaudies valia, valia neteisingu elgesiu įerzintos liaudies. Tai įvyks tuomet, jei mes nesugebėsime to suprasti, pajauti ir priėti prie tos iškankintos masės.

— Neginčyju, tuomet nušluos ir mus, nesiskaitydamies su tuo, kad mes pirmajame avangarde už jų teises, valią ir laisvę,

— Toje stichijoje tyrinėjimo nebus. Tai bus plebejų ir patricijų kova, baltojo ir juodojo kaulo žmonių kova. kaip šiandieną kai kas tai dar skiria ir skirsto. Bet visa netaip, — tas skirstymas tik čia. žemiškais žmonijos įstatymais ribojamas; bet ištikrųjų visai kitaip.

Yra dvi srovės: žmonės triūso ir žmonės kapitalo; žmonės puslėtų rankų ir prakaito ir žmonės pinigų, dykavimų, ištaigų ir lepumo. Skirstymo baltų ir juodų kaulų atžvilgiu — nėra.

— Kaip visi žmonės vienodai į šį pasaulį ateina, taip vienodai jį ir palieka. Tuo būdu, visi lygūs, o jei juos skiria gyvenimas, tai Dievo akivaizdoje jie visi susilygina. Jus vadinatės krikščionimis ir jeigu ištikrųjų jie esate, tai atsiminkite Dievo įsakymus, skaitykite jo šventąjį Raštą, tą išminties perlą ir jums visa bus aišku.

— Atminkite „Tikėjimas be veiksmo negyvas“. Mes tai suprantame ir sekame didžiąja lygybės ir brolybės idėja. Juk kovos pradžioje, geriausieji karių pulkai žūva, eidami avangarde į pirmąją ugnį, sąmoningai sutinka mirtį. Blogų silpnadvasių nesiunčia. Jie eina užpakaly.

— Su jumis sutinku, kad reikia griežtos drausmės — be jos negalima. Bet keleriopai pabrėžiu: ji turi būti griežta, sąmoninga ir teisinga. Išimčių ir nusileidimų negali būti. Negali būti neteisybės, šališkumo, asmeniškų sąskaitų ir intrigų. O visa tai pas jus čia klesti. Gink Dieve, nubausi nekaltą!

— Esant griežtai, geležinei drausmei, kuri teisingai ir nešališkai vedama, bus amžina tvarka, ir toji liaudis netik gerbs valdžią, bet karštai pamylės ir savo valdovus. Tuomet jokie nušlavimai nuo žemės paviršiaus įvykti negali. Bet toji drausmė nėra dyba ir botagas. Aš baigiau. Nuolankiai prašau įvertinti šį mano prašymą — užbaigė Tadas.

— Jūs tylite, — po pauzos jis tęsė; — vadinasi jus sutinkat — jus įvertinat. —

Dabar dar vienas šeimyniškas ir svarbus klausimas. Prašysiu jus penkioms — dešimčiai minučių pertraukos. Aš noriu truputį atsikvėpti ir susikaupti. Per penkias minutes vėl čia busiu. —

— Tai pasakęs pabučiavo motinai ranką, o tėvui plikę ir taręs „atleiskit, kad jus kankinu, bet ir pats kankinuosi“ — išėjo.

— Vincentai, tu griaužies dėl Jonuko — tikėk manim, kad jis persifiltruos, perrūgs, išsilygins ir bus toks pat dvarininkas, kaip ir visi kiti.

— Bet dėl Taduoko mane baimė ima. Jis negero sulauks. Neduok Dieve ir pats nukentės ir mus pražudys. Su tokiomis idėjomis gyventi negalima.

— Visa kam Dievo valia, — atsakė dvarininkas, — bet tai šventa idėja. Juk ištikrųjų visi žmonės į pasaulį ateina lygiomis teisėmis ir vienodai iš jo išeina, juoda žeme užsiklodami. Tai lygybė ir broliškumas. Aš laimingas, kad Tadukas tokia idėja gyvena ir jos tiek patvariai laikosi. Tai jo idealas. Aš visai ramus jo dvasiškai — moraliu pagrindu. Jis yra stiprus ir nevieną išlaikys gentkartę.

II. Uršulės tragėdija

Lygiai per 10 minučių Tadas grįžo į motinos buduarą, kur jo laukė abu tėvai. Jis atsisėdęs į patogią kėdę, pradėjo reikalą.

— Privalau kalbėti Jonuko reikalu. Būdamas vyresniuoju šeimoje sūnumi, negaliu to nutylėti.

Jonuko nebegaliu pažinti. Nebekalbant apie tai, kad jis čia gyvena, kaip tas neužauga, piausto katinams ausis ir uodegas, drasko paukščių lizdus ir t. t. — jis moraliai visiškai sugadintas. Pasileidėlis. Šis puikus auklėtojas Daubaras visus devynius mėnesius su juo kankinęsis, turėjo nusiplauti rankas ir palikti dvarą. Nuo pat pirmos dienos jo atvykimo brukot jam į stipinus lazda. Jonuko auklėtoju nepasitikėjot. Jam išvažiavus jau trečias mėnuo Jonukas globojamas Aleksandro. Jūs visai tuo nesusidomėjote. Šiuo jus davėte Aleksandrui carte-blanche, o Jonukui palaidas rankas ir visišką laisvę neleistiniems veiksams.

Nuo pat mano atvykimo dienos, tas jūsų Jonuko auklėtojas-instruktorius man nepatiko. Jau trečią dieną pastebėjau, kad tarp jų nelygi, glaudi bičiulystė ir santykiai, kurie riša kaž-kokią paslaptį ir slepia kaž-kokį nešvarų darbą. Sugrįžus Antukui į samdinių kambarį jiems nepatiko. Jie jo saugojasi ir daro pinkles, kad išnaujo jį pašalintų.

Iš netyčių nugirstos kalbos sužinojau, kad į tą nešvarų dalyką įmaišyta jauna mergaitė, kuri man atrodo turi tapti motina. Jonukas tos nelaimingosios aukos kūdikio tėvas. Šiomis dienomis pasistengsiu visa tai detalai iširti. Galėčiau ir greičiau sužinoti smulkmenas, bet į tą purvą nenoriu įveltį savo Antuko. Aš abejoju, kad jis tą mergaitę pažįsta. Atvirai kalbant, iš Jonuko tokių «meniškų» gabumų nelaukiau. Jis galutinai pagadintas. Dar tebėra vaikėzas, o jau paleistuvė. Nė vienos mergaitės nepraleidžia pro šalį neužkabinęs; vaiko jas su šlykščiais pasiūlymais. Grašindamas joms paskui sekioja. Dar neturi septyniolikos metų, o jau tėvas...

Reikia kas nutarti.. Reikia daryt žygius... Taip palikti negalima... Jis daro visai mūsų šeimai gėdą. Kuogreičiausiai reikia jį apvesdinti ir parinkti tvirto būdo žmoną, kuri laikytų jį savo rankose. O kolei kas reikia išsiųsti į užsienį į kurį nors griežtą vienuolyną. O nelaimingąją mergaitę, suprantama, reikia kaip nors pasirūpinti. Atleiskite, kad savo žiniomis tiek suteikiau nemalonumo ir į visa tai kišuosiu. Bet privalau atverti jūsų akis. Privalau kalbėti. Artimiausiomis dienomis gali įvykti baisi drama. Visa pasakiau, ką pasakyti privalėjau.

Leiskit man atsisveikint ir išeit. O jūs, brangieji tėveliai, pagalvokit, pakalbėkit nuspręskit, o tai galit pavėluoti

Tadas priėjęs prie motinos pabučiavo jai ranką ir tarė: — Atleisk man, už tai. O su tavim, tėve, dar šiandien pasimatysme. — Per pusvalandį dvarininkas jau buvo Tado kambary.

— Su tavim noriu pasikalbėti akis į akį. Gerai, kad nėra Antuko.

— Taip, įsakiau jam tuojau persikraustyti pas mane. Jis nuėjo susirankioti savo daiktų: dalis jų samdinių kambarį, o dalis kiaulidėse. Aš jį atleidau iki vakaro.

— Aš klausau tavęs tėve. — Tai taręs Tadas tėvą apkabino. Jis matė, kad tėvas labai susijaudinęs.

— Nesijaudink tėve, aš pasistengsiu visa sureguliuoti, tik man netrukdykite. Lai motina niekam tik nieko nesako,

— O, kaip sunku. Smūgis po smūgio, — tyliai tarė dvarininkas.

Tadas iš savo glėbio tėvo nepaleido. Ramino ir bučiavo jį.

— Tiesa, — lyg nubudęs, tarė tėvas. — Aš atėjau su tavim pasikalbėti. — Atsisėdo.

— Matai, motina, tuo nenori tikėti. «Tai pikta intriga», — jinai tvirtina... O, jeigu tai būtų

tiesa... Taip, taip, aš pas tave atėjau. Nuramink mane. Iš kur tu tai sužinojai? — Ir tėvas įdėbęs į Tada akis su išgaščiu laukė atsakymo. Jis laukė ramino atsakymo.

— Nesijaudink, tėve. Atbulai juo rimčiau ir ramiau reikia prie jo eiti. Aš netyčia vakar nugirdau Jonuko su Aleksandru pasikalbėjimą.

Buvo puiki naktis. Išėjau į sodą pakvėpuoti tyru oru ir atsisėdau ant vieno iš suoločių. Staiga nugirdau — kad kaž-kas palapinėje kalba. Buvo tokia rami naktis, kad kiekvienas, palapinėje ištartas žodis aiškiai pasiekė mano klausą. «Tai biesas, o ne mergaitė. Niekaip negalima jai įkalbėti. Ji tik ir tvirtina: «Uždėsiu ant savęs ranką». Vilkinti negalima, o tai pasidarys žymu, tąsyk mes žuvę. Ją reikia kuriuo nors budu ir neatidėliojant pašalinti. Šis paršapalaikis Antukas vėl čia... Jis ir anksčiau, samdinių kambary, su ja vienu tonu ašaras laistė. Neduok Dieve, jei jam viską ji išplepėtų. O mums taip pat reikia atsargiai su juo elgtis ir toliau nuo jo laikytis. Jis visa mato ir supranta. Del jo ir prie jos sunkiau dabar priėti. Aš nutariau taip: jei ji geruoju nesutiks su žydu į didelį miestą pabėgti, tai pašalinti ją savotiškai», — kaž-kas kalbėjo. «Taip. ponait, Mauša, tuojau iš anksto reikalauja 10 000 rublių». «O ką gi tu jai padarysi?» — paklausė kitas balsas. Iš balso pažinau Jonuką. «Aš ją nuviliosiu į mišką, o ten ir pribaisiu. Žinau tokią jaukią vietelę, kur pats velnias nesuras». «Ne, taip negalima» atsakė Jonukas. «Užmušti žmogų negalima. Tu jai įkalbėk. Aš žydui pasirašysiu 10.000 rublių vekselį. Duosiu ir miško, kad tik jis ją sutvarkytų.»

«Na, atsiprašau, ponaiti, vilkinti negalima, del jūsų aš irgi nenoriu pražūti. Tuč tuojau reikia užbaigti», atsakė antrasis balsas.

«Brangusis Aleksandre», tarė Jonukas, «štai tau sigarai, atvesk ją čionai. Aš čia judviejų palauksiu.» «Ne, atleisk,» — atsakė antras, «dabar jokių budu negalima. Juk ją smurtu tenka imti, o čia dabar Antukas ir vyresnysis ponaitis. Dabar nebe taip, kaip mokytojui išvažiavus vienu du kad šeiminkavome. Dabar reikia taip palikti. Vienintelis išėjimas — kuo greičiausia ją iš čia pašalinti.»

— Dabar tau aišku? Įtikinamai? — paklausė Tadas.

— O, aš nelaimingas, — suvaitojo tėvas ir užsidengęs plaštakomis veidą nulenkė galvą.

— Nedrįstu motinai prikaišioti, bet čia visu kuo ji kalta. Vienintelis išėjimas — tai, ką aš jums pasiūliau Bet leisk man visa ką savarankiškai sekti ir veikti, — ramino Tadas.

— Testamentą paruošiau... Jaučiu man bloga... Eisiu į kabinetą ir prigulsiu. — Tadas, kaip bemokėdamas ramino tėvą, jis apkabinęs jį palydėjo iki kabineto durų. Visa kas kaž-kaip nurimo. Dvarininkas negalavo, dažnai gulinėjo ir vaikščiojo tik su chalatu. Antukas buvo perkeltas į Tado kambarį, kuriame visą laiką ir praleisdavo.

Praslinko keturios dienos. Žiūrėdamas pašta, dvarininkas rado Tado vardu du pakvietimus: vieną 550 rublių pinigų, antrą siuntiniui. Nesusivokdamas, pilnas smalsumo, su pakvietimais nuėjo pas Tada. Sūnus taip pat labai nustebo. «Kas gi čia man galėtų siųsti?» — galvojo spėliodamas. «Ne, čia kaž-koks nesusipratimas». Tadas tuč tuojau atsidūrė pašte. Jam visai buvo nebesuprantama, kai paaiškėjo, kad pinigai ir siuntinys buvo tikrai adresuoti jam ir siuntėjas buvo Daubaras. Tadas čia pat atplėšė voką ir akimis perbėgo laišką. Pilnas džiaugsmo skubėjo namo.

— Antuk tau yra naujienų ir džiaugsmo. Bet pirmiau bėk ir pašauk čia man piemenį Bazilių — įeidamas tarė Tadas.

«Kam gi ponui reikalingas Bazilius?» — pilnas smalsumo galvojo Antukas ir paskubėjo išpildyti įsakymą. Senas Bazilius taip pat šaukiamas skubėjo. Jis jaudinosi, jautė netik smalsumą, bet ir baimę. Antuką klausinėjo, kuriam tikslui jį vyresnysis ponaitis šaukia. Antukas pats nežinojo, bet senį ramindamas aiškino.

— Mano jaunasis ponas labai geras, jis tavęs neižeis. Kažkas tau yra gero. Ponas grįžo iš pašto labai linksmas ir įsakė tuojau tave pakviesti. Daugiau nieko nežinau, bet

tikėk manim ir nebijok — ramino jis Bazilių.

Pagaliau, abu pilni smalsumo atsistojo priešais Tada.

Šis laiškas iš mokytojo Daubaro, — imdamas iš voko laišką ir pinigus paaiškino Tadas.

— Matau, kad tu iš džiaugsmo neberimsti. Nori žinoti, kas parašyta. Kadangi laiško turinys liečia tave ir Bazilių, tai abu klausykites, o aš jums paskaitysiu,— ir garsiai pradėjo jiems Tadas skaityti:

«Gerbiamas Pone Tade!

Ką tik gavau Tamstos laišką ir skubu atsakyti. Trūksta žodžių išreikšti Tamstai mano nuoširdžiai padėkai, už taip stropų rūpinimąsi Antuko likimu. Iš laiško visiškai supratau Tamstą. Taip pat tikiu, kad ir Tamsta suprasi mano džiaugsmą, mano jausmus ir berybę mano dėkingumą. Tik dabar, po ilgų morališkų klajojimų pasisekė surasti kelią Antukui išgelbėti, pirmą syk lengvai ir laisvai atsidusau. Dabar tikiu, kad jis nebebus sutrintas sunkių žmonijos ledynų. Jis išgelbėtas. Dievas už tai Tamstą tepalaimina. Antuku rūpintis buvo mano dorinė prievolė. Gaišti neturėjau teisės, bet laikas bėgo. Antukas liko baisiose, žūtimi gresiančiose sąlygose. Neturėjau moralės teisės pasitenkinti vienu tik apeliuojančiu į Tamstos širdį laišku. Jam išgelbėt stengiausi surasti ir kitų kelių. Aš čia, Vilniuje, tarp užjaučiančių ir širdingų žmonių paskaičiau savo trumpą pranešimą apie tą lietuvių tautos retą radinį-našlaitį, apie būsimą valios širdies ir tikėjimo didvyrį. Nupiešiau jo sunkų ir pavojingą padėjimą ir prašiau pagalbos suteikti galimumo tęsti mokslą ir atsistoti ant kojų. Savo pranešimą baigiau aiškindamas, kad šiuo tarpu jis yra viename Lietuvos dvare. Kad paskutinį kartą jį mačiau su ilgu botagu kiaulių bandoje—kiauliaganiu. Prašiau išplėsti jį iš to padėjimo ir suteikti jam mokslo. Bematant buvo surinkta ir man įteikta penki šimtai rublių. Tie pinigai buvo skirti Antukui išpirkti.

Kadangi toji intencija jau atkrita, todėl siųsdamas šią sumą pinigų prašau Jūsų perduoti Antukui, kad toliau galėtų lavintis.»

Antukas įtempęs klausą sekė laiško turinį, bet, kai išgirdo apie surinktus jam pinigus, jo laimei ir džiaugsmui nebuvo ribų. Visa tai buvo matyti iš jo veido. Iš džiaugsmo jis verkė.

Bazilius stovėjo ir klausėsi. Tos laimės jis buvo tylus liudininkas. Vis dar negalėjo suprasti, kodėl būtent jis čia pakviestas.

— Tiksliai pildau valią siuntėjo, štai tau penki šimtai rublių, tai pinigai iš buvusio tavo mokytojo. Jis tavęs neušmiršta ir tavim rūpinasi, — paaiškino Tadas, — tai pinigai tolimesniam tavo mokslui.

— Ačiū jam, ačiū ir tamstai. Bet kur aš juos padėsiu, kur paslėpsiu? Tebūnie jie pas jus, gerasis pone. Juk aš dabar tamstos ir Diekas jau manęs iš tamstos nebeatims, — pilnas džiaugsmo ir laimės kalbėjo Antukas. Pinigus jis padėjo ant stalo. Ne tiek džiugino jį pinigai, kiek mokytojo laiškas.

Tadas toliau skaitė:

«Be to apsunkinsiu Tamstą dar vienu prašymu: kai būsite S.-Peterburge, išrinkite ir nupirkite Antukui gerą laikrodėlį. Tai bus jam nuo manęs atminimui. Laikrodžiu jis visumet domėdavosi. Dabar naujose sąlygose jam pritiks. Į jį pažiūrėjęs ir mane atsimins. Laikrodžiui nupirkti siunčiu penkiasdešimts rublių.»

Antukas apie dovaną išgirdęs jau nežinojo, kaip besidžiaugti.

— Taip, laikrodis labai mane domino. Kokia išmintis. Kaip gerai žinoti, kuris laikas. Bet argi galėjau pamanyti apie savą laikrodį? Koks geras mano mokytojas, ir kaip jis atsiminė tai. Ačiū jam, ačiū, — šūkterėjo Antukas ir pripuolęs norėjo pabučiuoti Tadu ranką, bet staiga susilaikė, nes atsiminė, kad tai jam draudžiama. Tadas to nemėgdavo.

— Na, dabar klausyk senagalvi ir tavo eilė atėjo, — juokaudamas tarė Tadas.

Bazilius su Antuku įtempė klausą. Tadas skaitė. „Atskiru siuntiniu siunčiu pypkę, maišiuką su taboką ir skeltuvaž Malonėkit visa tai įteikti senam veteranui piemeniui—kiauliaganiui Baziliui. Aš jam pažadėjau. Be to, jis to nusipelnė“.

— Štai. tas siuntinys tau priklauso, — perduodamas ryšulį Baziliui,—tarė Tadas. Kaip matau nusipelnei. Ir aš tau už Antuko globojimą dėkoju. Štai tau trys rubliai nusipirkti tabakui. Kai atsiųstą surūkysi, tai už tuos pinigus vėl nusipirksi.

Tadas pats buvo tomis dovanomis patenkintas. Bazilius puolė bučiuoti Tadu ranką.

— Ačiū jums, gerasai pone, — dėkojo Bazilius. —

— Na, ir ponulių gerumėlis. Retenybė. Jei daugiau tokių būtų ir mums kitoks būtų gyvenimas, sielojosi senis. Jis nebesuvaldė savo jausmų: jie liejosi į viršų.

— Bet tas, tas ponas, vos porą kartų mane matė, savo pažadų neužmiršo, atsiuntė. Aš juk visai buvau užmiršęs, o jis neužmiršo, — linguodamas galva kalbėjo Bazilius.

— O čia dirbi, tik dirbi. Jau kaip prižiūriu kiaulaites. Džiaugiasi, dėkoja, žada dovanėlių, bet... pamiršta. Ir čia pat. o šis ponas vos porą kartų mane gyvenime matė; kiaulaitės juk jam nerūpi, pažadėjo, išvažiavo į tolimus kraštus, o neužmiršo, atsiuntė.

Nuostabu, ištikrųjų, — toliau rezonavo Bazilius. Iš džiaugsmo jis negalėjo tylėti jis kalbėjo, plepėjo, jį stebino tas dėmesys, ir gerumas. Tai, jo atmintyje ir jo širdyje amžinai pasiliko.

— Ačiū visiems, jums gerieji žmonės, ar leisite eiti dabar pas savo kiaulaites, o tai be manęs jos nerimastauja, pabučiavęs Tadu ranką, paklausė Bazilius.

— O ne, dėduk, pasėdėk štai kedėj, pailsėk. Tau kojas paskaudo. Baigsiu laišką ir noriu pažiūrėti, kokių čia tau dovanų atsiuntė, tas gerasis ponas, — šypsodamasis atsakė Tadas.

Antukas Bazilių pasodino. Priėjo susipažinti su nauju draugu ir Boksas. Niekas nelaukdamas pradėjo laižyti rankas ir pasistiebęs ant senio kelių braukė liežuvio jo veidą ir ausį; Bazilius jį paplaukiui glostė. Neapsakomai buvo retas, meniškas vaizdas. Tadas gėrėjosi ir džiaugėsi savo šeimyna. Jis juos mylėjo ir jais didžiavosi. Antukas ir Bazilius susikaupę toliau klausėsi. Tadas skaitė:

„Tvirtai tikiu, kad Tamsta už mano familiariškumą, prašymus ir pavestus rupeščius, nepyksi.

Siunčiu Tamstai savo nuoširdžiausią padėką už rūpestį Antuko likimu ir pasiruošęs Tamstai patarnauti visad gerbiąs Tamstą pasilieku. Tamstos tėveliams — gili mano padėka ir pagarba už vaikūtį.

Algirdas Daubaras“.

P. S.

«Mano jaunam bičiuliui, mano puikiam aukso berneliui — Antukui perduok, kad niekad jo neužmiršiu ir sugriebęs minutę laisvo laiko jam parašysiu. Bučiuoju jį. Atiduok taip pat mano linkėjimus ir senajam piemeniui Baziliui. A. D.»

Vilnius, 1848 m. liepos mėn. 17 d.

Tadas laišką perskaitęs įsakė Antukui pašaukti su žirkėmis kameristę, atidaryti siuntinį. Įsakymą išpildęs bematant grįžo ir tarė.

— Atvedžiau.

Į atėjusius Tadas pažiūrėjo. Prieš jį stovėjo graži, liekna jauna mergaitė. Jos maloniame, net žavingame veide buvo matyt ne tik kuklumas, bet lyg skverbėsi kažkoks liūdesys ir dvasinis nusivylimas. Ji padarius reveransą tarė:

— Teiketės kviesti mane su žirkėmis. Aš pasiruošus tarnauti.

— Malonėk atidaryti mums šį siuntinį. Prašau sėsti štai prie ano stalo ir darbuotis, — tarė Tadas.

Kameristė atsisėdus į nurodytą vietą pradėjo ardyti siuntinį. Tadas ją akimis sekė ir kažkodėl jis negalėjo nuleisti nuo jos savo žvilgsnio. Bet tai buvo tik viena minutė, nes siuntinys greitai buvo jau atidarytas.

— Aš baigiau, — tarė kameristė. — Leisi tamsta eiti?

Tadas dar į ją pažiūrėjo. Jų žvilgsniai susitiko. Jo žvilgis buvo pilnas nustebimo ir pasigėrėjimo; josios — buvo be reikšmės, apmiręs ir be vilties. Tai buvo akys gyvo lavono.

Prieš Tada stovėjo gyvas manekenas. Visas džiaugsmas Tadaui dingo. Jam pasidarė šiurpu. Žaibo kibirkštimi jį šiurpulys pervėrė. Jis pajuto kažkokį nenusakomą, o kartu ir nemalonų pojūtį.

— Labai tamstai dėkingas. Gali eiti. — jis tarė.

— Kuo tamsta vardu?

— Uršulė, — atsakė kameristė ir padarius reveransą išėjo.

«Nėra abejonės — čia nauja drama. Čia nauja baudžiatvės auka — pamanė jis. Jis rimtai buvo susirūpinęs.

— Imkite savo pypkes, maišiuką ir galite eiti, — mechaniškai tarė Tadas, lyg norėdamas greičiau nusikratyti piemenį. Jo mintys skrido paskui išėjusią mergelę. Jis lyg kažką keisto pajuto. Antukas ir Bazilius šiuo momentu nebedarė jokio įspūdžio.

— Aš pagulėsiu, o tu ateisi čia po pusvalandžio — tarė Antukui, — dabar palik mane vieną. Pasiimk Bokso ir eik pasivaikščioti.

Bazilius su Antuku išėjo. Pastarasis savo jaunojo pono nuotaiką pastebėjo. «Kas gi čia galėjo taip staiga jį sujaudinti?» — galvojo Antukas.

Pasilikęs, atsigulė Tadas ant kušetės ir paskendo mintyse. Jis negalėjo susivaldyti, jo mintys vis labyn veržėsi iš sielos gelmių.

— Taip, — sau tarė, —jos veide, meniškai buvo išrašytas gyvenimo rebusas. Jame slepiasi kažkokia nelaimė, kažkokia drama. Ne, tą rebusą privalau iššifruoti. Aš atgaivinsiu to puikaus manekeno užmirusį veidą, — ir jis pasinėrė svajonėse

Lygiai po valandos Antukas pravėrė duris ir tyliai stypčiodamas įėjo į kambarį.

— A, tai tu Antuk? — atsiliepė Tadas. Jis jau laukė jo.

— Antuk, ar tu pažįsti tą Uršulę? — jis paklausė.

— Žinia, gerasai pone. Puikiausiai pažįstu. Tai viena iš geriausių čia merginų. Ji tokia pat, kaip ir aš visiškai našlaitė Ji labai, labai nelaiminga. Aš ką tik su ja kalbėjau. Papasakojau jai apie savo laimę, apie mokytojo laišką, atsiųstus man pinigus ir apie laikrodį. Ji su manim kartu džiaugėsi. Pasakiau jai, kad noriu prašyti jūsų leidimo nueiti šiandieną į Leliūnus pas savo kleboną, kad padžiuginčiau naujienomis ir pasimelsčiau ant brangiųjų savo tėvelių kapų. Ji pasisakė man, kad esanti tokia pat našlaitė, tik aš turįs nors tėvelių kapus, o ji nežinanti net, kur jie yra palaidoti. «Man taip šiandieną sunku» — pasakė man. «Kaip norėčiau, — girdi, nueiti su tavimi į Leliūnus ir su tavim kartu pasimelsti, ant tavųjų tėvelių kapo. Gal būt, jie pavaduotų manusius tėvelius, sustiprintų mane ir man gal daug lengviau pasidarytų».

Tai dar labiau sujaudino Tada. Jis suprato josios maldos troškimą ir tą traukimą prie tėvelių kapų.

— Na gerai, — tarė Tadas, — gali su Uršule eiti į Leliūnus. Pasakyk jai, kad jai leidau. Lai nieko nesiklausia... Tik greičiau namo grįžk, Antuk. Šiandien tu man reikalingas. Sekmadienį leisiu tave į Leliūnus visai parai. Palinkėk klebonui nuo manęs Pasakyk jam, kad ruošiuos pasikalbėti su juo pats, bet iki šiol vis neturiu laiko. —

Antuką atleidęs, Tadas vėl atsigulė.

Jis galvojo apie Uršulę. Ji tokia jauna. Be abejonės ji gyvena baisią dramą. Ji nusivylusi gyvenimu.

Štai baudžiava. Štai — nelaisvė. Štai vienatvė ir sielos slapybė.

Nėra kam pasiskųsti, pasiguosti ir mintimis pasidalyti. Vienintelė paguoda — tėvėlių kapai, kur jie nuėjo taip pat skurdžiu, sielvartingu ir spigliuotu gyvenimo taku. —

Tadas atsiduso ir vėl susimąstė. Svajonės, viena po kitos, viena už kitą baisesnė — pynėsi jo smegenyse.

Staiga įsmigo jam mintis, įtarimas, ar ne apie ją Jonukas su Aleksandru naktį tarėsi. Gal būt ir yra toji nekalta auka. kurią Aleksandras ruošiasi pribaugti?

Tadas negalėjo nusiraminti; jis norėjo užmiršti, norėjo užmigti, bet tai jam nepavyko. Vis labiau jį ėmė nerimas. Iki pietų Tadas dar šiaip taip kentė, bet popiety su nekantrybe laukė grįžtančio Antuko.

Tadas buvo įsitikinęs, kad per Antuką, jei ne visą dramą, tai bent kokį nors siūlą pavyks susekti, kad tos dailios mergelės liūdesį ir sielos paslaptį išspręstų. Septintą valandą Antukas sugrįžo namo. Tos šešios, Antuko nebuvimo valandos, Tadui pasirodė amžinybe. Kambario angoje pamatęs Antuką, labai nudžiugo.

— A, tai tu sugrįžai? — visai ramiai paklausė Tadas. Jis valdė savo nekantrumą ir slėpė savo smalsumą. Jis suprato, kad prie šio klausimo reikia preiti išlengvo, atsargiai ir aplinkiniu keliu.

— Na, ką klebonas?.. — paklausė Tadas.

— Jis mano laime netikėjo. Jis lygiai kaip ir aš laimingas. Mes nuėjome į bažnyčią ir prie didžiojo altoriaus jis pasiuntė Dievui dėkingumo maldą. Mes visi meldėmės už gerą, buvusį mano mokytoją, už jus ir visus tuos, kurie padėjo mane iš pražūties išgelbėti.

Paskui, kartu su klebonu nuėjome prie mano tėvėlių kapų ir kartu pasimeldėme. Kai sužinojo, kad atėjau į Leliūnus, daug žmonių susirinko.

Labai dėkoju jums, pasimeldžiau, man dabar linksma ir esu laimingas, — nuotaikingai pasakojo Antukas.

— O ta kameristė, Uršulė, buvo su tavim kartu? — bent kiek lukterėjęs paklausė Tadas.

— Žinia, buvo. Ji prašė manęs padėkoti jums. Ji labai ilgai ir karštai meldėsi prie mano tėvėlių kapo. Ji verkė, jai pasidarė bloga Iš kapinių teko veste išvesti. Ji buvo pas kleboną. Ją laimino.

Tadas tylėjo, atidžiai klausėsi ir laukė tolimesnio atvirumo.

— O, brangusis pone, negali įsivaizduoti, kokia ji nelaiminga. Grįždama namo visą kelią verkė. Ji tvirtino: «Ne šiandien, tai ryt, visvien uždėsiu ant savęs ranką, baigsiu savo kančias. Nėra daugiau jėgų. Būk laimingas. Melskis už mano nuodėmes. O kokia bučiau laiminga, kad paguldytų mane šalia tavo motutės, kur manoji — aš nežinau. Kaip karštai ten kapinėse žmonės meldėsi, gal būt Aukščiausias išgirdo ir mano nuodėmingą maldą. Bet ne, savažudžiams neatleidžia, jų net kapuose nelaidoja. Jei mane kur suras, tai toje pat vietoje ir užkas». — Paskiau, patylėjęs ji pridūrė: «Brangus Antuti, jeigu labai pradėtų manęs ieškoti, tai tu pasakyk jiems, kad aš tame giliajame šulinyje, kur šalia arklidžių. Ten nekaltą mane plakė, ten nekalta ir mirsiu.»

— Ką tu, kaip drįsti? — raminau ją. Aš taip pat norėjau nusižudyti; atlikau išpažintį, bet gerasis klebonas man neleido. Savo maldomis jis nuvijė nuo manęs tą mintį ir dabar esu laimingas žmogus.

— «O ne, tu vaikas, o aš mergaitė, aš amžinai pražuvus», — vėl tarė Uršulė.

Tadas nenutraukė pasakojančio Antuko kalbos Savo pasakojimą baigė.

— O kokia gi jos nelaimė, kad jau sugalvojo mirtį, — lyg šaltai, paklausė Tadas.

— Nežinau, kažkoks baisus dalykas. Ten įpainiotas ir jaunasis ponaitis ir Aleksandras. Ją, kaip ir mane nekartą arklidėje plakė. Del tos priežasties ir muzikos mokytoją ponias išvijė už tai, kad ji užstojo Uršulę, kai prie jos ponaitis kabindavosi. Daug kas girdėjo ir matė, bet visi bijojo apie tai prasyti. Ir Alžę už tai ponias norėjo išsiųsti žąsų ganyti. Vargšę Uršulę, kaip ir mane Aleksandras į mišką vedžiojo, raišiojo, mušė... Tas

Aleksandras, taip pat baisusis ir žiaurusis, be širdies žvėris, — paaiškino Antukas.

Tadui užteko... Negalima buvo gaišti... Jis suprato, kad po tokios maldos, po tokių pasikalbėjimų su Antuku, jos dvasios vidus dar pasidarė gilesnis, jautresnis ir kad net tą pačią dieną ji gali nusižudyti. Jau pasiruošta. Pavojinga, kol neatšalo, neatslūgo įspūdžiai... Reikia veikti, ir jis nuėjo į kabinetą pas tėvą.

— Aš pas jus labai svarbiu ir rimtu reikalu. —

Visą išgirstą nupasakojo tėvui. Jis nupiešė baisybių, šlykščios prievartos ir nelaimingos Uršulės pergyvenimų vaizdą.

— Reikia ją gelbėti, — tarė Tadas, — nėra ko gaišti. Bijau, kad ji šią naktį to nepadarytų. Mano toks nujautimas.

— Nebeturiu galvos! Tai baisu! O, nelaimingas ašai tėvas! — sušukęs dvarininkas apsipylė ašaromis.

— Brangus sūnau, veik mano vardu. Gelbėk, kas reikalinga. Gelbėk mūsų giminės vardą. Man trūksta jėgų. Kas daryt? Kas daryt? — kartojo priblokštas ir išsiblaškęs tėvas.

— Niekad nereikia pamesti galvos. Kokie baisūs būna gaisrai, kokios stichijos, o vistik ir su jomis kovojama. Negalima nuleisti rankų. Reikia išvesti reikalą iki pat galo. Juo sunkesnis padėjimas, juo daugiau reikia energijos ir tvirtumo. Išsiblaškymas kenkia reikalui ir viską pražudo. Tuoju pas tave pašauksiu Uršulę. Tu ją tėviškai išklausinėk. Juk ji tokia pat nelaiminga našlaitė, kaip ir mano Antukas. Jei nori būsiu čia ir tau padėsiu, bet man pačiam tai nepatogu. Nėra to įspūdžio, nebus to rimtumo ir atviro pasitikėjimo.

— Daryk visa, kas reikia. Ryt perduodu tau visus įgaliojimus, — jaudindamasis tarė tėvas.

— Na, bet apie tai ryt. Nematau čia reikalo. O šandie reikia su Uršule pabaigti. — Taręs tuos žodžius išėjo.

Jis sugrįžo į savo kambarį. Buvo devinta valanda vakaro.

— Antuk, — tarė jis, — bėk kuo greičiausiai, suieškok Uršulę ir tuč tuojau atvesk ją čionai. Tepasiima su savim adatą ir siūlą. Šandie man reikia paruošti ir užsiūti siuntinį. — Tadas bijojo ją sutrikinti ir tuo pagreitinti katastrofą.

Antukas išdūmė, paskui jį Boksas.

Tadas vaikščiodamas po kambarį jaudinosi. Minutės, jam rodėsi valandomis. Laikas jam rodėsi begalinis. Laikrodis išmušė pusę dešimtos.

— Vis jų nėra...— pilnas nekantrumo ištarė, — bet kur gi jie dingo? — Jis atsigulė aukštiekninkas į lovą, užsidengė akis, norėdamas nusiraminti. Bet negalėjo savęs pergalėti ir staiga vėl nuo lovos pašoko.

— Ne... Negali būti... — pats sau kalbėjo. — Nejau per vėlu?.. Kodel jis negrįžta?.. Tadas nustojo pusiausvyros. Jis žiūrėjo į laikrodį, — be dešimties minučių buvo dešimta.

Staiga įbėgo uždusęs Antukas, o paskui jį Boksas.

— Pone, visą dvarą išbėgiojau, visus užkampius apieškojau. Niekur jos nėra. Niekas net jos nematė,— pranešė Antukas.

— Nejau įvyko?.. griebdamasis už galvos, susijaudinęs ištarė Tadas ir čia pat tęsė: Greičiau bėkiva Antuk, prie šulnio.

Tai ištaręs išbėgo Tadas be kepurės. Antukas vos spėjo jį sekti. Boksas pasileido priekin, juos abu pralenkęs. Per minutę visi jie buvo prie nelemtojo šulnio.

— Tyliau, — klausydamosi tarė Tadas. — Vesk šalin šunį, neleisk loti.

Pasviręs ant šulnio rentinio atidžiai klausėsi. Šulnys ištikrųjų, buvo nepaprastai gilus. Iš ten buvo girdėt silpnas vaitojimas.

— Ji čia! — tarė jis, atsitraukdamas nuo šulnio. — Dar gyva... Vaitoja... vargšė kankinė!.. Antuk, bėk greičiau namo ir nešk čia visas paklodes ir antklodes. Paimk du arkliaganiu — teatneša čia greičiau mūsų apvalą veidrodį. Tik greičiau, — įsakinėjo jis ir

apsisukęs stipriu balsu sušuko:

— Žmonės! Arklininkai!.. Tuoju duokit vadžias, virves ir žibintuvus! Visa ką tik turit, čia! Visi čia greičiau.

Tadas taip balsiai ir įtikinamai įsakinėjo, jog rodos ir numirėliai pakiltų jo komanda išgirde.

Visa kas žaibo greitumu buvo pildoma. Visi triūsė energingai. Nakties tamsa dar labiau didino tą baisią, aplinkos slaptbę.

Šalia šulnio jau susirinko bent dvidešimts arklininkų, kurie stovėjo su degančiais žibintuvais ir daugybe rankose įvairių-įvairiausių vadžių—virvagalių. Antukas su dviejas arklininkais atnešė didelį veidrodį, paklodes ir antklodes.

— Na, dėkui, vyručiai, būkit taip darbštūs iki galo, — tarė Tadas.

— Duokit man keturius gabalus patikimų virvių.

Išbandęs jų stiprumą, surišo tikroju mazgu jų galus su kampais trijų paklodžių. Patikrinęs mazgus, perdavė virvių galus keturiems stipriems vyrams. Viena virve apsijuosė pats ir du galu perdavė kitiems, taip pat stipriems vyrams. Dar tris virves įleido į vidų šulnio ir atskiriems trims vyrams įsakė stipriai laikyti jų galus.

— Žiūrėkit, nepaleiskit, o tai visa kas dings, — aiškino jis.

Paruošęs visus pabūklus nelaimingajai gelbėti, Tadas parodė, kaip veidrodžiu apšviesti šulnį.

— Na, tai visa kas tvarkoj, — pareiškė kabindamasis ant kaklo didelį žibintuvą.

— Dabar nuleiskite mane ir tuos keturius galus su paklodėmis, o kai sušuksiu «jau», tai visas virves lygiai traukite į viršų. — Tai pasakęs Tadas įlipo į šulnį ir pradėjo leistis į gilumą trimis nuleistomis virvėmis. Per sekundę jis jau buvo vietoje. Uršulė pasirodė didelėje gilumoje bekybanti, per kokią pusę sieksnio nuo vandens. Savo sijonu ir koja ji buvo užkliuvusi už rentinio iškišulio. Ji buvo be sąmonės, bet su gyvybės žymėmis. Ji vaitojo. Veidas buvo sumuštas ir apkruvintas.

Tadas nė minutės negaišdamas visa paruošė, kas buvo reikalinga nelaimingajai į viršų iškelti. Jis ją atkabino, atpalaidavo koją ir nuleidęs į paklodes sušuko «jau». Pats taip susitvarkė, kad prilaikydamas Uršulę kartu su ja kilo aukštyn. Arklininkai sutartinai ir skubiai traukė virves.

Tadas Uršulę iš šulnio iškėlė. Jis suvystė ją į antklodes ir paguldė ant žemės.

— Ačiū, jums visiems, vyručiai, už pagalbą. Praneškite vyresniajam arklininkui, kad tuoju pakinkytų pačius geruosius arklius važiuoti į Vilkmergę daktaro. Arklius privažiuokit prie laiptų. Aš paruošiu laišką ir pasiuntinį. O Povilas čia yra? — paklausė Tadas.

— Aš čia, — pastarasis atsakė.

— Na tai tu, Povil. paimk veidrodį ir su Antuku nunešk it į mano kambarį. Gausit iš manęs parėdymų. Likusieji galite eiti į arklides, į savo vietas.

Tadas paėmė Uršulę ant rankų ir atsargiai ją nunešė. Uršulė vaitojo. Krisdama, matyt, ji skaudžiai į rentinį susitrenkė, kliūdama ne už vieno tokio iškišulio. Veidas jos buvo sudaužytas ir kruvinas.

Tadas įnešė Uršulę į savo kambarį ir paguldė ją ant lovos.

— Antuk, pašauk čia Alžę ir Aleksandrą! — jis jam tarė, — o jus, Povil, čia palaukite. Tuoj parašysiu daktarui laišką. Tadas rašė: «Dvare įvyko nelaimė. Įkrito į šulnį moteris. Ištraukta be sąmonės, bet su žymėmis gyvybės. Labai rimtas ir pavojingas padėjimas. Neatidėliojant prašau atvykti. Siunčiu arklius.»

Įėjo Alžė su Aleksandru.

— Kur jūs buvot, Aleksandrai? Kodel neatėjot į pagalbą? — Nelaukdamas atsakymo, Tadas tarė Povilui: — Paimkite jį į arklidę ir žiūrėkit, kad niekur jis nepaspruktų. Su juo vėliau pasikalbėsiu. Del tvarkos įrakink jį į kalades, kaip tai daroma su rekrutais. Supratai? Gali su Aleksandru eiti, — tarė Tadas, atleisdamas Povilą.

Tave. paprašysiu, — tarė Alzei, — Uršulę nurengti ir prižiūrėti, kol atvažiuos daktaras. Įėjęs Antukas pranešė, kad arkliai pakinkyti.

— Na, Antuk, apsirenk ir marš pas daktarą. Pas patį geriausią ir kaip galima greičiau, — įsakė Tadas.

— Atleisk, ponait, aš su mielu noru išpildyčiau tamstos įsakymą, bet aš mergaitė, o čia reikalinga patyrusi moteriškė. Aš ją jums atsiųsiu, — pasakė Alzė.

— Na, gerai, — nusišypsojo Tadas, — atsiųsk, tik greičiau.

Alzė pasiuntė moteriškę, o pati nuėjo su pranešimu pas dvarininę.

Uršulę paguldęs ir pavedęs ją globoti prityrusiai moteriškei, Tadas nuėjo pas tėvą.

Jis pranešė jam apie įvykį, apie padarytus žygius ir įsakymus ir kategoriškai pareiškė, kad jis tą vargšę, iškankintą auką padėjo į savo kambarį ir neleis niekam iš ten jos paimti iki visiško jos pasveikimo arba mirties.

Tėvas tylėjo. Jis buvo priblokštas. Be sąmonės žiurėjo ir tylėjo.

— Nusiramink, eik gulti, — ramino Tadas. — Aš visu kuo pasirūpinsiu. Rytoj, kai viskas susitvarkys, po pietų mes privalome susirinkti ir padaryti mūsų šeimos posėdį, išspręsti, kas toliau veikti, o dabar miegoki Rytas už vakarą našesnis. Labanakt, — bučiuodamas tėvą, tarė Tadas.

— Negaliu tavimi atsigėrėti, lyg pabudęs tarė tėvas.

Kiek tau energijos, sumanumo ir jokio išsiblašymo!

Tadas sugrįžo į savo kambarį. Uršulė vis dar tebebuvo be sąmonės. Ji stipriau pradėjo vaitoti. Laikotarpiais ji šukterėja. o momentais tas vaitojimas pereidavo į skausmingą staugimą. Buvo matyt, kad didžios buvo jos kančios.

— Mes su tamsta budėsim pakaitomis, — tarė Tadas budėjusiai moteriai. Jei panorėsi miego arba pradėsi snausti, tai mane pažadink. Aš atsigulsiu ant šios kušetės.

Tadas atsigulė, bet negalėjo užmigti. Dvasia jis kankinosi nemažesniais skausmais, kaip Uršulė. —

— Už ką? Už ką? — kartojo jisai. Septintą valandą ryto atvyko daktaras.

Jis rimtai, atidžiai apžiūrėjo ir išklausė Uršulę. Tadas smulkiai nupasakojo, kaip ji buvo iš šulnio ištraukta.

— O taip, padėjimas rimtesnis, nei maniau, — tarė daktaras. — Sunkus. Kairioji koja išsukta. Neatidėliojant reikia ją atitaisyti. Tai padidins skausmą ir apsunkins lignonės kančias.

Bendri sukrėtimai stiprūs, ypač galvos. Bijau, kad nebūtų pagadinta kaukuolė. Tai paaiškės, kai nusiramins skausmai.

Sunkus sukrėtimas, — tebeaiškino jis. Visa pusė paros sąmonės neatgauna. Gal smegenų sukrėtimas? Be to ji neščia, man rodos trečiame mėnesyje. Gali nelaiku pagimdyti, nors rimtų žymių nematyti. Stiprios ir sveikos prigimties. Gali ir neišlaikyti. Palauksim.

Tuojau prirašysiu vaistų. Per tris — keturias dienas atsiųskit arklius. Atvažiuosiu, — tarė daktaras.

— Gal leisit kasdieną atsiųsti ekipažą? Labai būčiau jums dėkingas.

Atleisk, mano tėveliai miega, bet aš įgaliotas visu kuo rūpintis, — paaiškino Tadas.

— Labai prašau jus palengvinti josios kančias.

— Jai dar daug teks kentėti. Tai dar pradžia, — šaltai paaiškino gydytojas. Tai stebino ir net piktino Tada.

— Vaistus prirašiau. Manau, kad per tas tris dienas ji nemirs. Kartoju, kad sveikos ir stiprios prigimties, turi išlaikyti, o toliau pamatysim. Važinėk kasdieną nematau reikalo. Vėliau, aš kartoju, pažiūrėsime.

Tuomet pasireišk visi sunkumai. Anksčiau nėra ko laukti. Tuojau atitaisysiu koją ir visa kas bus tvarkoje.

Baisiai susijaudinęs išėjo Tadas iš kambario.

Jis neturėjo daugiau jėgų regėti ir klausytis Uršulės kančių.

Gydytojui buvo serviruotas pusrytis, po kurio jis išvažiavo atgal.

Buvo dar labai anksti. Visi dar tebemiegojo. Tadas įsakė Antukui gulti ir pailsėti. Jis važinėjo gydytojo ir visą naktį nemiegojo.

Uršulei sąmonė vis negrįžo ir vaitojimai nemažėjo.

Tai sielvartingai veikė Tada.

Jis jaudinosi... Jis laukė vaistų, kuriuos iš miesto turėjo parvežti nuvežęs daktarą vežikas. Tadas nuo lango neatitraukė savo žvilgsnio. Jam atrodė, kad tie vaistai tuoj nuramins Uršulę.

Jis prie jos prišiartinęs, lyg norėjo ją nuraminti, bet ji vis gulėjo be sąmonės ir dar sunkiau dejavo. Šalia jos lovos sėdėjo «patyrusi moteriškė» ir visai nekreipė į Uršulę dėmesio. Ji snaudė. Toks nerūpestingumas budėtojos erzino Tada ir didino jo sielos kančias. Jis tik vienas budėjo. Jis laukė pakilant tėvo. Jis tik su juo galėjo pasidalinti visomis savo mintimis ir nerimais. Tik vienas tėvas jį čia tesuprato.

Tėvui atsikėlus, tuojau pas jį skubiai nuvyko Tadas.

Jis pranešė tėvui apie gydytojo vizitą ir apie ligonės padėjimą.

Kaip beįmanydamas jį nuramino ir pažadėjo visa ką sutvarkyti. Pabrėžė, kad dabar bet ką spręsti dar peranksti, o palaukti reikia penketą—šešetą dienų, kol visa paaishkės, tuomet galima bus susirinkti šeimos posėdžiui ir nuspręsti kas daryti ir kaip likviduoti susidėjusį padėjimą.

— Aš taip jaučiuos nuvargęs, kad nieko nebesusivokiu.

Neapsakomai kenčiu dėl tos nelaimingosios mergaitės, — kalbėjo jis. — Pats save kaltinu. Aš kaltas. Nereikėjo man atidėlioti girdėtojo pasikalbėjimo išaiškinimo.

Gal tuo būdu būtų išvengta katastrofos, — paaishkino tėvui.

Tadas neturėjo nei su kuo mintimis pasidalyti, nei pasitarti. Nebuvo kas palengvintų jo sielos kančias.

Gal būt jau sąmonė grįžo — dingtelėjo Tadaui mintis ir vėl jis sujaukinta širdimi nuo tėvo skubėjo pas Uršulę.

Prie savo kambario durų pasitiko kažkokią kameristę.

— Aš tamstą, ponaiti, laukiu. Mane panelės atsiuntė — jos visos tamstą prašo.

— Kas yra? Kam manęs prireikė? Aš neturiu laiko — pasakė Tadas.

— Dėl to tai ir nori jos tamstą matyti. Uršulė buvo jų mylimiausia kameristė. Jos visos labai susirūpinusios. Kalba, kad jus ištraukėte ją iš šulnio ir išgelbėjote. Dėl to ir prašo. Visos verkia ir laukia tamstos.

— Na, gerai. Tuojau busiu, — tarė Tadas ir dingo už durų. Savo lovoje miegojo Antukas. Prie ligonės lovos sėdėjo ir miegojo «patyrusi moteriškė.» Ji taip saldžiai miegojo, kad galva jos nusviro ant šono, lūpa atkrito ir iš atdaros burnos per smakrą varvėjo seilė. Kojinė, kurią ji nūrė, su visais virbalais iškritus iš rankų gulėjo ant jos kelių, o siūlų kamuoliukas toli buvo nuriedėjęs po stalu. Uršulė gulėjo užmerktomis akimis ir kaip pirma vaitojo.

Boksas įsikraustęs, prie Uršulės lovos į minkštą kėdę, žiūrėdamas į ligonę, lyg saugodamas ją gulėjo.

Tadas sustingo. Jis labai pasipiktino ta «patyrusia moteriške.» Kaip galėjo ji užmigti, girdėdama tokius širdį veriamus dejavimus? Jis negalėjo suprasti. Iš nuovargio ir pailsimo ji užmigti negalėjo. Ji ištisą naktį nuo 12 val. iki 7 val. ryto, iki daktaro atvažiavimo knarkė išsitempusi ant minkštos kušetės. Iš dykavimo — taip pat ne. Rankose jos buvo kojinė, kuri užmigus jai, iš rankų išslydo. Gal būt iš tinginio.. o gal monotoniški vaitojimai ją užliuliavo...

Tadas susimąstė.

— Ne, — tarė jis, — to neįsivaizduoju, kad žmogaus kančios neįaudintų žmogaus širdies!... Tai baisu..

Tuos žodžius ištaręs, jis tyliai pajudino jai petį. Ji nejuto. Ji saldžiai miegojo. Uršulė dejavo, vaitojo... «0 kad sukeisti jų roles!» pamanė Tadas ir stipriai ją už peties supurtė.

«Patyrusi moteriškė» pabudo. Ji pašoko ant kojų.

— Aš nemiegojau, — trindama akis teisinosi.

— Neklausiu tamstą, ką sapnuodama darei ir matei, — pasipiktinęs, bet mandagiai pastebėjo jai Tadas.

— Dar kartą prašau čia pasėdėti dvidešimts minučių. Einu pas seseris. Grįšiu ir pakeisiu tamstą. — Tai pasakęs nuėjo Tadas.

— Ką pasakysit, brangios sesutės? Aš pasiruošęs jums tarnauti, — kiek begalėdamas linksmi, kreipėsi į jas Tadas.

— Kas atsitiko? Ar tiesa, kad mūsų Uršulė šoko į šulnį, norėdama nusižudyti, del to, kad kažkoks nenaudėlis ją apvylęs? — Apibėrė klausimais vyresnioji jo sesuo Liuda. Visų keturių buvo užverktos akys.

— Na, mielos sesutės, aš labai pavargęs. Man malonu pas jus pasėdėti, — sėsdamasis tarė Tadas,— ir paklausiu, kokių dar naujienų man papasakosite. Visa tai man negirdėta.

— Taip, taip, — tęsė Liuda, — kažkas tokio yra. Šio mėnesio trečią jai sakau: «Uršulė ruoškis. Kai ištekėsiu, su savim paimsiu». O ji man atsakė: «Būk panelė, laiminga, ilgiausių metų, o manoji laimė nuskrido, o su ja nuskris ir mano gyvybė.» Į tai mažą tekreipiau dėmesio. Bet ir kvailutė, būtų visa man žmoniškai papasakojusi kas yra. Pamilo, na ir gerai. Bučiau paprašius Tomą, kad paimtų jį kaip tarną, būtų vedę ir gyvenę pas mus.

Pasikalbėjimą pertraukė pati jauniausioji.

— Tu ją išgelbėjai? Kokia jos sveikata? Ar greitai ji pas mus sugrįš? Ar tiesa, kad tu ją paėmei į savo kambarį ir nieko ten neleidi? Mama labai tuo nepatenkinta. Kai mes norėjome ateiti pas tavę Uršulės aplankyti, tai ji mums neleido.

— Dabar, brangios sesutės, pas jus pailsėjau ir prisiklausiau legendų. Nieko panašaus. Toji mergaitė. Uršulė, anot jūsų visai ir nemanė sau gyvybės atimti. Gal ir teisybę Liuda kalba, kad ji kažką įsimylėjusi, ir deliai to kankinasi. Bet juk tai jūsų, mergelių, dalykas. Kiekviena turi savo simpatijų. Neginčiju. Man žinoma tik, kad ji su mano Antuku buvo Leliūnuose pasimelsti. Grįždama ji Antukui pasisakė, kad po maldos pasidarė širdžiai lengva ir kad ji girdėjusi, jog jei po to pažiūrėtų į šulnį, tai pamatytų savo skirtąjį. Ji ir Antuką kvietė «einam» sako, «pažiūrėti kartu gal ir tu savo skirtąją pamatysi». — Jis neėjo, o dabar visa tai man nupasakojo. Ji, galimas dalykas, žiūrėjo, lenkdamasi paslydo ir įkrito.

— Visai teisingai, aš ją iš šulnio ištraukiau, bet neišgelbėjau. Išgelbėti ją gali tik daktaras — ji labai kenčia ir kamuojasi.

Ašėjau į arklidę pažiūrėti savo žirgo. Girdžiu šulny vaitojimą. Aš ten. Taip ir buvo. Vaitojimas tikrai iš šulnio. Visus sukėliau ant kojų, įlipau į šulnį ir visą apkruvintą, be sąmonės ištraukiau. Kur gi ją nešti? Paėmiau ant rankų ir nunešiau į savo kambarį. Padėtis labai rimta. Pašaukiau gydytoją ir norėjau siųsti į ligoninę. Gydytojas tuo tarpu judinti ją iš vietos neleido. Jo ir klausau. Juk ji žmogus, kaip ir mes...

— Suprantama, — vienu balsu, klausiusios jo kalbos, atsakė sesers.

— Lankyti ją jums dabar nepatariu. Ji tebėra be sąmonės ir guli užmerktomis akimis; baisia vaitoja. Veidas sumuštas, koja išsukta. Ji jūsų nepamatys, nepažins, jus pačios dar labiau susierzinsit, o jos nepaguosite ir nepalengvinsit jai.

Žinote ką: po poros—trejeto dienų grįž jai sąmonė, atvažiuos daktaras, ir jūs man busite reikalingos. Budėsite prie ligonės, davinėsit jai vaistų ir t. t. Tik mamai nesisakykit. Tai aš pats sutvarkysiu. O šiuo tarpu iki pasimatymo. Bėgu pas ligonę. Rytoj rytą, vėl

būsiu pas jus.

Atsibučiavęs su seserimis, nubėgo į savo kambarį.

Jis paleido tinginę—sėdėtoją: — Eik ilsėtis. Išsimiegok gerokai, o aštuntą valandą vakare, vėl čia ateik. Prie sergančios aš pats dabar pasėdėsiu.

Ir tu, Antuk, su Boksu pasivaikščiok. Jis taip pat bebudėdamas prie ligonės lovos pavargo.

Boksas žvalgesi čia į Uršulę, čia į šeimnininką. Jis suprato, kad kažkas apie jį kalbama.

Antukas su Boksu išėjo. Išėjo ir «patyrusi moteriškė». Pasiliko vienas Tadas. Atsisėdo prie Uršulės lovos ir nenuleido nuo jos akių. Ji gulėjo vis užsimerkus ir tebevaitojo.

Skruostose pasirodė raudonumas. Jis pridėjo prie jos kaktos savo ranką.

— Ji karščiuoja, — sušnibždėjo. Palietė josios ranką.

— Taip ji pradeda karščiuoti.

Tai sukėlė jo nerimą. Bet ji užmerkтомis akimis tebegulėjo be žado.

Grįžo su Boksu Antukas.

Uršulės karščiavimas Tada surūpino nejuokais.

Nebuvo nei su kuo pasitarti. Vienintelis buvo tėvas, bet jį trukdyti jis nedrįso, tuo labiau, žinodamas jo vidaus susijaudinimą. Visa ta istorija tiek paveikė tėvą, kad Tadas jau pradėjo bijoti dėl jo sveikatos ir silpnos širdies. Tadas pasiliko vienas. Jis negalėjo rasti sau vietos.

— Na, Antuk, dabar pasėdėk prie mūsų Uršulės ir stebėk. Gal Dievas leis jai prakalbėti. Matau jos skruostai paraudo. Yra karščio. Gal pradės kliedėti, to tu nebijok. Aš noriu pajodinėti.

Tadui išėjus, Antukas atsiklaupė ir nuširdžiai pradėjo melstis. Besimelsdamas pakėlė akis ir apmirė. Uršulė žiurėjo į jį, kaip pirmiau, tomis pat švelniomis, angeliškomis akimis. Antukas atsikėlė persižegnojo ir prie jos pasilenkė.

— Tai tu, Antuk? — silpnu balsu ištarė Uršulė. — Mes juk su tavimi meldėmės prie tavo tėvelių kapo. — Ji nutilo. — Gerti, gerti labai noriu, — ištarė tuo pačiu silpnu balseliu. — Duok man vandens, — ji prašė.

— Tuoju, brangioji, — džiaugsmingai atsakė Antukas.

Jis pripylė stiklą vandens ir prikišo prie jos lūpų.

Uršulė godžiai nurijo pora gurkšnių, nuleido galvą ir vėl užmerkus akis, pradėjo dejuoti. Antukas nenuleido nuo jos savo akių. Jos buvo pilnos džiaugsmo ir gailėsčio ašarų. Pagaliau vėl Uršulė pravėrė akis.

— Teisybę, Antuk, juk aš buvau šulny, kaip gi čia patekau? Kur mes? Kas mane ištraukė? Tu su manim. Prašau tavęs nepalik manęs vienos, — vos girdimai ji šnibždėjo.

Antukas jaudinosi. Jis kaip beįmanydamas ją ramino. Jis jai detališkai ir nuosekliai visa nupasakojo. Ji klausėsi jo ir stengėsi įtempti savo dėmesį. Ji, tiesiog siurbėsi savo degančiomis akimis į Antuką. Ji stengėsi nė vieno nepraleisti žodžio.

Antukas visa išpasakojo. Pranešė taip pat, kad jo jaunasis ponas, nusiuntė Aleksandrą pas Povilą ir įsakė jį įrakinti į kalades.

— O jo nemušė? — paklausė Uršulė. — Tenemuša. Paprašyk poną... — šnibždėjo ji.

— O, kaip noriu gerti. Bet vanduo tavo toks šiltos, negardus. Kad taip rugštaus ir šalto... Rūgštis, rūgščių agurkų... kopūstų, — prašė ji silpnu, vos girdimu balseliu.

Karštis vis labiau ir labiau didėjo. Ji vėl užmerkė akis. Antukas vėl prikišo prie jos lūpų vandens, bet Uršulė apie gėrimą užmiršo ir kaip pirmiau vaitojo.

Antukas, sugrįžusiam savo ponui viską papasakojo apie Uršulę. Požodžiui išdėstė visą su ja pasikalbėjimą.

Tadas nudžiugo. Labai gailėjosi, kad jo nebuvo. Jis priėjo prie ramiai gulintios Uršulės ir pridėjo prie jos kaktos savo ranką. — Dega, — tarė jis ir atsisėdo prie jos lovos.

Nustojęs vilties, kad greit grįš Uršulei sąmonė, skubiai nuėjo pas tėvą papasakoti jam,

kas jam nesant įvyko.

— Ji nori gerti ką nors šalto ir rūgštaus, prašo rūgščių agurkų, kopūstų. Ji karščiuoja. Kas daryti? Ar galima duoti? — paklausė Tadas tėvo.

— Nežinau, ar galima šalto, kad neperšaltų. Manau, kad rūgščių agurkų ir kopūstų be daktaro duoti negalima, — paaiškino tėvas. — O tu, štai, įsakyk padaryti rūgštaus citrininio gėrimo arba spanguolių vandens, — pasakė jis.

— Ačiū, — nudžiugo Tadas ir akimirksniu dingo. Jis nubėgo pas seseris. Pranešė joms, kad Uršulei protarpiais grįšta sąmonė.

— Ji jau kalba, — paaiškino jis, — ir prašo rūgštaus.

— Žinai ką, geroji Liuda, neatsisakyk pagaminti citrininio arba spanguolinio gėrimo. Tėtė patarė, bet mamai nieko apie tai nekalbėk ir jos nieko neklausk, juk tu pati šeimininkė, ačiū Dievui, po dviejų savaitių vestuvės. Nebijok, būk savarankiška. O jei paklaus, sakyk «tėvas įsakė.» Atsiųsiu tau tuojau į pagalbą Antuką. Pamatysi, koks puikus ir visakam tinkas berniukas. Visa ką man atsiųsi. — Tadas, su seserimis atsisveikinęs, nubėgo pas Uršulę.

Jis pasiėmė knygą atsisėdo prie lovos ir pradėjo skaityti.

Kameristė, su nusiūstu pas seserį Liudą Antuką, atnešė du krištoliniu ąsočiu su spanguoliniu ir citrininiu gėrimu ir stiklines.

— Mūsų vardu panelei padėkokit. Uršulei pasakysiu, kad Liuda jai atsiuntė, — tarė Tadas kameristei.

Praėjo kiek laiko. Tadas įsigilino į knygą. Tik štai išgirdo silpną balsą:

— Tai tamsta, gerasis pone? — Jis į Uršulę pažvelgė, ji gulėjo atmerktom akim ir švelniai į jį žiūrėjo. Knygą padėjęs į šalį jis priėjo prie jos. Antukas taip pat ėmė klausyti.

— Jus prašėte gerti rūgštaus? — paklausė Tadas ir nelaukdamas atsakymo pripylė stiklą spanguolinio vandens ir padavė Uršulei gerti.

— Tai sesuo Liuda pagamino ir tau atsiuntė, — pridėjo jis.

Uršulė, vieną — kitą gurkšnelį nurijo.

— Ačiū, ačiū ir panelei, ji tokia gera. Duok jai Dieve laimės.

Tuo tarpu Tadas pripylė jai gerti citrininio vandens.

Ji vėl nurijo gurkšnelį ir, nors silpnu balsu, pradėjo kalbėti.

— Antukas man visa nupasakojo Visa žinau. Kam tamsta mane ištraukei? Kam mane gražinai į tą baisų gyvenimą? Jau senai būčiau tenai mirus. O dabar štai kankinuosi. Ir vėl mirti. O, kaip sunku! Antrą kart pasiryžti dar sunkiau. Kokią nuodėmę ant savo sielos imu! Bet aš numirsiu... Aš turiu numirti... Nekankinkite manęs, geras mano pone, — graudingai ji maldavo, o akys buvo pilnos ašarų. — Nesikankink ir patsai. Aš visa jaučiu... Aš tamstai dėkinga... O, kad visi būtų tokie!

Kodel tamstos brolis... Jonukas ne toks?

— Ne, ne, Uršulė, — ramino ją susijaudinęs Tadas.

— Tu tokia jauna, dar būsi laiminga. Tau gyventi reikia. Tikėk, kad yra pasaulis gerų žmonių, kurie pasirūpins ir tavim ir... tavo kūdikiu.

— O ne, gerasai pone. Aš žinau, aš jaučiu tamstos aukso širdį! Bet nei manęs nei savęs nebekankinki.

Aš daugiau nebegyvensiu, nebegaliu. Mano gėda nebeduos man ramybės.

Amžini žmonių priekaištai. — kūdikio-vaiko padėjimas? Ponaičio gėdą nunešiu į kapus. Užbers ją žemėmis, ir visi greit apie ją užmirš

Tegyvena ponaitis. Tebūnie laimingas. Aš jo nekeikiu. Kūdikis dar negyvena. Aš negaliu jam duoti gyvybės gėdai, amžiniems priekaištams, kančioms. Su juo kartu dingsiu iš šio pasaulio. Kam gi aš čia reikalinga? Juk aš visiška našlaitė. Baudžiauninkė. Niekam nerupiu...

Leisk mane, gerasai pone... Nusiųsk mane į miesto ligoninę ir užmiršk...

Aš ten numirsiu, neapsunkindama jūsų. Aš paliksiu jus... Jums visiems čia bus ramiau. Čia ne mano vieta. Tai tamsta čia mane atnešei į savo kambarį. Leisk man laisvai numirti...

Uršulė kalbėjo išlėto, sustodama, gaudydama dvasią. Jai labai buvo sunku kalbėti. Dvasios kančios — nugalėjo fizines ir dirksnių sąjūdis jai davė energijos ir galimumo kalbėti.

Tadas klausydamasis jos kalbos neapsakomai kente. Jis stipriai laikėsi, nepasidavė, bet neišlaikė ir apsišypė ašaromis.

Uršulės akys taip pat pasruvo ašaromis. Prie fizinių jos skausmų prisidėjo baises dvasinės kančios. Jie abu gyveno baisią žmonijos neteisybių dramą. «Už ką? Už ką?», — stovėjo prieš juos didelis klausimo ženklas.

Antukas taip pat buvo prie guolio, prie kojų kankinės. Jis verkė, mintimis meldėsi ir kartu klausėsi.

Boksas nuo minkšto pagalvio prie savo šeimnininko lovos kojūgalio persikėlė į minkštą kėdę prie ligonės lovos. Jis visą laiką ten gulėjo ir stebėjosi kas aplinkui darosi.

Tai buvo jaudinąs vaizdas. Tai buvo pradžia pabaigos, vargšės Uršulės tragedijos.

— Nusiramink, nusiramink, — pro ašaras ramino ją Tadas.—Tamsta nenumirsi. — Aš neleisiu mirti... Iš mirties nagų išplėšiu... Aš pasirūpinsiu ir tamsta ir tamstos kūdikio likimu... Padėsiu visas pastangas, kad ta gėda, ta mano brolio nuodėmė ir nusikaltimas būtų nuplautas. Aš visa žinau. Nors ir didžiausia kaina, bet tą tamstos pažeminimą ir kančias išpirksiu... Taip pat lygiai rupinsiuos ir tamsta ir tamstos kūdikio likimu, kaip kad pasirūpinau savo Antuku. Juk judu abu lygūs esate bedaliai našlaičiai, — įtikinėjo ramindamas ją Tadas.

Uršulę kankino troškulys. Tadas padavė jai citrininio vandens.

Ji nurijo keletą gurkšnių, o Tadas išgėrė likusį stiklinėje vandenį iki dugno, nes jis taip pat jautė troškulį. Gėrimas buvo gaivinas.

— Aš žinau, pone, tamstos aukso širdį. Man apie visa ką išpasakojo Antukas. Ačiū tamstai už užuojautą, ašaras, rūpestį našlaičiais, o ypač manim. Bet mano nelaimė, sielvartui ir kudikiui tamsta padėti negali.

Visa tai žemė tegali paslėpti ir tuomet žmonės netik mūsų gėdą užmirš, bet užmirš mus pačius. Saugok savo gerą širdį Antukui ir kitiems bedaliams, o man nebeпадėsi... Leisk man numirti — maldauju tamstą, — ir ji taip meiliai, taip graudžiai ir maloniai žiūrėjo į Tada ir prašė jį: — Duok man amžiną ramybę...

— Uršulė, aš negaliu nusiraminti, — šnibždėjo jai, o spazmai spaudė jo gerklę ir ašaros per skruostus riedėjo.

Jis gyveno kaž-ką nepaprastą.

— Pakalbėkim atvirai. Aš visa žinau, bet vistiek žmonės gali primeluoti, iškreipti. Pasakyk man visą teisybę, kaip visa tai atsitiko. Juk esu tamstos žudytojo-žmogžudžio brolis, tamstos kūdikio tėvo brolis.

Jis atsisėdęs į kėdę nuleido galvą, užsidengė rankomis veidą ir tyliai verkė.

— Kokia nelaimė, kokia nelaimė — kartojo jis.

— Gerai, mielasai pone. aš pasakysiu jums visą tiesą, atversiu jums visą savo sielą... Bet tamsta niekam apie tai nekalbėk ir nieko už tai nebausk. Negėdink jaunojo ponaičio, nemušk ir nekankink Aleksandro. Juk jie taip pat žmonės, o gėda gyvam žmogui, baisu — tai baisyiau negu mirtis. Smūgiai dar blogiau. Juk tik smūgiai ir atvedė mane prie tos bedugnės... prie to baisaus šulnio, prie kapų...

Patylėjęs vėl tęsė:

— Man Antukas sakė. kad pašaukei Povilą, perdavei jam Aleksandrą ir įsakei sukaustyti jį į kalades. Prašau tamstą, nemušk, nekankink jo, juk jis taip pat gyvas žmogus. Aš nenoriu, kad dėl manęs kentėtų žmonės... Aš jiems atleidau ir Dievas jiems atleis. Jų kaltę ir nuodėmę išpirksiu savo kančiomis...

— Nusiramink, nusiramink, Uršulė. Jie tamstą įžeidė, nuplėšė garbę, privedė prie tos bedugnės ir pražūties. Tamsta gyva. Jie tamstos rankose. Tebūnie valia tamstos šventa! Tikėk manim, aš tai tamstai prisiekiu. Nusiramink tik, Uršule, taisykis būk gyva ir sveika. Visa bus gerai... Visa sutvarkysiu pagal tavo norą, — tikino ją Tadas.

— Na, gerai, aš tamstai tikiu. Klausyk mano nuoširdžią išpažintį. Prieš mirtį noriu visą savo sielą išlieti visą pasakyti teisybę. Nieko nuo tamstos nepaslėpsiu

Kaip tik į durį parvažiavo jaunas ponaitis, tuojau pradėjo lankytis į samdinių kambarį ir prie darbų, kur tik buvo jaunų margaičių ir ėmė prie jų kabinėtis. Jis pastebėjo mane ir pradėjo mane sekoti.

Jo nedori žygiai privarydavo mane iki ašarų. Muzikos mokytoja ponia Rapcevičienė tai pastebėjus pradėjo mane klausinėti. «Pirmiau niekad nematydavau tavęs nuliūdusios, o dabar tu amžinai apsiašarojusią,—kalbėjo ji, norėdama sužinoti priežastį. Apie savo nelaimę jai išpasakojau.

Mokytoja mane užstodama pasakė poniai. Ponia pašaukė mane pas save su Alze, išbarė mus ir mane tąsydama už plaukų ir gnaibydama mano veidą nekaltai apkaltino paleistuve ir ponaičio viliojime ir įsakė Alzei man įplakti penkiasdešimts botagų. «Kad daugiau tokių skundų mano ausys negirdėtų», — įsakė ji Alzei, «o tai išsiųsiu tave žąsų ganyti ir plunksnų plėšyti». Tą pačią dieną Povilas davė man penkiasdešimts botagų.

Tadas atidžiai klausėsi. Jis perbraukė savo ranka kaktą ir užsidengė akis. Jis verkė.

— Aš blaškiausi verkiau... «Už ką? Už ką?..» maniau Ponia Rapcevičienė mane užstojo ir pasiėmus nuvežė mane į Ukmergę. Nuvežus mane į ligoninę apžiūrėjo ir daktaras raštiškai paliudijo mano nekaltybę

Po to trečią dieną ponia Rapcevičienė iš Repšionių visiškai išvažiavo.

— Na, o mama ką jums pasakė? Ką padarė? — paklausė Tadas?

— Ponia nieko man nesakė ir nieko nepadarė,— atsakė Uršulė, tęsdama sunkią savo apysaką:

— Porai dienų praslinkus, ponaitis kaip niekadėjas prie manęs priėjo. Jis pasakė: «Nors man ir labai gaila, kad taip begėdiškai tave išlupo, bet tu pati esi kalta. Kaip drįsti tu mane niekinti ir atstumti? Juk aš busimas tavo ponas ir dvarininkas. Susitarkim, sakau tau, geruoju, daugiau laimėsi», — įkalbinėjo mane. «Susitarkim taikingai. Apkabink, pabučiuok ir pamylėk mane», žiauriai kabinosi. «Anksčiau ar vėliau visvien būsi mano glėbyje... Iš manęs nepaspruksi,» šiurkščiai dėstė nedorus savo reikalavimus. «Ne, niekados», atsakiau jam. «Geriau mirtinai mane teužplaka, bet to nebus. Pirmiau aš mirsiu. Tik mirus man tepasiseks jums pasityčioti iš mano lavono, iš mano kūno.» —

Uršulė nutilo... Pasidarė sunki pauza... Karštos ašaros liejosi iš jos akių

— Bet netaip išėjo — smūgiai, kumščiavimai, virvės, jėga... privertė mane... — nelaimingoji mergaitė, kūkčiodama tęsė savo siaubo apysaką.

— Nusiramink, nurimk, — duodamas jai gerti, ramino Tadas. Jis pats beprotiškai kentė, kartu gyvendamas tą pilną piktybių, — mergelės dramą.

Tado švelnumas Uršulę šiek tiek nuramino, ir ji nustojo verkti. Ji tęsė toliau:

— Po to ponaičio vengdavau, jis apsimesdavo manim nebesidomįs. Jis ėmė kabinėtis prie kitų mergaičių.

Duodavo joms dovanų ir lyg erzindavo mane. Susitikęs tik šypsodavosi... Taip praslinko apie du mėnesių laiką.

Tik staiga ypatingai pradėjo į mane kreipti dėmesio Aleksandras. Su manim visad buvo malonus ir net mandagus. Mano draugės net tai pastebėjo. «Žiūrėk ne juokais Aleksandras pradėjo apie Uršulę suktis; jis ves ją», vienu balsu tvirtino. Jų kalboms beveik buvo pagrindo: vieną kartą jis pakvietė mane į mišką uogauti. Nuėjome. Pakeliui jis man pasakė:

«Mudu galėtume padaryti karjerą. Ponaičiui pataikauju kaip būsimam dvarininkui.

Antuką laikau «rešpekte», malšinu jo karštį mokslui, o tai vargšą ponaitį rykštelėmis jau pradėjo plakti Ponaitis manęs prašė ir žadėjo atlyginti. Dabar ponaitis prieteliškai ir atvirai su manim šnekučiuoja. Jis vaišina mane sigarais, nes žino, kad labai juos mėgstu. Dar kaikuriuos dalykėlius jo naudai darau — vispusiškai stengiuos jam įtikti.

Aš jam tinkamas, reikalingas, ir jis mane brangina. Nekartą man yra pasakęs: — «greitai», sako, «tėvai numirs, būsiu Repšionių dvarininkas, o tave vyresniuoju savo kamerdineriu paskirsiu».

Kalbėdamas nekartą man pasisakė, kad tu Uršule, jam patinki, bet labai yra įsižeidęs, kad tu jį atstumei. Jis prašė manęs su tavim pakalbėti ir tą reikalą sutvarkyti. — Patylėjęs Aleksandras tęsė: — «Tu nematai savo laimės. Kita visomis keturiomis griebtusi tokios laimės, o tu nuo jo bėgi. Na kas tau: apkabinti, pamyluoti, pabučiuoti... Juk jis dar vaikas. Menkniekis. Ką gali jis tau padaryti?..

Visai nieko. Paišdykauk su juo, paišdykauk, o paskui tave vesiu. Aš liksiu rūmų kamerdineriu, o tu vietoj Alzės patikėta šeimininke», — kalbino mane Aleksandras.

— «Ne, tas man netinka», atsakiau jam. «Pirmiausia, tarnauju panelėms ir vienai jų ištekėjus išeisiu kartu su kraičiu, antra, tokiu būdu nenoriu sudaryti sau likimą: būti tavo žmona ir pono meiluže? Ne, to nenoriu ir to nebus». Aleksandras nutilo. Sugrįžome namo Atsisveikindamas Aleksandras pasakė: «Gerokai apie tai pagalvok.»

Praslinko dar mėnuo. Jau buvo ruduo. «Gera butų pagrybauti», pasiūlė man Aleksandras. «Piemenys sako, kad miške grybų esą galybės». Aš sutikau. Nuėjome. Kai atsidūrėme miško tankumyne, jis manęs paklausė: «Na, kaip apgalvojai? Kaip bus su ponaičiu?..» «Palik mane ramybėj su tuo savo ponaičiu», atsakiau.

Aleksandras metė į šalį krepšį, kumštimi smogė man į galvą, dar pridėjo keletą antausių.

«Aš parodysiu tau manęs neklausyti», jis grumojo. Jis sugriebė mane, pavertė ant žemės, savo keliais mane prispaudė, nusijuosė savo diržą ir atlaužęs į užpakalį mano rankas, per čiurnius juo surišo. Paskui pradėjo šaukti: — «U-ū-ū! U-ū-ū! Ponait, aš čia!»

Pasirodė su šautuvu ponaitis. Jis šypsodamasis man pasakė: «Sveika atkakloji Uršule...»

«Išpildžiau tamstos norą. ponaiti», tarė Aleksandras ir perdavęs mane ponaičiui, nuėjo. Ponaitis mane sučiupo, stipriai suspaudė, ir pradėjo mane bučiuoti. «Dabar iš mano rankų neišspruksi... visvien būsi mano!» Buvo šlapia. Aplinkui dairydamosi ieškojo sausesnės vietos. Stipriai mane laikydamas, sėdosi ant kelmo. Aš naudodama šį momentą, staiga šokau ir spyriau jam su koja. Jis nustojo pusiausvyros ir netikėtai, paleisdamas mane iš rankų, pagriuvo. Pasiliuosavau. Išbėgau į aikštę. Ten ganė kiaules. Buvau išgelbėta. Pribėgus prie senučio piemens, paprašiau, kad atrištų mano rankas. Jis mano prašymą išpildė ir su tuo diržiuku nubėgau namo.

Priemenėje sutikau Aleksandrą ir mečiau jam jo diržą. «Ačiū», tarė jis ir su pirštu man pagrumojo. Po to lyg viskas vėl nutilo ir nusiramino. Ponaičio ir Aleksandro vengdavau.

Taip praslinko apie pusę metų. Visai nusiraminau ir visa užmiršau.

Tik štai Antuką išsiuntė į kiaulides, o mokytojas išvažiavo. Pasiliko vienas ponaitis. Jis gyveno savo kambary be jokios priežiūros, vienas visoje namo pusėje. Aleksandras tik jam tarnaudavo, o jo niekas nekontroliavo. Jis ir ponaitis labai susibičiuliavo. Jis pildė įvairiausių jo įsakymus. Aš tarnavau panelėms. Jos dažnai prie darbo, čia prie knygų, čia prie kalbų, ilgai užsisėdėdavo. Kol jas nurengiu, išpinu kasas, sutvarkau plaukus, pasidaro vėlu — tamsu ir šiurpu eiti vienai į samdinių kambarius.

Viena kartą, mokytojui jau išvažiavus, išeinant iš dvaro rūmų mane Aleksandras sustabdė. «Stok», tarė man, «dabar tu iš mūsų neištruksi», ir keliais smūgiais į galvą mane apsvaigino. Jis stipriai mane laikydamas, atsijuosęs tuo pačiu dirželiu surišo, į užpakalį atlaužęs, mano rankas. Jis dar pridėjo man keletą smūgių. «Tylėk», tarė:

«tenka man su tavim terliotis, kaip su kokia pasakos princese». Paskui paėmė mane ant rankų ir nunešė į sodą. Jis įstūmė mane į palapinę. «Rankos jau surištos», — pasakė jis. «Valdyk, tik ne taip, kaip tąsyk. Aš už durų palauksiu», ir Aleksandras uždarė palapinės duris. Jis sugriebė, atrišo man rankas ir norėjo meilintis. Pradėjau priešintis: kandžiojau, gnaibiau, ražiau, spardžiaus ir kojomis jį mušau. «Olies» šukterėjo ponaitis. «Ji mane kandžioja, braižo ir kojomis spardo. Aš nieko jai negaliu padaryti. Padėk. Nors jos kojas prilaikyk».

Uršulė pasakojo ir verkė. Buvo matyt, kad ji įtempė visą savo jėgą ir atminties energiją, kad iki galo išdėstytų teisingą sielos išpažintį tokio sunkaus ir spigliuoto savo gyvenimo tako.

Ji pergyveno tai iš naujo.

— Aleksandras atidarė palapinės duris, ir porą kartų smogė man į šoną, sugriebė mane už kojų ir pakėlė į viršų. Aš pavirtau aukštiełninka ir taip stipriai įsidaužiau pakaušį, kad nustojau sąmonės... Aleksandras mane prilaikė... ir... Aš nelaiminga!.. Išgėdinta!.. Iškoneveikta!..

Uršulė pradėjo raudoti. Ji visa drebėjo ir dantimis griežė. Ji iš naujo gyveno tą baisųjį siaubą. Tadas taip pat verkė.

— Ar gi gali būti tokių žvėrių?.. tokių žmonių?

Nejau tai mano brolis?..

Nejau tai mano tėvo sūnus?.. — sušuko jis nebegalėdamas susivaldyti. Jis krito prie lovos ant kelių ir pasirėmęs galva į lovos kraštą, raudėjo.

— Atleisk, atleisk, — ištrūko iš jo krūtinės. Pagaliau atsipeikėjo, lyg pabudo. Jis išsigando. Juk jai dabar pasikartėjo pergyventos praeities skausmingas vaizdas... Ji neapsakomai kentė... Tokioms kančioms permaža butų jėgų ir paprastai sveikai moteriškei.

Tadas suprato, kad savo klausimais atnaujino jos sielos žaizdas, kurios per tiek laiko jau buvo užgijusios.

— Uršyt, balandėle, nusiramink, — maldavo ją išsiblaškęs Tadas, duodamas jai gerti. Uršulė godžiai gėrė. Visai jai burnoje išdžiūvo. Ji visą stiklinę išgėrė.

— Ačiū tamstai, gerasis pone.

Ne, aš nenusiraminsiu, kol viso iki galo nepasakysiu. Tai ne pasaka. Tai tikrenybė... Tai mano paskutinė, atvira, nuoširdi išpažintis.

Vėliau jėgų pritruksiu — tai jaučiu, žinau. Tai iškamutos mano sielos šauksmas į geras širdis ir į didį gailėstnigą Viešpatį Dievą.

Su tais šodžiais ji pasikėlė ir atsisėdo, — buvo matyt, kad tai jai neapsakomai buvo sunku.

Ji visa pasitempė prie Tado.

— Tai klausyk gi toliau. Po to nelaimingo vakaro, mano gyvenimas kulvartu nuriedėjo. Beveik kas vakaras periminėdavo mane Aleksandras ir su grumojimais ir smūgiais nuvedavo mane palapinėn, kur laukė jau manęs ponaitis. To nebegalėdavau išvengti. Panelės sulaikydavo mane iki vėlybo vakaro; o jie kitoj rūmų pusėj buvo nuo sutemų iki pat ryto. Nebuvo kam pasiskųsti. Geroji, kaip motina, ponia Rapcevičienė del to neteko tarnybos — visi bijojo, o mane dar už paleistuvavimą būtų išplakę.

Taip prievarta tempė mane Aleksandras į palapinę, o jei nebuvo ten ponaičio, užrakindavo ten mane, tuo budu tapau jų vergė, — prašnibždėjo Uršulė.

Štai jau daugiau kaip mėnuo pajutau sunkumą. «Nejau tapau motina?» pirmiausia dingtelėjo man mintis. Susirupinau ir atsiklausiau patyrusių moterų.

«Taip», sako jos. Pasisakiau Alzei. «Nelaimė užgriuvo ant tavo dušios, Uršulė. Bala tave papainiojo. Reikia tylėti. Ponia nepatikės. Visiems mums gali blogai išeiti», buvo jos atsakymas. Buvau nei gyva, nei mirusi. Tą vakarą Aleksandras, taip pat nuvedė

mane į palapinę. Ten jau buvo ponaitis.

Pravirkau ir pasisakiau jam apie savo nelaimę. «Aš nusinuodysiu, gaukit man nuodų», jo paprašiau. Jis atstūmė mane, apibarė ir tarė: «atsitrauk nuo manęs, šliundra, valkata, velnias žino su kuo visą dieną vaikiojies, ant manęs dabar bėdą verti ir nori mane į tą purviną įtraukti. Kas kaltas, to nuodų ir prašyk.» Ir jis išėjo.

— Visa, visa gali būti, bet to nelaukiau. Susirgau. Dvi dieni išgulėjau lovoje ir į dvaro rūmus nevaikščiojau. Nutariau nusižudyti. Nuo tos baisios paskutinės dienos ponaitį temačiau tik ištolo. Jis manęs vengė ištolo ir šalinosi, kaip nuo apkrėstos niežu avies.

Tamstai atvažiavus, kai Antukas buvo pas tamstą ir kai jį plakant užstojai, Aleksandras vėl mane pagavo. Jis paėmė tuokart mane ir nusivedė į palapinę. «Man ponaitis pavedė su tavim pasikalbėti ir sutvarkyti tavo reikalus. Aš jau tuo reikalu rūpinaus. Reikia, kad tu nuo ponų pabėgtum. Kalbėjau su žydu. Jis nuveš tave į didelį miestą pas vieną nevedusį, seną, turtingą poną, kur busi tu savarankiška šeiminkė. Jis tave pamylės, tu busi turtinga,» įkalbinėjo man Aleksandras. «Po savaitės žydas atvažiuoja. Susirink daiktus, pasiruošk ir marš. Į mišką tave nuvešiu. Atiduosiu tiesiog į rankas. Ir sudiev, gyvenk laimingai ir manęs su ponaičiu blogu žodžiu neminėk.

— Ne, gana, jam atsakiau. «Prašiau ponaičio nuodų, nusinuodysiu.» Ką tu, kvailė, kokį ermyderį tu čia mums sukelsi?! Į savo lizdą niekas nedergia. Pasitikėk manim,» jis man taręs išėjo. — Trečią dieną Aleksandras man įsakė ruošti. «Rytoj naktį važiuosim į mišką, ten laukia tavęs su gerais arkliais žydas,» man jis pasakė.

Aš išsigandau. Žinojau, jog, jei geruoju nevažiuosiu, prievarta mane Aleksandras paims. Pasinaudojus proga su Antuku nuėjau į Leliunus pasimelsti prie jo mamytės kapo, nes savo mamytės kapo nežinau. Meldžiaus, šaukiaus savo mamytės ir man pasirodė, kad ji mane šaukia, vilioja pas save. Čia nieko iš savųjų neturiu — visi svetimi, o ten ir mane ir mano kūdikį puoselės. Vienuoliktą valandą Aleksandras nutempęs butų mane į mišką. Nebegalima buvo gaišti. Devintą valandą šokau į šulnį. Štai ir visa, — krisdama ant pagalvės, tarė Uršulė.

Ji visa buvo ugnį. Veidas jos ir akys degė.

— Duok man gerti. Dar noriu pasakyti...

Tadas gyveno sunkias minutes, bet matydamas kenčiančią Uršulę, stiprinosi. Uršulė atsigėrė.

— Baigiau savo išpažintį. Noriu daryti atgailą, noriu melstis, noriu priimti šventus Sakramentus... Brangus pone, dar nevēlu. Dar turiu laiko. Leisk mane į bažnyčią. — maldavo ji.

— Kas tau, Uršulė, tu sergi! Daktaras nė pajudinti neleido. Tuoju įsakysiu, kad parvežtų kunigą, — visai susijaudinęs tarė Tadas.

— Ne, aš didelė nusidėjėlė, aš nedirštu čia laukti su šventais Sakramentais kunigo... Aš neverta... Jis nevažiuos. Aš pati privalau ten šliaužti, jei neturiu jėgų eiti, bet jų dar užteks, o tenai turiu išpirkti... savo ir ponaičio nuodėmę... o paskui visi apie tai pamirš... užmirš ir mus...

Taip, aš didelė nusidėjėlė, — po ilgos pauzos tęsė Uršulė: — Visų prašiau man atleisti. Atleisk man, gerasai ponaiti, aukso širdie, už tai, kad tiek daug jums pridariau rūpesčių.

Ir tu, Antuk, man atleisk. Visi, visi man teatleidžia: ponas, ponia ir panelės ir ponaitis Jonukas, jei aš jį kuo įžeidžiau, jei kalta jam.. Visi, visi, kuriuos pažinojau, gal būt.. kuo įžeidžiau... Jus prašau — nebauskite Aleksandro, nemuškit jo, nekankinkit... juk jis žmogus... jaučia, jam skaudu. Jei jis ir kaltas, tai jam atleidžiu. Jei jis kaltas mano žuvimu, tai Dievas jį nubaus. Aš nenoriu, kad dėl manęs žmonės jį baustų. Maldauju tamstą gerasai ponaiti, atleisk jam ir neprimink jam to. Nuraminkite mane, įsakykit nuimti nuo jo kalades

Teisybė, pasakykit ponaičiui Jonukui, kad prašau man atleisti, pasakykit jam, kad

ant jo nepykstu, kad jam atleidžiau ir kad tik vieno negaliu užmiršti, kodėl pavadino jis mane valkata ir kodėl išsižadėjo savo kūdikio.

Težino jis, kad buvau ir lieku iki paskutinio mano atdūσιο ištikima jam kūnu baudžiauninkė ir vergė. Kad mano kūno niekas be je nepalietė. Visa jam atleidžiu.

Tadas nuleidęs galvą sėdėjo.

— Kodėl tamsta tyli?.. Nuramink mane, gerasis pone... Išpildyk mano prašymą, nekamuokit Aleksandro... Aš jam atleidau... Ir jus jam atleiskit.. Leiskit man ramiai numirti... — ašarodama maldavo Uršulė.

— Antuk, — tarė Tadas, — nubėk į arklidę ir pasakyk Povilui, kad įsakiau nuimti nuo Aleksandro kalades. O Aleksandruui pranešk, kad Uršulė jam atleido ir kad ji pati prašė nebausti jo už jos kančias. Tau matant tenuima kalades ir greičiau grįžk nuraminti Uršulės.

— Uršulė, — pasilenkęs prie jos tarė Tadas, — tavo valia man šventa. Ją išpildysiu. Savo dorumu, kančiomis ir gailėtingumu, išpirkai netik savo, bet ir visų mūsų, nuodėmes, dėl kurių taip nekaltai kenti.

— Ačiū tamstai, — nušvitus, sušnibždėjo Uršulė. Ji pradėjo karščiuoti.

— Duokit man, prašau, gerti... Mane troškina. Greičiau sulaukti noriu Antuko.

Tadas tylomis pripylė ir padavė gerti. Ji išlėto gėrė ir meiliai žiūrėjo į Tadą. Jų žvilgiai susitiko ir abiejų apsiašarojo skruostai. Jie tylėjo... Ji neišbaigus gerti padėkojo ir gražino stiklinę.

Tadas vėl išbaigė ją iki dugno. Gėrimas juos abu ramino.

Įbėgo Antukas. Uršulė ant pagalvių pasikėlė, pasirėmė.

— Visa išpildžiau, — pranešė Antukas. Kalades man matant Povilas nuėmė.

O Aleksandras Uršulei dėkoja ir nori su ja pakalbėti.

Uršulė nudžiugo.

— Ačiū, — tarė ji Tadiui.

Ne, Aleksandro negaliu matyti. Nėra apie ką man su juo kalbėti. Pristigsiu jėgų, o jos man reikalingos. Noriu eiti į bažnyčią... Man dar reikia priimti šv. Sakramentai. Savo žemiškas prievoles jau išpildžiau. Liko tik viena — šventą Komuniją priimti.

Dabar ramiai galiu mirti... — Ištarus tuos žodžius krito į pagalvę, užmerkė akis ir nutilo... Karštis didėjo.

Tadas atsigulė ant kušetės ir pasinėrė mintyse nagrinėti, pasakytą Uršulės išpažintį. Jis netik atjautė jos kentėjimus, bet jo sieloje, tik dabar, gimė kažkoks naujas, nepažįstamas jausmas.

Uršulė jo vaizduotėje buvo moters idealas, jis ją pamilo, pats to jausmo nesuprasdamas.

Tai buvo pirmutinė jo meilė...

Uršulė pradėjo kliedėti. Tadas pašoko ir prisiartino prie lovos.

— Dabar galiu, pas savo gerąją mamytę, keliauti... Ją vakar mačiau.. Ji mane šaukė, kartojo: Vesk čia savo mažytį, tą iš našlaičių našlaitį. Aš jį supsiu liuliuosiu. Jis niekuo nekaltas. Jis šventasis angelas. Jis savo maldomis išpirks ir tavo ir atsižadėjusio savo tėvo nuodėmes, — kliedėjo Uršulė.

— Vakar mamytė mane vis šaukė... tai eikim, eikime mano mažyti... Mes nebebūsime su tavim vienatvėj... Mes einam pas gerąją mamytę, pas tavą senutę... Uršulė lyg nurimo. Ji buvo užsimerkus, ramiai gulėjo.

Tado sieloje buvo pragaras. Jo dvasia plyšte-plyšo. Jis norėjo nelaimingą mergaitę išgelbėti.

Jis nekentė ir niekino brolių, buvo pasipiktinęs motina ir Aleksandru.

Jis pasiryžęs buvo, rodos, visus juos sunaikinti. Jis kaltino taip pat ir tėvą leidusį namuose tokiai baisybei įvykti. Jis iš širdies gelmių gailėjo tos nežinomos ir šiuo momentu tokios meilios Uršulės. Jis ją mylėjo, kaip moterį — dorybės ir tiesos idealą. Jis jautėsi

išsiblaškęs, vienvėję — neturėjo su kuo pasitarti, mintimis pasidalyti. Tėvas neteko galvos ir visur su juo sutiko. Jis neapsakomai buvo nusiminęs ir nežinojo, kas bedaryti? Kaip tą nelaimingą išgelbėti?

Tik štai, Uršulė atsikėlė ir vienmarškinė šalia lovos atsistojo.

Pasileido jos ilgos kasos, o akys degė, klajojo. Ji atrodė nepaprastai dabar graži.

— Ne, ne... ten eiti dar negaliu... Leiskit mane į bažnyčią... — šaukė ji. Išpažintį jau atlikau... Atgailą padariau. Su visu kuo sutinku.. — prašiau man atleisti, — aukso ponas žino... Noriu Šv. Sakramentų... Leiskit į bažnyčią... garsiai ji šaukė. — Noriu matyti kunigą... Tepalaimina mane... Eisiu pas savo mamytę...

Tadas išsigando... Jis priėjo prie jos ir ranka palitėjęs jos galvą ir plaukus, švelniai jai tarė: Nusiramink, Uršule...

Uršulė į jį pažiūrėjo.

— A, tai tamsta, mano gerasai pone, aukso širdie, — nusišypsojusi tarė. — Tamsta dar manęs neapleidai. Leisk mane, prašau tamstą — giliu maldavimu ištarė Uršulė. Ji graudžiai žiūrėjo į Tada.

Jei nenori manęs vienos leisti, tai einame kartu... Juk taip greit... Tik iš čia išeiti... Ten taip bus gera... ramu... Ten nėra baudžiauninkų... Dievui visi lygūs... Ten nėra blogų žmonių... Bet, ne... aš trokštu... Sakramentų... kunigo... leiskit į bažnyčią...

— Brangioji Uršule, — tarė Tadas, — gulk, persišaldysi... Juk nepadoru, tu vienmarškinė. Čia Antukas, aš. Gulk, mano angele, greičiau.

Tuoj parvežinsiu su Šv. Sakramentais kunigą.

— Ach, tiesa... — susidrovėjo Uršulė, — aš ištikrųjų vienmarškinė.

Atsiprašau, tuoj atsigulsiu. — Tai tarus atsigulė ir užsiklojo antklode.

— Bet tamsta parvežinsi?..

— Nusiramink, Uršulė.

Tuoj Antukas važiuoja į Leliūnus ir parveš tą patį kunigėlį, su kuriuo vakar meldeis.

— Aš tikiu tamstai. O, kad visi tokie būtų kaip tamsta — atsidusus tarė Uršulė, — kaip būtų gera, ir tokių nelaimingų kaip aš nebūtų ir visiems baudžiauninkams geriau būtų gyventi... — Uršulė vėl nusiramino.

Tadas pažiūrėjo į laikrodį. — Lygiai penkios! Na, dar bus galima suspėti.

— Antuk, — tarė jis: renkis, nubėk į arklidę, tepakinko arklius. Važiuosi parvežti klebono. Kol grįši, aš paruošiu laišką. — Tadas atsisėdo rašyti, o Antukas nubėgo į arklides. Visa kas buvo jau gatava. Antukui įdavė laišką ir įsakė: — Nuolankiai mano vardu prašyk, kad tuojau atvažiuotų. Nubėk dar į panelių kambarį ir paprašyk čia sesutę Liudą. Pasakyk, kad aš prašau. Ir kuogreičiausiai parvežk kunigą.

Uršulė gulėjo be jokio judesio. Ji degė karščiu. Temperatūra buvo aukšta.

Pabeldė į duris.

— Prašau, — atsakė Tadas.

— Tu mane šaukei? — įeidama paklausė Liuda.

— Taip, sesyt! Pasėdėk, mieloji, prie Uršulės, o man reikia su tėvu pakalbėti.

Matai ji karščiuoja.

Net kliedi. Jei sujudins lupomis, reikia duoti gerti. Jei pradės kalbėt, atsakinėti nereikia. Jei pradės jaudintis, tai — raminti, bet neklausinėti ir nekalbėti. Tai ją vargina ir jaudina.

— Kaip man jos gaila!..

— Kaip visa tai atsitiko?.. Bet viena bijau. Aš pašauksiu kambarinę, — pasakė Liuda.

— Tai šauk greičiau, nes man pas tėvą reikia skubėti, — tarė Tadas. Netrukus visi buvo vietose ir Tadas beldė į tėvo kabineto duris.

— Įeikit, — tarė tėvas.

— Tėve, aš pas tave su baisiausiomis naujienomis, — tarė įeidamas Tadas. — Leisk prisėsti. Aš moraliai iškamtuotas. Baisiai pavargau. Tiesiog priblokštas. Dabar man viskas

aišku, — tarė jis sėsdamas į minkštą kėdę.

Tėvas sūnaus sunykimą pastebėjo: veidas buvo išblyškęs, o akys užvertkos.

— Visa tai, ką pereitą kartą jums nupasakojau, yra tik nulis, sulyginus su tikrenybe. Ten, be mano įtartų šlykštumų ir purvo, vyksta baisūs kriminaliniai nusižengimai. Nekalbant jau apie sistematiškus kumščiavimus ir kankinimus, konstatuota: prievarta, žvėriškas išžaginimas ir, pagaliau, žmogžūdybė, pagal išanksto sugalvotą planą. Žmogžūdybė, del nepareinančių nuų susimokėlių aplinkybių, sutrukdyta.

Taigi klausyk. Štai ką man su didžiu skausmu atvėrė Uršulė. — Ir Tadas detaliai, beveik pažodžiui atpasakojo tėvui Uršulės išpažintį.

Tadas pasakojo vaizdžiai, karštai iš visos savo jaunos, kaitrios ir gailestingos širdies. Jį troškino ašaros. Laikotarpiais jo pasakojimas nutrūkdavo. Jam buvo sunku.

Tėvas taip pat, klausydamas sūnaus kalbos, susijaudino, apsiašarojo.

— O, tai baisu! Kokia ji vargšė, nelaiminga kankinė! Kaip tai leidom įvykti?! Kokia gėda... Kokia nuodėmė... — sušuko dvarininkas, kai Tadas galutinai baigė savo liūdną apysaką; jis pradėjo raudoti.

Tadas palaukė. Jis davė tėvui nusiraminti.

— Taip tai baisi ir pikta mergelės gyvenimo drama. Tai sunki nuodėmė. Tai gėda ir tamsi dėmė ant mūsų giminės. Bet aš ne tam atėjau, kad visa tai nagrinėčiau ir ašaras liečiau. Tam dabar maža laiko. Aš atėjau pranešti ir pasitarti. Mes čia tėsam du vyrai. Neprivalom nustot galvos. Neprivalome verkti. Privalome paimti save į rankas, tą nekaltą auką, mūsų giminės garbę ir dorą vardą privalome išgelbėti. Atvykau su tavim apie tai pasikalbėti. Taigi klausyk.

Visa tai, kas liečia Uršulę, jau padariau. Ją reikia nuraminti. Ji trokšta Šv. Komunijos. Nusiunčiau į Leliūnus parvežti klebono Olekos. Trijų dienų nelauksiu, o tuojau pakviesiu gydytoją. Be to, atėjau pareikšti savo samprotavimų. Čia sunkus kriminalinis nusižengimas.

Iš Uršulės žodžių supratau, kad ji puolė į šulnį 9 val. vakaro, žinodama, kad 11 val. jėga ją paims Aleksandras ir nuveš į mišką parduoti kažkokiam žydui.

Iš atsitiktinai nugirsto Jonuko su Aleksandru pasikalbėjimo, apie kurį jau jums pirmiau pranešiau, žinau, kad Aleksandras kažkokiam žydui reikalavo Uršulės reikalui sutvarkyti 10.000 rublių vekselio ir Jonukas jam tai prižadėjo. Aleksandras Jonukui sakė, kad jei žydas nesutiktų, tai jis, Aleksandras, Uršulę miške nugalabys ir taip paslėps, kad nė vėjas nepūs.

Supranti? — tarė Tadas tėvui ir toliau aiškino: — Visa tai turėdamas galvoj, esu įsitikinęs, kad čia jokio žydo nėra, o Aleksandras tik Jonuką šantažavo, prievarta reikalaudamas vekselio ir jeigu Aleksandru būtų pasisekę nuvilioti Uršulę į mišką — jis būtų ten ją nugalabijęs.

Tėvas atidžiai klausėsi ir nustebęs žiūrėjo į Tada.

— Ir aš įsitikinęs, kad Aleksandro daiktuose rasime paslėptą 10.000 rublių sumai pasirašytą Jonuko vekselį ir galimas dalykas dar kai ką.

Taigi, jei tu sutinki, pašauk Alžę ir įsakyk jai, kad su mano Antuku visus tuos daiktus atneštų čia. Jie čia tepaguli. Liuoslaikiu aš ištersiu. Bijau, kad nebūčiau pavėlavęs.

— Na ir pavyzdingas gi iš tavęs tardytojas, — bučiuodamas Tada tarė tėvas. — Daryk visa, ką tik nori ir kas tik reikalinga. Tu čia pilnas šeimnininkas, — pabaigė tėvas.

Tuo laiku, kai Tadas buvo pas tėvą, Uršulė atmerkė akis. Liuda paskubėjo duoti jai gerti. Ji nurijo gurkšnį ir pažino Liudą.

— Ir tamsta, panelė, čia? Ačiū, kad neužmiršai, — ištarus ir vėl užmerkė akis.

Po keletos minučių pabudus, su didžiausiu nerimu tyliai paklausė:

— Kur jaunasis ponaitis?

— Išėjo, — atsakė Liuda.

— Jo nėra... Išėjo... Mane vieną paliko... — Uršulė gailiai suvaitojo ir akyse jos pasirodė ašaros.

— Ir kunigo nėra... Aš žūnu... Žūnu... — ji vaitojo, lyg šaukdama kaž-ką pagalbon.

Liuda išsigandus, persižegnojo ir priklaupus pradėjo melstis. Kambarinė ašarodama, visa iš išgąščio drebėjo ir taip pat pradėjo poteriauti.

— Ačiū jums, gerosios, ir jūs už mane meldžiatės. Bet jūsų malda manęs neišgelbės... Išgelbėti mane gali jaunasis ponas ir Antukas... o jų nėra... Pašaukite man juos greičiau... Paprašykite, kad mane išgelbėtų... Aš greičiau noriu savo mamą matyti.

Liuda, kaip bemokėdama ligonę ramino, bet tuo pat laiku įėjo Tadas.

Liuda prie lovos jaudinosi. Vargšė Uršulė blaškėsi. Ji kartojo: — Jūsų, panele, ir jaunojo pono klausau. Bet nebeturiu daugiau jėgų laukti.. Leiskit į bažnyčią... bus pervėlu... Manęs, kaip nusižudėlės ten neleis.. Juk padariau atgailą...

Prie lovos priėjo Tadas.

— Aš čia, Uršule. Nusiramink. Tuoj atvažiuos kunigas Uršulė atmerkė akis.

— A, tai tamsta čia?.. ir kunigas atvažiuos?.. Man labai skauda... Dar pakentėsiu...

— Kas jums skauda? Kodel jums sunku? — jausdama čia pat brolių, įsidrąšinus paklausė Liuda.

— Tamsta manęs, panele, nesuprasi Tamsta nebuvai dar motina, — suvaitojo kankinė. Argi galima iškentėti, ir užmiršti... kad tėvas bėga ir užsigina savo tikro vaiko?..

— Ką ji kalba? Apie kokią motiną, tėvą ir kūdikį ji kliedi? — susijaudinus ir nustebus paklausė Liuda brolio.

— Aš nenugirdau, — atsakė Tadas. Ji kai pradeda kliedėti ir aš ne visad ją suprantu. Ji daug kartais nesąmoningo ir nesuprantamo prikalba.

Dabar tu, Liuda, esi laisva. Ačiū tau. Šią naktį, kol ji pagerės nuo jos neatsitrauksiu. Bet gerai būtų, kad ir jus kuri naktį prie jos pabudėtumete. Jūsų keturios: pamainomis po valandą, labai lengva.

— Man labai malonu tau padėti, bet ir sesers pačios to nori, — skubiai atsakė Liuda.

— Kai buvo sveika ji jums tarnavo. Dabar jūs patarnaukite jai, kai ji tokiame pavojuje. Gal būt ir jūs esate tos ligos priežastis. Tai kiekvieno krikščionies prievolė, — atsakė Tadas.

Liuda išėjo. Laikrodis išmušė septynias. Atvažiavo visų apylinkėje mylimas Leliūnų klebonas kunigas Juozas Oleka. Jis netikėtai, Antuko lydintas, varpeliu skambindamas įėjo į kambarį. Tadas priklaupė, atiduodamas šv. Sakramentams savo pagarbą. Prie durų ir daugiau susirinko žmonių. Kunigas padėjo šv. Komuniją ant paruošto stalo, kur jau degė dvi vaškinės žvakės.

Ligonė silpna. Reikalinga rimta išpažintis, ir širdinga atgaila, o paskui gali būti suteikti Šventi Sakramentai ir paskutinis patepimas, — tarė klebonas.

Tadas susikaupė.

— Pirmiausia, — pradėjo jis, — slepiasi čia baisi ir sunki šeimos drama, kurios kaltininkas yra mano brolis, ir jo bendrininkas bei padėjėjas mūsų tarnas Aleksandras. Labiausia visame kalti mano tėvai: motina, lepinusi ir davusi beribę valią mano broliui Jonukui, o tėvas savo indiferentiškumu, visame motinai nusileisdamas. Pasekoje, štai auka — toji tyros sielos puiki mergelė.

Drįstu jums tarti, kad ji ir jos siela tyriausios nekaltybės, o ją tik kankino ir prievarta šlykščiai išnaudojo biaurus niekšai.

Jums žinomas tokio pat vargšo našlaičio Antuko aštrus kelias ir jo stiprus moralinis pamatas, o vistiek buvo momentas, kad jis pasiryžęs buvo nusižudyti.

Toji vargšė kankinė, tokia pat našlaitė ir tokių pat privalumų, kaip ir Antukas. Bet jos daliai krito daug baisesnė lemtis. Ji man visa smulkiai išpasakojo, ji blaškėsi, verkė ir

gailėjos. Ji visus prašė jai atleisti ir savo galvažudžiams atleido.

Šokdama į šulnį jį nekesinosi žudyti, bet norėjo išsigelbėti iš galvažudžių rankų. Dievo valia, neleido jai šulnyje numirti. Ji savažudybes nuodemės nepapildė, nenusidėjo. Ji tik liko kankintinė už sunkias mūsų nuodemes.

Mes privalome pašvęsti jai visa, kad išpirktume, tas slegiančias mus, už jos kančias nuodemes. Aš tikiu, kad jus, dvasiškai mūsų ramintojau, mane supratote.

Prašau jūsų palengvinkite jos iškamuoją, prislėgtą sielą ir aprūpinkite ją Šventais Sakramentais. Nuraminkite ją. Duokit jai ramiai numirti, jei būtų tokia Dievo valia. O jei Jis leistų jai pasveikti, bus gyva, ateis pas jus, tuomet išnagrinėsite visą jos sielą ir jei rasit reikalingu, suteiksit jai epitemiją — atgailą.

Ji neapsakomai kenčia. Man nebeužteko jėgų jos kūno ir sielos skundų iki galo klausyti. Ji mane maldavo iki galo išklausyti jos taip sunkią išpažintį. Aš nebeiškentė jau. Viduje jaučiau, pergyvenau tokią pat dramą.

Neturėjau jėgų sulaikyti ašaroms. Antukas taip pat ašaras liejo. Tai mes. O ji? Ji visa tai pergyveno išnaujo. Jai nebeužteks jėgų visa tai jums pakartoti. Pasigailėkit jos. Patikėkit mano patinusioms akims. Patikėkit jūsų Antukui.

Ji dabar jau gilioje užmarštyje.

— Aš jums tikiu. Pasistengsiu ją nuraminti. Jei ji mano, kad mirs, aš kančias jos palengvinsiu.

Ištaręs tai klebonas nusiėmė apsiaustą. Pašaukęs Antuką padavė jam švęstą vandenį.

Antukas tuojau supylęs jį į gilią lekštę su krapylu nunešęs padėjo ant stalo šalia degančių žvakių. Klebonas prisiartinio prie stalo. Giesmė nutilo. Klebonas prie stalo ant kurio buvo Šv. Sakramentai priklaupė, po trumpos maldos jis švęstu vandeniu apšlakstė kambarį ir ligonę.

Prie ligonės liko pats vienas.

Uršulės veidą pašlakstė šventintu vandeniu. Užkritę lašai pažadino ją. Ji pravėrė akis. Prieš ją stovėjo kunigas su kamža ir stula.

— Kokia aš laiminga. Duok greičiau man pabučiuoti Šventąjį Kryžių... Noriu mirti... Visų prašau man atleisti... Ir aš visiems atleidau... Pas mamytę skubu... Ji mane šaukė. Ten taip gera!.. Ten nėra baudžiauninkų, nėra ponų... Dievui — visi lygūs...

Vargais negalais Uršulė atliko išpažintį.

— Ar gailiesi už savo nuodemes? — paklausė klebonas.

— Gailiuos, — atsakė Uršulė. Ji gaudžiai verkė.

— Ar gailiesi jas padariusi?

— Iš gilumos širdies gailiuos, — atsakė. Ji dabar turėjo visišką sąmonę.

Klebonas paėmė varpelį ir paskambino, kad įeitų į kambarį artimieji. Giesmė už durų nutilo. Įėjo Tadas, Antukas ir kiti.

Kunigas priklaupęs meldėsi. Paskui atsistojo, paėmė pateną. Antukas suskambino varpeliu. Visi suklaupė. Klebonas suteikė Uršulei šv. Komuniją. Uršulė tyliai meldėsi.

Po trumpos tylios maldos klebonas davė jai paskutinį patepimą.

Savo šventas pareigas atlikęs, persižegnojo ir su buvusiais kambary pasisveikino.

— Ačiū jums, dabar ramiai galėsiu mirti, — ir kreipdamasi į Tada tęsė:

— Gerasai pone, tamsta tiek dėl manęs turėjai rūpesčių, nuvežki mane į ligoninę.

Prašau jus. Man ten lengviau bus mirti.

Ji padėjo savo galvą ir užsimerkė. Gulėjo be jokio judesio.

Klebonas atlikęs savo, ganytojo pareigas, skubėjo toliau.

Buvo jau serviruota vakarienė ir Tadas kvietė jį užkąsti.

— O ne, labai dėkoju, bet aš skubu, nes dar pas kitą ligonį turiu važiuoti.

Klebonas išvažiavo.

— Antuk, — tarė Tadas, — užsakyk tuojau arklius; paruošiu laišką ir tu šiandakt antrą

ar trečią valandą, visvien važiuosi į Vilkmergę daktaro.

Įsakęs, nuėjo Tadas pas tėvą. Jis pranešė, kad buvo klebonas kun. Oleka ir kad aprūpino Šv. Sakramentais Uršulę, kuri turėjo pilną sąmonę.

— Dabar ji vėl sąmonės nustojo. Ji karščiuoja,— susijaudinęs kalbėjo Tadas. Baisiai pavargau. Kaip būtų gera, kad mano seserys galėtų prie ligonės pabudėti. Juk tai mūsų krikščioniškoji pareiga. Ji buvo artimiausioji jų kameristė. To visų seserų vardu prašė Liuda. Jos motinos bijo.

Prie jų prašymo ir aš prisidedu. Leisk tėve. Pakalbėk su motina.

Pasakysiu joms, kad tu sutinki ir leidi, — bučiuodamas tėvą prašė ir nesulaukdamas atsakymo, taręs — ačiū —ėjo durų link.

— Aš gi tau pasakiau, kad tu daryk taip, kaip tau patinka, kaip reikalinga ir kad tu čia esi pilnateisis šeimininkas, — išeinančiam sunui patvirtino tėvas.

— Na, panelės, mielos sesytės, jūsų nora išpildžiau. Jūs galite ir privalote atlikti savo pareigą sergančiai Uršulei. Ji jums tarnavo būdama sveika, o dabar jai patarnaukite. Tėvas sutiko ir leido. Tuo būdu klausimas baigtas.

Jei jūs ir neverčiamos, bet laikykite tai savo pareiga, — tarė Tadas.

— Žinia, visos sutinkame. Mes pasiruošusios. Mums įdomu, — nudžiugusios prasitarė seserys.

Budėjimą pasiskirstė. Visos buvo patenkintos.

Uršulė vis dar buvo be sąmonės. Po pusiaunakčio karštis pakilo. Pradėjo blaškytis ir šaukti:

— Leiskite mane pas mamą... Ko prikibote? Leiskit, gerasai ponaiti, nekankinkit... Aš jums ne giminė, aš baudžiauninkė, o jus... jus... man neprieinami... Aš buvau jūsų vergė... Jonukas mane pražudė... Vis-viena šiame pasaulyje manęs nebesulaikysit... Aš nuskrisiu pas mamytę, kur nėra baudžiauninkų...

Ji pašokdavo, vėl ant pogaivio krisdavo ir vėl nutildavo. Iki rytmečio bent trejetas buvo panašių priepolių.

Dešimtą valandą ryto atvyko daktaras.

Tadas išpasakojo visa, pabrėžė jam ryškesnius jos dvasios pakilimo ir susijaudinimo momentus.

Daktaras ligonę apžiūrėjo, patikrino temperatūrą ir palingavo galvą.

Prastai, — tarė jis. — Gerojon pusėn nedaugiau kaip penki procentai. Tai, ko aš labiausiai bijojau — smegenų sukrėtimo — nėra. Bet staigus ir netikėtas nerviškas karščiavimas. Tai jau blogiau.

Suerzinimas klausinėjimais, kalbomis ir visa kita, kas tik sunkesnio buvo jos pergyventa anksčiau, dabar teturint tiek sveikatos, vėl išnaujo tie pergyvenimai pasikartojo. Jos dirksniai ir šiaip labai buvo įtempti, o dabar suerzinius juos — turėjo pasidaryti blogiau.

Mergaitė nėščia; mintis apie busimą kūdikį sveiką nuvedė į šulnį. O dabar, jai atsipeikėjus ir visa išnaujo dvasioje perkentus, suprantama, sveikata dar labiau suiro.

Vaistų neskirsiu. Stačiai ir nežinau ką rašyti. Bromas ir mažinantieji karštį — nepadės. Čia reikalinga absoliutiška tylą.

Reikia apie visa užmiršti ir duoti jai visiškos ramybės. Tai vienintelė priemonė kovoti su ta baisiai sunkia, atkaklia ir sunkiai pagydoma liga.

Krizis septintą dieną. Jei per tas septynias dienas išgyvens, tai bus išgelbėta, tai yra, yra vilties pasveikti. Bet tai retai atsitinka. Beto, turiu pastebėti, kad žmonės stipraus sudėjimo rečiau tą ligą nugali. Ji visus stipruolius, kaip audra ažuolus verčia.

— Tiek to, kas įvyko, negražinsi, — patylėjęs tarė daktaras. — Pasistenkit tik suteikti visiško ramumo.

Užleiskit langus, kad būtų tamsu. Reikalinga visiška tylą. Nekalbėkit su ja ir nesirodykit jai akysna. Visa tai ją jaudins. Jei nerims, teks rankšluosčiais prie lovos priišti. Leiskit

jums pasakyti, kad šiuo tarpu aš čia nenaudingas. Panaudoti bet kuriuos vaistus šiuo tarpu nematau reikalo. Krizį išlaikys — gyvens, neišlaikys — reiks mirti.

Daktaras išvažiavo. Dvaro rūmuose prasidėjo sunkios dienos. Kiekvienas savotiškai jautė. Visur buvo tylą, nusiminimas, šnibždesys ir lūkestis. Visi laukė krizio: tos lemtosios dienos.

Bet nelemta buvo jos sulaukti ir taip ilgai laukti neteko. Toji nelaimingoji nebeturėjo jėgų visą šešetą dienų kankintis.

Trečią dieną, daktarui išvažiavus, nors ir tiksliai įsakymai pildyta, Uršulė mirė, nė karto nebesugrįžus į sąmonę.

Mirė šeštą valandą ryto. Dar visi miegojo. Tai buvo netikėta net prie ligonio budėjusiems. Ji nukeliavo į amžinybę niekeno nepastebėta.

Tadas įsakė pakinkyti arklius. Jis paaiškino budėjusiai prie Uršulės Liudai, kad važiuoja į Leliūnus pas kleboną laidotuvių reikalui. Jis Liudos prašė, kad kol jis grįš, nesukeltų staigaus nerimo.

Per tas penkias dienas Tadas tiek dvasiškai, tiek fiziškai nusikamavo, kad sunku buvo jį bepažinti.

Tadas susitiko kleboną prieškambaryje.

— Mirė? — paklausė klebonas.

— Mirė, — atsakė Tadas. — Šiandieną šeštą valandą ryto.

— Aš pas jus su reikalui, — tęsė Tadas.

— Mielai klausau, — atsakė klebonas. — Prašau į kambarį — atidarydamas duris įleido Tada į vidų.

— Aš atvykau stačiai nuo vargšės Uršulės mirties patalo, prašyti jus, gerasai ganytojau, dviejų dalykų. Pirmą — palaidoti Uršulės kūną Leliūnų kapuose, šalia mūsų Antuko motinos kapo. Tai prieš mirdama mane prašė Uršulė. Antukas tuo reikalui kartu prašė jūsų sutikimo. Kai jam bus lemta mirti jis atsiguls šalia savo tėvelio. Antra — padėkite man dalyvauti rūpesčiuose ir vadovauti šios vargšės mergelės laidotuvėms. Aš tik vienas. Tėvas priblokštas nelaimės, visai nustojo galvos. Aš tiek turiu darbo! Aš dabar turiu suvesti galus baisios tragedijos, kuri kaip tyčia ant mano galvos užgriuvo. Visa tai privalau sutvarkyti švelniai, kad apsaugočiau šeimos reputaciją ir savo gimtojo lizdo dorą vardą.

Juk mūsų namuose keturios subrendusios, nepatekusios į šią istoriją panelės — mano sesutės. Vienu kartu privalau likviduoti tą baisią netvarką tarp samdinių, pas mus iki šiol iš viduramžio laikų užsilikusią. Juk palyginti, tiek dar esu jaunas ir gyvenime nepatyręs, o čia dabar tenka man toks sudėtingas uždavinys. Privalau visa tai likviduoti.

Labai jus prašau. Man sunku. Aš bijau, jaučiu, kad čia viso ko nesugebėsiu.

Atsiųsiu jums savo pavaduotoją Antuką. Mano pinigine jūsų žinioje.

— Man be galo malonu matyti jus, tokį taurų ir tiek užjaučiantį žmogų, jaunuolį. Mielu noru jūsų pageidavimus išpildysiu. Tai mano pareiga.

— Prašyčiau taip pat ir grabu pasirūpinti. Pageidaučiau ažuolinį, tokį kaip padarydint Antuko tėvams. O velione tai pasirūpins mano seserys. Prašysiu taip pat tinkamai tą vargšę — kankinę pagerbti ir apeigomis. Mano noras, kad visa tai sudarytų nuoširdumą, o ne išdidų, paviršutinišką oficialumą Geriau matyti užpakaly grabo, vieną nuoširdžiai užjaučiantį žmogų, negu gaują žioplių su tuščiomis širdimis. Aš tikiu, kad tamsta, mano dvasiškasai tėve, visai mane supratai? — pabaigė Tadas.

— Kaip man malonu tai iš tamstos girdėti! Tai labai mane džiugina! Man labai miela girdėti, kad dalyvauja seserys. Juk jūs visi iš eilės buvote mano išvesti į krikščioniškojo mokslo pasaulį. Aš jus vedžiau už jūsų mažų rankyčių, o jus savo mažutėmis kojytėmis pramynėte pirmąjį doros takelį į savo gyvenimo kelią.

Tuo tarpu jau buvo paruoštas pusrytis.

Klebonas Tada pakvietė prie stalo.

— Mielu noru, — atsakė Tadas. Pirmiausia, ištikrųjų jaučiu noro pavalgyti. Nuo vakar dienos nieko dar burnoje neturėjau. Visą naktį budėjau ir rūpinaus prie mirštančios patalo, o kai mirė tuoj paskubėjau pas jus.

Antra, labai džiaugiuos, kad turėsiu progos pasakoti tamstai apie pergyventus jausmus ir tą baisų dvasinį nerimą, kuris kelia man stačiai sąžinės griaužimą, jau trečią dieną mane kankinantį.

— Kas tatai yra? nustebęs paklausė klebonas.

— Rytojaus dieną, po to, kai jus Uršulei suteikėt šv. Sakramentus, aš iššaukiau gydytoją. — Ir čia Tadas smulkiai nupasakojo visą pasikalbėjimą su gydytoju ir gydytojo išvadas. Klebonas atidžiai klausėsi.

— Tuo būdu išeina, kad ankstyba Uršulės mirtis įvyko iš mano kaltės. Tai baisiai mane sujaudino. Uršulės mirtis privedė mane iki nusiminimo. Negaliu rasti sau vietos, o svarbiausia rasti ramumo. Toji mirtis užgulė mano sielą ir sąžinę. Aš pats ją iš šulnio ištraukiau. Nelaimingoji mergaitė buvo sumušta ir sužalota. Sunkiai kamavosi. Visas pastangas dėjau jai išgelbėti ir pagaliau, pastumėjau ją į kapus. Aš — jos ankstybos mirties kaltininkas... Jos žudytojas... Kokia pikta likimo ironija!.. Tai baisu...

Tadas nuleido galvą, užsidengė akis ir pravirko.

Klebonas tylėjo. Jis leido jam išsipasakoti, nusiraminti — visą sielos skausmą išlieti...

Praslinkus kelioms sunkios tylos minutėms, Tadas tęsė:

— Matai, aš svarbiausias kaltininkas. Nors aš nesamoningai, vistik aš — aš jos žudytojas!.. Nėra baisiau: norėti gero, stengtis išgelbėti, o padaryti pikta — užmušti..

Tadas susimąstė. — Tai man neduoda ramumo.

— Ne, aš su tamsta, mano jaunas bičiuli, nesutinku, — pastebėjo klebonas.

— Neginčysiu, kad, gal būt, tuo jos mirtis pagreitėjo, bet kartu tuo palengvinai jos sielos ir kūno kančias, kurios ją dar ilgiau būtų lydėjusios iki mirties.

Patikėk man, kad tokie sunkus žmogaus gyvenimo momentai neišdildomi. Jie niekad neužmirštami, kamuoja, nuodija visą gyvenimą ir dar nusinešami į kapus.

Kiek nesistengtum palengvinti panašias kančias — butų veltui: tik jas sustabdyti gali kapai, o kapų žemelė viską paverčia užmiršimu.

Apie tai gerokai pagalvokit. Juk ne tamsta ją pražudei, ne tamsta privedei prie tos bedugnės ir ne tamsta ją pastūmei į tą šulnį. Tamsta ją iš šulnio ištraukei. Tamsta ją išgelbėjai iš tų baisių kančių, lydėjusių tą žudymasi. Tamsta ją išgelbėjai nuo tos baisios nudemės, įspėjai ją ir tamstos dėka ji padarė atgailą. Tamsta palengvinai jos sielą, davei galimumo krikščioniškai numirti.

Patikėk man, kad padarei tik gerą darbą. Ji mirė su ramia sąžine, priėmus šventus Sakramentus. Tamstos ir tų aplinkybių dėka, ji užbaigė savo žemės gyvenimą, kaip pridera krikščionei, o ten amžinybėje nebeteks jai kentėti už savo nudemės. Ji padarė atgailą dar šiame gyvenime.

Tamsta nebuvai jos žuvimo priežastis, bet atbulai, susitikai su ja viename sunkiausiame spigliuoto jos kelio etape, pasukai ją nuo to kelio į pražūtį ir davei jai kitą kryptį — kelią į sielos išganymą.

Ar gi tai nebuvo Dievo ranka, kuri per jus tą kelią jai nurodė?

Tamsta nuosekliai ir detalai jau nupiešė man tos baisios katastrofos vaizdą — tos vargšės mergaitės tragediją. Kiek supratau iš nuosekliai nušviestų man, tą tragediją liečiančių, aplinkybių, jos sielos gelbėjimo pradžia jau prasidėjo nuo to momento, kai gavote iš pono Daubaro siuntinį. Jūsų pirmas susitikimas, paskui Antuko kelionė su Uršule į Leliūnus, jų atviras atgal iš ten grįžtant pasikalbėjimas, tamstos apie tai iš Antuko sužinojimas, tamstos mintis surasti Uršulę — šulnys, kur be tamstos, butų vispusiškai žuvus nelaimingoji mergelė.

Pagalvok, visa ką apsvarstyk ir prieisi išvadą, kad tai buvo Dievo valia.

Nusiramink ir nesigriaužk, — baigė klebonas.

— Labai tamstai esu dėkingas, — tarė Tadas.

— Aš fatalistas ir tikiu lėmimą. Kaip tai pirmiau nesusivokiau ir neatėjo tai man į galvą? Juk taip man dabar aišku.

Trūksta man žodžių dėkingumui pareikšti. Musų atviras pasikalbėjimas palengvino man sielą ir išblaškė visas abejones.

Ačiū tamstai, geras dvasiškasai tėve, — atsikeldamas tarė Tadas.

— Skubėsiu namo. Ten didelis darbas laukia.

— Atsiųsk man Antuką ir aš su jo pagalba pasistengsiu išpildyti tamstos parėdymus, — pasakė lydėdamas į kiemą, klebonas.

Devintą valandą ryto Tadas jau buvo namie. Uršulės mirtis dvarininko namuose padarė suirutę. Visi buvo ant kojų. Tadas paskubėjo pas tėvą.

— Tu žinai, tėve, kad Uršulė mirė, — įeidamas tarė Tadas.

— Reikia kaip galint greičiau užbaigti su jos laidotuvėmis, kad greičiau galima būtų atitaisyti suardyta namų tvarką.

Toliau taip tęstis negali.

Rytoj rytą klebonas atvažiuos išlydėti Uršulės kūną į Leliūnų bažnyčia, o kitą dieną, tai yra, poryt palaidos. Laidotuviu reikalu aš jau pasirupinau.

Paskui noriu ir, žinoma, privalau, kaip vyresnysis jūsų sūnus, su tavimi ir mama aptarti tiek dabarties, tiek ir ateities klausimus.

Gal būt, tai jums bus ir nemalonu, vistik privalau tai padaryti. Aš jaučiu, kad su motina bus sunki kalba. Bet juk negalima to ilgiau atidėlioti. Tą patį vakarą po laidotuvių susirinksim ir visą ką baigsim. Tu sutinki?

— Visiškai tau pritariu. Aš juk tau pasakiau, kad savo valdymo krivulę perdaviau į tavo rankas. Bet matai, motina labai nepatenkinta susipynusiomis aplinkui nelaimingąją Uršulę aplinkybėmis. Sužinojus apie Uršulės mirtį, ji atėjo pas mane ir pareiškė nepasitenkinimo, kad tu ją pergabenai į savo kambarį. Tavo kambarį ji mirė, mūsų name, po vienu stogu, lavonas sukėlė jai pasibaisėjimo. Ji reikalauja, kad tau įsakyčiau velionės kūną perkraustyti į samdinių kambarį ir kad bendrai mestum rūpinęsis tomis laidotuvėmis. «Alzė viena tuo pasirūpins», — tarė ji.

Del tavęs visą bataliją iškenčiau ant savo galvos. Jai paaiškinau, kad visas teises perleidžiau tau ir atgal jų nebepaimsiu. Savo žodžio niekad nelaužiau. Bet jai pažadėjau, kad su tavim pakalbėsiu. Tuo suminkštinau jos įtūžimą, kuris galėjo baigtis šeimos skandalu, — lyg teisindamasis prieš sūnų, kalbėjo tėvas.

— Bet tuo ji nepasitenkino ir išeidama pabrėžė, kad kol ši tarimosi komedija nebaigsis, ji vienuose namuose su velione nenori pasilikti, o pasiėmus Jonuką tuojau išvažiuosianti į Kauną, į vienuolyną pas šarites aplankyti dukters Marės. Ji paskelbė, kad grįž tiktai po Uršulės laidotuvių, nes savo akivaizdoje panašių dalykų negalinti pakesti.

Baigdamas savo pranešimą tėvas prašė sūnų:

— Prašau tave, pagalvok ir nusileisk motinai. Jei negali, daryk, kaip nori, bet atsimink, kad tarp motinos ir vaikų bet kurie konfliktai negali pasilikti neišspręsti.

— Štai ir puikiausia, nieko geresnio laukti ir negalėjau. Mama tam laikui išvažiuoja, reiškia niekas man nebetrukdytų. Jonuką su savim išveža. Puiku! Šiose sąlygose netik jis čia nereikalingas, bet ir nepageidaujamas, tiesiog neleistina, kad laidotuvių metu čia slankiotų; aš ilgą laiką galvą laužiau, kur čia jį padėti.

Su juo netik nenoriu susitikti, bet bijau, vengiu to. Aš už save negarantuojau... kad jį... — ir Tadas nutilo.

— Ai, Tadai, Tadai, nebūk gi toks žiaurus! Atsimink, kad vistik tikras brolis, — pastebėjo tėvas.

— Tajigi, ir tik dėl to. Brolis... Svetimam greičiau galėčiau tai užmiršti ir atleisti. O čia brolis.. Šeimos narys... Tai sunku. Aš tau neslėpsiu. Prieš tave paslapčių neturiu... Aš Uršulę pamilau tyra ir skaisčia meile... —

Tėvas kruptelėjo ir išplėtęs akis pažiūrėjo į Tada. Jis nesuprato.

Žiūrėdamas tiesiai tėvui į akis Tadas tęsė:

— Taip ją myliu. Praleistos paskutinės su ja dienos, pergyventi kartu skausmai ir kančios — pagimdė kažkokį naują, nė kartą nebuvusį manyje jausmą. Juo labiau įsigilinau į tą baisią dramą, juo daugiau patyriau jos kančių, juo stipriau virė ir augo šis naujas jausmas.

Jis man nedavė ramumo. Manyje augo noras, kaip galima arčiau prie jos būti, kartu su ja kentėti ir kamuotis.

Man rodėsi, — ne, aš jaučiau, kad taip pat pergyvenau ir kenčiau kaip ir ji. Tas naujas jausmas pakilo iki tokio laipsnio, kad su ja būti, kartu vargti ir kentėti, buvo man tiek pat reikalinga, kaip reikalingas oras, kuriuo kvėpuojame...

Aš supratau, kad tai yra meilė, apie kurią tiek daug girdėjau ir skaičiau, o pajutau tik pirmą kartą. Valandomis, kai toji nekalta, šaukianti į dangų teisybės, auka, apsvaigusi mirties patale gulėjo, — aš ten pat ant kušetės gyvenau siaubingas kančias. Visos mano mintys ir jausmai buvo su ja. Per tą keletą dienų taip su ja mane suartino ir surakino, kad kiekvieną jos kvėpavimą sekiau, lydėjau... Vienintelis buvo mano tikslas — išgelbėti ją, išplėšti iš mirties nagų ir apsaugoti ją nuo vampyrų.

Blaškydamasi ant kušetės nutariau, Jonuko nuodėmę išpirkti, nuplauti tą juodą, užgulusią ant mūsų šeimos ir giminės, dėmę, atitaisyti jos apšmeižtą garbę ir suteikti jai laimę... Nutariau ją vesti, jeigu ji būtų gera valia sutikusi, kaip ne baudžiauninkė.

Mano svajonės tiek giliai nuskrido, kad be jos jau negalėjau įsivaizduoti savo gyvenimo, Mano vienvė buvo man jau svetima.

Taip, buvau nutaręs ją vesti. Viską apgalvojau. Ją pasveikusią tuojau norėjau išsiųsti į Prancūziją, į vieną moterų vienuoliną, kur būtų galėjusi nusiraminti, kūnu ir siela pailsėti ir pasiruošti mūsų busimam bendram gyvenimui. Tuo pat laiku bučiau baigęs mokslą ir laukęs jos sutikimo jungtuvėms. Jeigu ji būtų atsisakius, būčiau ją ten palikęs amžinai ir pats bučiau likęs jai amžinai ištikimas draugas.

Bet Dievas pasirūpino tai sutvarkyti kitaip. Ji mirė... Jo šventa valia... — pilnas liūdesio, atsidusęs baigė Tadas.

Jis nuleido galvą, nutilo ir užsimastė. Jo akys pilnos buvo ašarų.

Sūnaus prisipažinimas labai nustebino tėvą. Jis susigraudino. Nuo sūnaus, jo pasakojimo metu, nenuleido akių ir klausėsi. Kai jis pabaigė ir nutilęs susimastė, tėvas atsikėlęs prie jo priėjo.

Tadas atsistojo. Tėvas apkabino jį ir pabučiavo.

— Aš tave suprantu, — vos sulaikydamas ašaras ištarė tėvas. Dar stipriai jie pasibučiavo... Jie abu verkė...

— Na užteks, — tarė Tadas, — reikia būti vyru. Jo šventa valia. Taip turėjo įvykti.

Reikia paskubėti su laidotuvėmis, o ten viską sutvarkysiu.

Teisybę sakant, per tą laiką aš fiziškai ir moraliai pavargau. Šis įvykis mane pribloškė ir pakirto mano jėgas. Taip netikėtai ir tiek daug teko man pergyventi.

Momentais aš, stačiai nustodavau sąmonės. Taip, tvirtai ir nepakeičiamai susidaręs mano gyvenimo tikslas buvo išplėštas...

Liko nusivilimas ir pažinta žmogaus menkybė.

Mirtis Uršulės per daug man buvo netikėta. Juk taip tikėjauosi jos pasveikimui. Negalėjau kitaip ir pamanyti! Jos mirtis išplėšė man visą mano gyvenimo tikslą ir visą jo prasmę. Nežinojau kas veikti, kur eiti. Mane kankino dar ir tai, kad nors ir netyčiomis, bet vistiek buvau jos žudytoju... Nelaiku pašaukiau jai mirtį...

Su sunkiomis galvoje mintimis ir pilna sielos tuštuma nutariau nuvažiuoti į Leliūnus pas gerąjį mūsų kleboną, kunigą Oleką. Jis mane suramino.

Taip sutinku. Tai Dievo valia. Jis visiems likimą paskyrė.

Dvarininkas susimąstęs, tylėdamas klausėsi sūnaus.

Tadas toliau tęsė:

— Visa kas eina į gerą. Mama su Jonuku išvažiuos. Atsisveikinsiu ir palaidosiu į kapus savo mylimos mergelės kūną. Pailsėsiu, dvasiškai susitvarkysiu ir sugrįžus motinai visą ką apsvarstysim. O dabar prie darbo.

Nesigriaužk, nusiramink, tėve. Tau reikia pailsėti. Negalvok nė apie ką ir nesirūpink. Aš tau padėsiu. Aš tave užjaučiu. Manim pasitikėk. Juk aš tavo ramstis, — bučiuodamas ramino Tadas tėvą.

— Taip, mano sūnau, tu mano ramstis. Padėk, padėk mano senatvei, jau nebeturiu jėgų.

— Pasitikėk manim, nusiramink ir nesijaudink. Viskas bus tvarkoje ir su mama taip pat jokio konflikto neįvyks. Be reikalo tu jaudinies ir primeni man sunaus pareigas, sakydamas kad: «Veik savarankiškai, bet atsimink, kad ji tavo motina». Tu mane įžeidi. Pirmiausia savo motiną taip pat myliu, kaip ir tave. Net jos veiksmuose randu pateisinimo. Kitaip ir būti negali. Ji akla. Ji nemato ir nesupranta tu šviesių idėjų ir idealų, kuriais gyvename, kuriuos taikom gyvenimui ir dedam juos ant žmonijos kultūros aukuro.

Ji išauklėta senos baudžiavos mokyklos, diktatūros, botago ir lazdos priemonėmis. Visa tai taip giliai įsigėrė į jos moralės gyvenimo pamatus, kad ji susidūrusi su mažiausia, naujos krypties dvelkimu, darosi, akla. Ji tokia akla, kad nepraregės niekumet ir su sunkia savo vidaus kova nužengs į kapus.

Tie baudžiavos šalininkai, svetimos valios mindžiotojai, smurtininkai kaip išgamos, kaip pirmonys žvėrys, nueis į kapus nunešdami su savimi savo įsitikinimus, kurie ateity bus panašūs į tas senovės palaikų iškasenas — retenybę, seniau gyvenusią ir mirusių gyvybių, kurios jau išsigimė ir daugiau nebeegzistuoja pasauly.

Taip ir su jais — išnyks ir juos užmirš. Praeis laikas, užmirš žmonės apie jų buvimą ir sakys, kad tokie monstroi negalėjo būti, kad tai legenda ir tolimos praeities pasakiškas atsiminimas.

Antra, aš tikįs ir griežtai laikaus Dievo įsakymų. Kartu su mano širdimi plaka ir ketvirtasis Dievo prisakymas: «Gerbk tėvą ir motiną savo», — glamonėdamas tėvą, baigė Tadas.

— Koks laimingas esu turėdamas tokį sūnų, — tarė patenkintas ir susiraminęs tėvas.

— Teisybė, užsiplepėjau ir visai pamiršau apie svarbiausią reikalą, kuriuo čia pas tave atėjau. Duok man laidotuvių išlaidoms kokį šimtą rublių. Mano resursai jau ištuštėjo. Tuoju siunčiu į Leliūnus Antuką pas gerąjį mūsų kleboną — jis man pažadėjo laidotuves tvarkyti padėti: grabo ir duobės reikalu jau pasirūpino. Noriu jam nusiųsti avanso.

— Labai prašau, štai tau trys šimtai rublių, — tarė tėvas. — Mano piniginė, mano kasa tebūnie tavo. Jeigu reikia, imk, reikalauk.

— Tai ne taip. Čia ne mano, o bendra mūsų kasa. Tu kovoji dėl lygybės teisių, tai ir čia būk lygiateisis su manim.

— Aš labai pavargęs, nesveikuoju, man reikia pailsėti. Aš visą ką, ir valdyti ir tvarkyti su kasa, perduodu į tavo rankas. Aš pasitikiu tavim, kad tu išvesi mus iš to sunkaus padėjimo, nenužeminsi gero, mūsų giminės vardo, paimsi teisingą ateičiai kryptį ir tolimesnę mūsų giminės kartą vesi naujų idėjų keliu, kuriuo eiti mes dar nesame pasiruošę.

— Tadas tvirtu žingsniu išėjo iš tėvo kabineto. Jis išėjo atgimęs. Nei nuovargio, nei išsiblašymo, nei apatijos pėdsakų nebesimatė jo veide. Išėjo žmogus su aiškiai paruoštu gyvenimui tikslu. Tėvas jį padrašino, suprato ir perdavė jam savo valdymo kryvulę.

Jame buvo didi idėja ir šventa šeimos pareiga.

— Jus tur būt jau žinote, kad vargšė Uršulė mirė. Aš tai matau iš jūsų užverktų akių, įeidamas į seserų kambarį tarė Tadas. — Bet ašaromis nieko nenuveiksi. Ir jus laukia darbas.

Tavęs, Liuda, kaip savarankiško jau žmogaus prašysiu su seserų pagalba baigti Uršulės tualetą. Apie pietus, gal kiek vėliau, atvež grabą. Bet norėjau, kad iki 6 val. vak. visa kas jau būtų paruošta.

Pasakyk Alzei, kad į pagalbą atsiųstų moteris.

Štai tau šimtinė išlaidoms. Kas reikalinga pirk, šeimininkauk ir savo nuožiūra tvarkyk.

Mama trims dienoms tuojau išvažiuoja. Į pagalbą pasikviesk ponią Turcevičienę. Jei kas reikalinga iš miesto, neatidėliodama siųsk ten.

Tik kad visa, kaip reikiant padarytumet. — Tai pasakęs išėjo ir grįžęs į savo kambarį Antukui tarė:

— Ruoškis greičiau, Antuk, ir tuojau važiuosi pas Leliūnų kleboną. Tu ten padėsi jam Uršulės laidotuvėms ruošti. Duosiu tuoj tau laišką, į kurį įdedu šimtą rublių išlaidoms.

Pasakyk, kad jis greičiau grabą atsiųstų. Norėčiau, kad pamaldose prie velionies kūno, apie 6 - valandą vakaro, būtų ir klebonas. Aš nusiųsiu jam arklius.

Tadas griebėsi rašyti laišką, o Antukas tuo laiku išmatavo, kokio ilgio bus reikalingas grabas.

— Kai nueisi į arklidę — pasakyk Povilui, kad atvestų į tėvo kabinetą Aleksandrą. Antukas nubėgo į arklidę. Tadas vėl nuvyko pas tėvą.

Kai Aleksandras buvo atvestas, Tadas įsakė Povilui išeiti į tarnų kambarį ir laukti tolimesnių įsakymų.

— Jūs matote čia savo daiktus. Aš nenoriu juose knistis ir ieškoti dokumentų, kuriuos išdavė jums mano brolis Jonas. Aš visą žinau. Jūs ruošėtės Uršulę miške užmušti.

Ponaitis tam tamstos žygiui priešinosi. Jis prašė ja pasirūpinti kitais keliais.

Tamsta esi sugautas. Siūlau tamstai pagalvoti ir visą smulkiai išpasakoti.

Uršulė manęs neinteresuoja — ji mirė. Savo mirtimi ji išpirko tamstos nusikaltimą. Bet mane interesuoja tas žydas, kuris turėjo atvažiuoti iš didelio miesto Uršulę išvežti, ir kuriam tamsta išgavai iš mano brolio, dešimčiai tūkstančių rublių dokumentą.

Aš žinau, kad jokio žydo nėra, kad tai išmislas ir kad išviliotas iš brolio dokumentas yra pas tamstą.

Aš tamstos klausiu, kur jis yra?.. Prašau tuojau jį atiduoti mano tėvui, — griežtai įsakė Tadas Aleksandru.

Jeigu ginsies, tai įsakysiu žmonėms tamstą iškratyti. Bet įspėju, kad tuomet bus liudininkai, tamstos nusikaltimo prisipažinimas bus veltui, atgaila per vėlu ir atiduosiu tamstą į valdžios rankas. Pateksi į teismą.

Jei prisipažinsi, pažadu tamstos nusikaltimo aikštėn nekelti ir net nebausti.

Atbulai, tuoj perduosiu tamstą policijai, kaip nusikaltėlį — galvažudį. Gerai pagalvok ir be spiriamųjų priemonių išpildyk mano įsakymą. Daugiau laimėsi.

Aleksandras klausėsi. Jis stovėjo visiškai priblokštas. «Visa sužinojo» — dilgtelėjo jo galvoje. «Jonukas mane išdavė» — manė sau.

Ir staiga, po tylios pauzos, Aleksandras puolė ant kelių.

— Dovanokite man. Velnias mane įpainiojo. Ponaitis taip gausiai visiems savo raštelius davinėjo ir aš panorau tuo pasinaudoti. Raštelio žydui neatidaviau, jis pas mane.

Leiskit atidaryti mano skrynutę, aš jį jums gražinsiu.

— Tamsta pats esi savo daiktų šeimininkas.

Aleksandras pasiknisęs savo dėžutėje, išėmė iš jos šono dvigubą dangtelį, ištraukė dokumentą, atidavė jį dvarininkui ir puolęs ant kelių, prašydamas pasigailėti, bučiavo dvarininkui kojas.

— Dovanokit, atleiskit man, maldavo Aleksandras.

Dvarininkas dokumentą išvyniojo. Tai buvo paprastas popierio lapas, kuriame buvo parašyta:

«Aš žemiau pasirašęs, Repšionių dvaro savininkas, šį dokumentą man pareiškus, be jokių ginčų privalau sumokėti dešimts tūkstančių rublių».

Toliau didelis tarpas neužpildytas, o paskui parašas: «Dvarininkas Jonas Butleris».

Dokumento išdavimo datos nebuvo.

Dvarininkas skaitė ir savo akimis netikėjo. Jis nežiūrėjo net į šliaužiojantį po jo kojų Aleksandrą.

— Kelkis! — tarė Tadas. Dabar pasakyk, kuriuo būdu tai tamsta sugalvojai ir kiek tokių piniginių raštelių esi iš jo gavęs? — kamantinėjo Tadas.

Pats sau tik pirmąjį gavau. Ir tai velnias mane sugundė. Ponaičiui tankiai buvo reikalinga pinigų savo išlaidoms. Jis manęs labai prašydavo jų gauti, pažadėdamas man ateity geresnę vietą. O iš ko gi gausi pinigų? — iš žydų. Ir kas godesnis jų, jei ne žydas? Na, aš ir pradėjau ieškoti tinkamo šiam reikalui žydėlio.

Ilgai abejojęs, Mauškė Stolperis sutiko, bet pareikalavo, kad raštely nebutų nurodyta data ir taip pat nenurodyta pavardė, kam turi būti sumokami pinigai. Už kiekvieną 200 rublių sumai raštelį, jis mokėjo dešimtį rublių gyvais pinigais. Ponaitis toms sąlygoms sutiko ir pagal tokius raštelių jis gaudavo iš manęs pinigų. Raštelių visus perdavinėjau Stolperiui.

Matant, kad ponaitis taip dosniai svaido rašteliais, užėjo ir man noras, pasitaikius progai, pasinaudoti. Juk aš kaip beįmanydamas ponaičiui stengiausi įtikti ir nekartą prisiėmiau ant savęs nuodėmę, — drebėdamas iš baimės aiškino Aleksandras.

— Atsikelk tau kartoju, — įsakė Tadas. — Čia ne teatras.

Aleksandras pašoko.

— Kiek tokių raštelių Stolperiui atidavei ir kiek iš jo gavęs atidavei ponaičiui pinigų? — paklausė Tadas.

— Nemenu. Bet tai tankiai buvo. Manau, kad nė ponaitis nežino. Jis tik rašė raštelių ir ėmė pinigus. Tiksliai tik vienas Stolperis gali žinoti, — drebėdamas aiškino Aleksandras.

— Na, apie tai užteks. Toliau klausykite:

Uršulė, baisiose kančiose numirė. Tą nekaltą ir nelaimingą mergaitę pražudėt jus. Ji mirdama jums atleido, sužinojus, kad buvau įsakęs jus supančioti. Ji verkdamą prašė jus nebausti sakydama: «Aš jam atleidžiu, lai Dievas jį teisia, o jūs neteiskit jo. Nemuškite jo. Tai baisu. Nes botagai, lazdos ir kumščių smūgiai, kuriais jos mane mušė, privedė mane prie bedugnės — prie šulnio».

Ji mirė...

Pildydamas jos valią, dar tebesant jai gyvai, aš nuimdinau tau pančius. Dabar jai mirus, jos valią pildydamas ir mano tėvui sutinkant, palieku tamstą ramybėj. Niekas tamstos, ne tik nemuš, bet nei vienu pirštu nepalies. Tai gerosios Uršulės valia. Juk pražudei nekaltą mergaitę, kuri mirdama išgelbėjo tave. Girdi žmogžudy? Jeigu nors vienas lašas liko tau sąžinės ir jei bent kiek dar jauti jos griaužimą, tai leidžiu nueiti į mano kambarį ir nusilenkti prieš savo aukos kūną. Pasimelsk Dievui už jos vėlę padaryk atgailą už savo baisią nuodėmę — juk ji tau dovanojo.

Ji atleido tave nuo baismės už tavo baisų nusikaltimą čia ir anam pasauly. Melskis galvažudy, kad palengvėtų baismė didižiajame Dievo teisme.

Kaip drįsai pražudyti ją pražydusioj jaunatvėj ir taip kankinti jos kūną ir sielą?..

Ji visą jums padarė, ką tik galėjo. Visa kita, nuo tavęs pareina. Nuo tavo sąžinės, kartoju, jeigu nors pėdsakas dar jos pasiliko.

Aleksandras klausėsi ir verkė.

O mes, — mes gyvi žimonės. Pildome jos valią ir užmirštame padarytą piktybę.

Atleidžiame nenubaudę.

Išeik iš mūsų ir niekad nebesirodyk akysna.

Esi mūsų baudžiauninkas. Mes nenorime tavęs parduoti arba kam nors dovanoti, nes tu galvažudys... Dar biauresnis...

Plėšrus žvėris žmogaus paveiksle... Dar baisesnis. Tai šetonas žmogaus paveiksle įkūnytas... Supraski tai!..

Mes nebegalime tavęs savo dvaro ribose laikyti... Atleidžiame nenubaustą, vien tik pildydami velionės Uršulės maldavimus.

Eik ir išpirk savo nuodėmes taip, kaip tavo protas ir sąžinė diktuoja. Dar sykį kartoju: išeik, šiandien pat mus palik. Iki vakaro įsakau iš čia išsinešdinti.

Kad savo šešėliu netemdytumei mums, gilaus liūdesio ir gedulo dienos.

Tadas paskambino. Aleksandras panėręs galvą raudote — raudoje.

Atleiskit man, — šnidždėjo jis.

Dvarininkas visą laiką nei vieno nepratarė žodžio. Jis buvo prislėgtas.

Tadas priėjo prie lango. Prie viešųjų durų sustojo karieta, kuri buvo pakinkyta šešetu širmų arklių. Prišaky iš šonų su išveginėmis livrėjomis raiti sėdėjo du berniukai — forreiteriai. Su panašia livrėja buvo ir vežikas.

Prie kariatos durų taip pat su livrėja stovėjo tarnas — palydovas.

Įėjusiam tarnui Tadas įsakė pašaukti Povilą.

Kaip tik įėjo Povilas, Tadas Aleksandru tarė:

— Imk savo daiktus, tu laisvas. Tuoj išeik iš dvaro. — Tarė į Povilą: — Aleksandras atleistas. Padėkite išgabenti iš čia jo daiktus. Jei norėtų pasimelsti prie mirusios Uršulės kūno, tai aš jam leidau ir galite iki mano kambario jį palydėti:

Mano tėvas Aleksandrą atleido visiškai, ir šiandien dar turi palikti dvarą.

Išpildymo priežiūrą pavedu tavo atsakomybei, Povil. Pasakyk šunininkams — sargams, kad kai vakare paleis šunis, Aleksandro į dvarą neleistų.

Povilas su Aleksandru išėjo. Tėvas su sūnumi pasiliko vienu du.

— Na, ir tardytojas gi iš tavęs; įsakymus sėji kaip tikras feldmaršalas. Visai nemaniau, kad toks esi savarankiškas, griežtas ir sąmoningas, — bučiuodamas sūnų tarė tėvas. — Visa tai mane džiugina. Visai to iš tavęs nelaukiau.

— O, tėve, neveltui gi aš esu, išleidžiamosios mūsų mokyklos kuopos, feldfebeliu.

Ar veltui gi aš studijuojau administraciją ir įstatymus? Visur, kur reikalingas išanksto apgalvotas veikimo planas, o paskui skuba ir spaudimas, reikia išnagrinėti žmogaus vidų ir veikti jo psichologiją.

Tadas stovėjo prie lango ir žiūrėjo į privažiavusią karietą.

Pagaliau išdidžiai išėjo dvarininkė. Paskui jos Jonukas. Tarnas nuolankiai atidarė kariatos dureles, pasodino ponią, o paskui ir Jonuką. Uždaręs dureles, tarnas akimirksniu užšoko ir atsisėdo šalia vežiko. Vežikas tris kartus pokštelėjo botagu ir karieta lygiai, gražiai nuriedėjo.

Su tokia pompa paliko dvarininkė savo rezidenciją, laikydama neleistinu reiškiniu, po vienu stogu būti su numirėliu, savo baudžiaudinke, taip tragingai, del jos lepūnėlio be laiko nuėjusia į kapus.

Taip bėgo iš savo gimtojo lizdo ir Jonukas, palikdamas išgėdintą kankinės kūną, kuri taip gražiai nuėjusi amžinybėn, dar prieš mirdama jam atleido ir jo gėdą nusinešė su savim į kapus.

Nuo pradžios tragedijos momento, nuo to laiko, kaip Uršulę ištraukė iš šulnio, Jonukas netik nesidomėjo jos sveikata ir kančiomis, bet visa laiką, nė vieno karto, iš motinos apartamentų nebuvo pasirodęs.

Jis, kaip ir motina, labai buvo nepatenkintas «kilusia katastrofa».

Jis vengė susitikti tėvą, ar brolių ir palindo po motinos sparneliu, po jos globa.

— Mama su Jonuku jau išvažiavo, — traukdamasis nuo lango, — tarė Tadas.

— Ačiū Dievui, — netyčia išstruko dvarininkui.

— Tu privalai supažindinti motiną su Aleksandro dokumentu ir painformuoti ją smulkmeniškai apie tokią baisią šeimos dramą ir Uršulės tragediją. Tu apie visą-ką žinai, nes vispusiškai tau tai išdėščiau, išaiškinau. Kuogreičiausia noriu kartu su jumis apsvarstyti ir išspręsti, kaip likviduoti tą istoriją, apsaugoti nuo viešumos tą tamsią mūsų šeimos dėmę ir, pagaliau, kaip sutvarkyti samdinių reikalą. Toliau taip negali būti. Tau dabar aiškios visos detalės, todėl aš motinos akivaizdoje nebenorėčiau kartoti, nagrinėti ir išnaujo piešti tą šiurpulinga vaizdą.

Pirmiausia bijau, kad pergriežtai ką nors neišsireikščiau ir neužgaučiau jos; antra, aš dvasiškai per daug esu nuvargęs, išsikamavęs ir nenoriu išnaujo pergyventi tų baisių kančių. Nebeturiu jau jėgų, o prišaky dar daug, daug darbo. Būk geras, tėve, neatsisakyk, — prašė tėvo Tadas.

— Gerai. Suprantu. Eik, rūpinkis, tvarkyk... O aš prigulsiu. Kaž-kas nesveikuoju.

Didžiojo salėj, kuri šalymais buvo su Tado kambariu, darbas virte-virė. Iš šiltadaržių nešė įvairiausius žalumynus, palmes ir gėles. Sienas ir langus drapiravo gedulu.

Iš kitų moterų savo rūpesčiu skyrėsi Alzė. Ji vadovavo salės rengimu. Ponia išvažiavo ir ji kitaip jautėsi.

— Alzė, — įeidamas kreipėsi į ją Tadas, — šandie nuo pietų pertrauk visus dvaro darbus.

Rytoj devintą valandą atvažiuos klebonas mirusios lydėti. Paskelbk visiems tarnautojams ir dirbantiems lauke darbininkams — baudžiauninkams. Plačiai atidaryk jiems salės duris ir viešąjį rūmų įėjimą. Takus išbarstykite eglaičių šakomis. Visi teeina, kas tik nori pasimelsti už jos vėlę.

Tadas atėjo į savo kambarį. Ten aplinkui velionę triūsė jo seserys ir jų kameristės.

Jos baigė rengti Uršulę ir prie galvos jau segė gaza⁶ ir šyrą.

Uršulė gulėjo, kaip gyva, parėdyta baltais vestuvių rūbais, ant galvos su vainiku, kuris buvo nupintas iš mirtų ir fleurdoranzo.

Ji visa apsupta buvo gaza. Ji buvo žavinga. Tų baisių kančių jos veide nei pėdsako neliko. Veide buvo kažkokia džiaugsminga šypsena. Tadas priėjo prie rūpestingosios Liudos, apkabino ją, pabučiavo ir tarė.

Ačiū tau, tokio grožio netikėjau.

Liuda paaiškino:

Aš aprenčiau ją savo vestuvių rūbais. Iki mano vestuvių dar dvi geros savaitės. Ponia Turcevičienė ir siuvėja mane įtikino, kad per tą laiką man kitus pasiūs ir net mama apie tai nesužinos.

— Tu neįsivaizduoji, kaip man įtikai. Tokioje liūdnoje valandoje, man tokį džiaugsmą suteikei, — pasakė Tadas. — Taip, Liuda. Tai baisi ir sunki man nelaimė... Aš netekau... Aš be galo ją myliu... — prisipažino seserei Tadas.

— Kaip tai? Juk tu, rodos, net nesi jos matęs? Kame gi tu su ja taip arti susipažinai, kad net pamilti suspėjai? — smalsiai paklausė brolio Liuda.

— O taip, Liuda, visiška tiesa, aš jos nemačiau, bet per tas keturias dienas su ja kartu daug iškentėjau. Per tas dienas ją pažinau ir pamilau. Meilė juk — žaibo spindulys. Tai kibirkštis. Vienos kibirkštys akimirksniu gęsta, o kitos padaro stichinius gaisrus. Meilės jausmas gimsta gyvenimo sukūrių linksmybėse, taip pat greit dingsta, mainosi, kaip ir ūmai užsidega. Bet kai meilė gimsta žaibo liepsna sunkiose moralės kančiose, tai ta tyroji meilė suriša, sujungia, sukausto ilgam ir amžinai gilius palieka pėdsakus. Juo stipresni pergyvenimai ir kančios, juo gilesnis meilės jausmas.

— Paaiškinęs tai Tadas atsisėdo į kėdę ir susimąstė. Jis žiūrėjo į Uršulę ir į aplinkui ją

6 Labai reta. permatoma šilkinė medžiaga.

triūsiančius... Jis ilsėjosi... Jis paskendo svajonėse.

Įėjo Antukas. Paskui jį įnešė didelį ažuolinį grabą, visą išmuštą viduje mėlynu atlasu. Taip pat sunėšė bažnytinius parėdnius: didelį baltą sidabrinį kryžių, tokias pat žvakides ir vaškines žvakes.

Antukas įteikė Tadui iš kunigo Olekos laišką, o pats su parėdniais nubėgo į salę paruošti velionės grabui vietą.

Tadas atplėšė laišką.

«Grabą ir visus bažnytinius reikmens siunčiu. Ryt devintą valandą pats atvyksiu.

Antukas man nupasakojo visas pergyventas kančias.

Visiškai Jus suprantu ir užjaučiu...

Gražindamas Jums šimtą rublių, prašau Jūsų, ne atimkit man galimumo atlikti savo pareigą, kaip ganytojui, atiduoti žemelei, tą skaisčią, nekaltą ir be laiko žuvusią mergelę. Jei Jus tuos pinigus asignavote laidotuvėms, tai išdalykit juos vargšams ir elgetoms— tepasimeldžia už jos vėlę.

Visad gerbiąs Jus Kun. Oleka».

Tadas perskaitė laišką, sulankstė jį, įdėjo į kišenę ir vėl susimąstė.

— Visa kas atlikta, Uršulėjau į grabą paguldėm, — tarė Tadui sesuo Liuda, pertraukdama jo svają.

Tadas išėjo į gretimą salę. Ten visa jau buvo užbaigta. Antukui įsakė jis pašaukti šešis tarnus.

Išnešė iš Tado kambario grabą. Tadas sekė paskui, padėjo nešti ir nurodė pastatyti vietą. Paskui ėjo seserys ir kameristės.

Kai grabas jau buvo pastatytas, Antukas uždegė aplinkui žvakes, atsiklaupė ir pradėjo poteriauti. Visi susirinkę taip pat priklaupė. Po trumpos maldos visi vėl atsikėlė. Tadas Alzei tarė:

— Dabar plačiai atidarykite visiems duris ir leiskite čia visus, kurie tik panorės prie grabo pasimelsti. Visiems paskelbkite, kad rytoj rytą atsisveikinimas su vėlionės kunu ir išvežimas į Leliūnų bažnyčią.

Tuo pat laiku, visas sujudęs, suplukęs, skubėjo į dvaro rūmus, jau skaitytojui pažįstamas, senas piemuo, kiauliaganis Bazilius. Samdinių kambary jis nieko nerado.

— Kur gi visi kiti? — paklausė, skubiai bėgančią pro šalį pusmergę.

— Visi dvaro rūmuose. Ir aš ten skubu. Eime visi tenai. Ten visus pamatysite ir sužinosite, — paaiškino jam skubėdama mergaitė.

Bazilius nesusivokdamas nusekė paskui. Jo neramumas vis didėjo.

— Kas čia yra? Kas atsitiko? — išsiblaškęs klausė vydamasis savo bendrakeleivę.

— Uršulė mirė. Rytoj laidotuvės. Visi tenai. — Skubiai atsakinėjo mergiškia.

Dairydamasis, jaudindamasis ir su baime, pirštų galais į salę įėjo Bazilius. Pilna jau buvo žmonių.

Antukas pastebėjęs įėjusi savo prietelį, prisiartino prie jo.

— Nelaimė, Antuti, — tarė Bazilius. — Ten miško aikštėje radau vieną dvariškį pasikorusį, atėjau panelei Alzei pranešti, o jos nėra.

— Eiva pas mano jaunąjį poną. Jis dabar čia viską tvarko. Ponia su ponaičiu Jonuku išvažiavus. Senasis ponas nesveikas. Dabar čia šeiminkauja mano gerasis ponas, — ir Antukas nuvedė Bazilių į Tado kambarį.

— Pamišky ganiau savo bandą. Mano kiaulaitės, užėjus kaitrai, pradėjo į pavėsi bėgioti, vienos pasklido po miško aikštelę, o kitos net į tankumyną sulindo. Aš nuėjau jų ieškoti ir užtikau bekybojantį žmogų. Aš paskubėjau nuo kilpos jį nuimti, bet pavėlavau — jau buvo šaltas. Liežuvis jo išlindęs. Toks baisus. Iš viso matyt, kad tai poniškas tarnas, dvariškis, — jaudindamasis pranešinėjo Tadui Bazilius.

— Sykį jau miręs, tai skubėti nebėra tikslo. Visi dabar ruošiasi melstis. Eikit ir jūs, pasimelskite už mirusią Uršulę, Dievas ir jūsų maldą išgirs, — tarė senį atleisdamas Tadas.

Antukas Bazilių nuvedė į salę. Priėjo abu prie grabo ir atsiklaupę tyliai poterravo. Bazilius pradėjo žiūrėti į Uršulės veidą. Jam atrodė pažįstamas. Pagaliau lyg kažką atsiminęs Antukui tarė:

— Aš noriu su tavo jaunuoju ponu pakalbėti; nuvesk dar mane pas jį.

— Gerasai pone, — tarė Bazilius. — Aš turiu pranešti jums karčią teisybę. Aš neturiu jėgų ją savyje slėpti. Daugiau kaip prieš pusę metų, šitoji mergelė, kuri dabar guli grabe, man pagal mišką ganant kiaulaites, išbėgo iš miško tankynės visa sušiaušta, stipriai diržu suveržtomis užpakaly rankomis ir paprašė manęs jį atrišti.

Aš atrišau jas ir dirželį atidaviau jai. Tą dirželį aš įsidėmėjau — truputį buvo pagedusi spitė. Ant to paties dirželio kybojo pakaruoklis. Aš jį nuleidau žemyn. Štai tas pats diržiukas, — perduodamas jį Tadui tarė Bazilus.

Tadas paėmė dirželį ir rodydamas jį Antukui paklausė:

— Ar nežinai kieno tas diržas?

— Taip, tą dirželį aš gerai pamenu ir pažįstu. Tai — Aleksandro dirželis, — atsakė Antukas.

— Taip ir maniau, — tarė Tadas ir įsakė pašaukti Alžę.

— Miške Aleksandras pasikorė, — rodydamas į Bazilių Alzei pranešė Tadas. Tas garbus senis parodys, kur yra jo lavonas. Pasakykite prievaizdai Klimui, kad pasirūpintų neatidėliodamas jį į žemę užkasti. Pasakykit, kad dvaro ribose jo nekastų, o teuzkasa, pagal nurodymą Traupių bažnyčios klebono, kur priklauso Repšonių dvaras.

Salė pilna buvo susirinkusių melstis.

Maldos metu buvo Tadas ir visos keturios jo seserys. Jos verkė. Dvarininko nebuvo. Jis nesveikavo ir iš savo kabineto nesirodė.

Malda pasibaigė — žmonės išsiskirstė. Liko visiška tyla. Visa ir visus sukaustė naktis. Visi miegojo. Antukas per dieną pavargęs, kaip užmuštas miegojo.

Ant savo pagalvės šnarpštė ir Boksas.

Tik vienas Tadas neužmigo. Mintys apie Uršulę niekaip jo nepaliko. Jį traukė prie mirusios, prie grabo. «Rytoj dieną jis persiskirs su ja amžinai — ją žeme užbers», — stovėjo jo galvoje. Tai jam užmigti neleido.

Jis atsikėlė, užsivilko chalata, užsimovė šliures ir tyliai išėjo iš savo kambario. Jis nuėjo į salę, kur grabe gulėjo velionės kūnas.

Paėmęs kėdę jis šalia grabo atsisėdo. Šią minutę jis toli buvo nuo maldos.

Jis melstis nematė reikalo. Maldą užmiršo. Jo protas veikė. Visa, per vieno mėnesio laiką, pergyventa jį jaudino ir jam nedavė ramumo... Jis į Uršulę žiūrėjo. Mirties tyla, pilka kambario šviesa ir degančios aplinkui grabą žvakės sudarė kažką paslaptinę. Uršulė grabe atrodė, kaip gyva. Balta gaza ir gėlės, dar daugiau pridavė Uršulei grožio. Ji buvo žavinga su paskutiniais savo parėdais ir atrodė kaip toji princesė iš užburtos pasakos.

— Taip... — tyliai sušnabždėjo Tadas. Jis nenuleido nuo jos akių, lyg trokšdamas ją amžinai įsidėmėti. — Už ką? — išstruko jam iš skaudančios krutinės. Akyse pasirodė ašaros. Jis jų nejautė. Kaip pajuto ant skruosto šiltus lašus, perbraukė ranka per veidą.

Visą naktį iki pat aušros išsėdėjo Tadas prie Uršulės grabo, nenuleisdamas nuo jos veido akių. Per tą naktį, vaizdas po vaizdo, perbėgo per jo protą, per jo mintis virtinės, pergyventų per tą trumpą savo tėvų lizde buvimą kančių, kurios klajojo iškankintoje jo dvasioje.

Kaip kaleidoskope, praūžė prieš jį ta baisi, šaldanti žmogaus kraują — Uršulės tragedija. Jis atsiminė Antuko dramą, bet vėl... vėl mintys grįžo prie Uršulės..,

Pasirodė pirmieji aušros pėdsakai — pašvaistė — Tadas atsiklaupė ir paskendo maldoje. Jo maldos intencija buvo, kad Dievas sustiprintų jį pradeda muose žingsniuose, nušviestų naujos, gimstančios srovės mintį ir jo gyvenimo kelią.

— Taip, — atsikeldamas tarė Tadas. — Aš kaltas, privedžiau tave prie šio grabo. Aš neprivalėjau gindamas savo giminės paslaptį to vilkinti ir slėpti tiesą. Tikras gyvenimas yra žmogaus buities mokykla.

Taip, Jonukas tave pražudė, o aš atėmiau mano išgelbėtą tavąją gyvybę. Bet prisiekiu tau, aš savo kaltę išpirksiu.

Aš atsidėsiu, dirbsiu, sieksiu baudžiauninkų, tos bedalės liaudies išvadavimo.

Tuos žodžius ištaręs, lyg patvirtindamas savo priesaiką, pabučiavo jos šaltas, kaip ledas, rankas ir kaklą.

Bet pajutęs tą šaltą, šurpią mirtį, jis aiškiai suprato tą žmogaus valios ir troškimų menkumą. Jis toks buvo mažas prieš tą stichiją, kuri taip galingai su šaknimis verčia šimtamečius ažuolus ir taip žiauriai sunaikina jauną žmogaus gyvenimą. Bet tai Dievo valia. Tai Jo surėdymas, taip trumpo mūsų gyvenimo kelio. Atsisveikinęs su velione, jis tvirtu žingsniu nuėjo į savo kambarį.

Patekėjo jau saulė. Gyvybės šviesa, visus iš poilsio prikėlė. Vėl prasidėjo kasdienis bruzdėjimas. Tadas atsigulė į savo patalą ir stipriai užmigo.

Kai išmušo devintą, Tadas dar tvirtai miegojo.

Aplinkui dvaro rūmus ir pačiuose rūmuose, kur dėmesio centras buvo Uršulės grabas — visi triūsė, bruzdėjo.

Antukas priėjęs prie miegančio Tado, pabučiavo jam ranką ir tyliai tarė:

— Gerasis pone, jau renkasi žmonės, išmušė jau devintą, greit klebonas atvažiuos.

Greta Antuko stovėjo Boksas ir lodamas padėjo žadinti savo šeimnininką.

Tadas pašoko. Per minutę jis jau buvo apsirengęs, nuskubėjo pasisveikinti su tėvu ir sužinoti apie jo sveikatą.

Dovanok man, kad vakar negalėjau su jumis kartu būti pamaldose ir nerugok, kad ir šiandieną negalėsiu to padaryti. Aš nesveikuoju.

Mane taip krečia šaltis ir širdį maudžia, kad netik bijau rimtesnės ligos, bet gali dar blogiau būti. — Tas Aleksandras, tos visos istorijos galutinai pakirto mano jėgas, — paaiškino, įėjusiam savo sūnui, tėvas.

— Nesikrimsk, tėve. Pasitikėk manim. Juk aš vyresnysis — tavo ramstis, — ramino jį Tadas.

— Beje tau dar nepranešiau: vakar mūsų miško aikštėje pasikorė Aleksandras.

Ne geresnio galo ir reikėjo — lengvai atsidusęs tarė dvarininkas.

Vadinas, tu niekur šiandien nevažiuosi? — palikdamas tėvą, paklausė Tadas.

— Taip, — atsakė tėvas.

Tadas įsakė Antukui, tuojau pašaukti arklidžių prievaizdą ir Alzę.

— Tėvas serga. Šiandien jis niekur nevažiuos. Prašau pasirūpinti, kad visi arkliai būtų pakinkyti į karietas ir ratus ir išnešus iš rūmų Uršulę paskui lydinčius važiuotų į Leliunus. O jus, panele Alze, prašysiu susitvarkyti taip, kad visi norintieji atlikti savo krikščioniškąsias pareigas — palydėti į kapus mirusią, būtų atleisti nuo darbų. Grįžtančius susodinkite į vežimus. Prašau jus man padėti, — paleisdamas pašauktus, užbaigė Tadas.

Atvažiavo klebonas. Visa salė buvo pilna. Tai buvo nuostabus dalykas tiek išgąsdintai baudžiauninkų liaudžiai, tiek dvaro rūmų sienoms.

Klebonas su bažnytiniais gedulo rubais įėjo į salę.

Antukas užpakaly jo su balta kamža apsilkęs ėjo švęstu vandeniui ir krapyla, nešinas. Klebonas lotyniškai atgiedojo su vargonininku maldas, «Amžinąjį atilsį» ir visiems susirinkusiems paskyrė poterių.

Antukas klūpojo ir jausdamas savo pareigą nuoširdžiai tyliai meldėsi.

Tadas juo gerėjosi.

Jį gaudino Antukas, gaudino Uršulės grabas ir jis tyliai pašnibždomis ištarė: «Prisiekiu». Vietoj bendros maldos, jis tyliai kartojo savo priesaiką.

— Tiems smurtams ir priespaudoms, daromoms baudžiauninkų jausmams, kūnui ir valiai — privalau padaryti galą. Aš draskysiu, plėšiu tuos grandinius, kol juos sutrupinsiu, arba kol nebetekęs jėgų, krisiu po jais apkaltųjų kojomis.

Jis nebematė dabar Antuko, jis nebematė ir Uršulės grabo. Jis sukosi didžios idėjos verpetuose—apie broliškąją lygybę — lygią žmonijos valią, svajodamas.

Jį traukė į Centrą, į S.-Peterburgą, kad greičiau savo priesaiką ištesėtų, kad greičiau įstotų į liaudininkų partiją.

Jis dabar nieko nematė, nebegirdėjo. Jis pats savyje susikaupė — jis save nagrinėjo.

«Su liaudininkų partijos idėja sutinku, bet su jos metodais negaliu sutikti.

Esu revoliucijos priešas, priešas naminio karo, savažudybės, neva, vardan didžios idėjos.

Klasinių skirtumų nepripažinau ir jų nepripažinsiu. Nesutiksiu vienus ant kitų siundyti. Visi lygus, visi vienodai sutverti. Visi juk siekia ir veržias gyvenimo lobiu pasinaudoti.

Juk tai nėra įgimtas klasių skirtumas, kaip man kad nori įtikinti. Tai tik laikinis, paviršutinis pagal baltinius ir rubus. Tai dalinimas tik pagal krakmolytas apykakles ir pilkasias sermėgas. Dalinimas pareiškęs nuo žmogaus medžiagiškų sąlygų, skirstymas pagal baltą ir juodą kaulą — nesąmonė. Visi žmonės vienodose aplinkybėse ateina į šį pasaulį, vienodai turi ir jį apleisti. Čia niekas nuo jų gyvenimo sąlygų nepareina. Aš siekdamas savo idealą nebusiu, rovoliucijos, žmonių kraujo liejimo ir panašių priemonių, šalininkas ir tais metodais nekiršinsiu žmonijos, skirdamas juos į atskirus, neva gamtos, lagerius—luomus.

Tvirtinu, nėra balto ir juodo kaulo, nėra mėlynojo kraujo. Visa tai žmonijos intrigu prietarai, klasta, pavydas, veržimasis prie lengvo pelno ir pavergimo.

Pripažįstu liaudininkų idealus, tik juos vykdyti gyvenime reikia ne revoliucijos, bet evoliucijos keliu. Daleidžiu, sutinku pašalinti iš kelio, tos idėjos aktyvius priešininkus, bet esu priešingas prieš masinį kraujo praliejimą ir žmonijos naikinimą. Mano tiksliausias principas, idealui pasiekti, tai sureguliuoti santykius triūso ir kapitalo, kur nebus jokios ypatingos žalos.

Revoliucijos principas veda į nuolatinę kovą, į periodinius masinio triūso išsišokimus prieš kapitalą, arba atbulai, kapitalas prispaudžia ir nusmelkia triūsą. Tuo tarpu vieno ir antrojo elementais — tie patys žmonės.

Bet kaip ilgai tęstų revoliucija ir žmonijos žudymas, vis tik kapitalo ir triūso šalininkai, vienas kitą naikins, kovoje žus, vėl gims, tuo būdu naikins žmonių giminę, žalos ją, neš vargą šalims ir žmonijos kultūrai. Tai daug baisiau už karą.

Revoliucija tai žaidimas tamsiomis masėmis, kurios įvairiais keliais klaidinamos, kad jų vadovai, prisidengdami idėjiniais ir partiniais obalsiais, daugiau galėtų laimėti.

Aš būsiu opozicijoje. Aš nestodamas į partiją, būsiu idėjos kovotoju — vaduosiu bedalę, baudžiauninkų, liaudį», — taip svajojęs nutarė Tadas.

Malda pasibaigė. Pradėjo ruošti lydėti kūną. Tadas lyg pabudo, atsipeikėjo. Jo seserys pradėjo rengtis.

Klebonas pragydo «Amžinąjį atilsį», maldingi žmonės visu balsu reiškė savo nuotaiką ir skardžiai, skambiai liejosi šventosios giesmės garsai. Grabą nešė iš salės. Visi skubėjo. Buvo pavyzdinga tvarka. Dvaro rūmai bematant ištuštėjo, — visi išsipylė į orą, į takus išbarstytus eglių šakomis.

Dvarininkas su chalatu priėjo prie lango pažiūrėti, kaip atrodo tas liūdnas reginys — atsitolinąs iš dvaro rūmų. Jis įdėmiai žiūrėjo pro langą. Grabą padėjo ant gedulingojo vežimo. Prišaky pasirodė Leliūnų klebonas kun. Juozas Oleka.

Paskui jį buvo virtinė bažnytinių parėdinių. Paskui grabą ėjo Tadas; šalia jo abiejose pusėse ėjo seserys. Visos jos viena kitą laikė po ranka. Paskui jos, užpakaly žygiavo dvaro žmonės ir baudžiauninkai.

Ta liūdna procesija tęsėsi ilgu kelio plotu.

Visi ėjo be kepurų. Paskui pėščiuosius slinko tušti vežimai ir karios.

Pamatęs dvarininkas išnešamą grabą, persižegnojo. Juo daugiau jis įsižiūrėjo į tą vaizdą, juo labiau kaito jo jausmai. Pamatęs einant užpakaly karsto savo vaikus, jis apsverkė.

Jis ilgai stovėjo prie lango ir akimis lydėjo tolstančią procesiją.

Pagaliau ji išnyko iš jo akių.

Dvarininkas paskambino. Atbėgusiam tarnui įsakė:

— Paruošk man rubus ir tepakinko arklius.

Likusieji dvare subruzdą. Nubėgęs pas arklidžių užvaizdą tarnas perdavė pono įsakymą. Pastarajam tai sukėlė nerimo. Jis atbėgo pas dvarininką.

— Šviesiausias pone, leiskit jums pranešti, kad jaunasis ponas pasakė jus niekur nevažiuosiant ir įsakė pakinkyti visus ekipažus, kurių skaičiuje buvo ir jūsų. Jie visi paskui procesiją išvyko į Leliūnus. Pasiliko tik jojamieji arkliai.

— Na ir puiku, — tarė dvarininkas. Raitas aš juos pasivysiu. Pabalnokit man mano žirgą. Tik greičiau.

Visa akimirksniu buvo išpildyta.

Dvarininkas, arklidžių užvaizdos lydymas išjojo iš dvaro. Procesiją jie prisivijo. Dvarininkas nuo arklio nulipo ir priėjo prie savo vaikų.

— Atleisk man, Tada, neužsigauk, kad aš į Uršulės mirtį ir jos laidotuves taip šaltai reagavau. Tiek daug bėdų ant mano galvos užgriuvo, kad net apsirgau, bet jūsų, mano brangūs vaikučiai, toks aktyvumas šioje liūdnoje eisenoje taip mane sujaudino, kad privertė ir mane prie jūsų prisidėti. Negalėjau pasilikti atsiskyrėliu.

Po iškilmingų laidotuvių visi sugrįžo į savo vietas, kiekvienas savotiškai pergyvendamas, tos nelaimingos mergelės laidotuvių įspudžius.

Tuo būdu Uršulė suvedė savo gyvenimo sąskaitas šiame pasauly.

Taip nuėjo į amžinybę, nekalta, ankstyba, baudžiamos auka, kuri prašo Didįjį Dievą panaikinti žiaurius ir neteisingus žmonių įstatymus.

III. Taip negali tęstis toliau

Nuo Uršulės laidotuvių praslinko trys dienos. Viskas, rodos, vel grįžo į seną vagą. Dvarininkė su Jonuku sugrįžo iš vienuolyno. Dvarininkas negalavo, matyt apsunokino jo sveikatą susikomplicavęs padėjimas, buvo išsiblaškęs ir vylėsi Tadu.

Tadas atsimainė. Jis buvo rimtas, susimąstęs, tylus. Nebebuvo jame to pirmykščio linksnumo, to įgimto jumoro. Jei norėdavo pakartoti pirmykščio savo būdo bruožus, tai išeidavo kaž kas nenuoširdu.

— Taip negali tęstis toliau, — pabučiavęs tėvą, atsikėlęs nuo pietų stalo, tarė Tadas.

— Reikia visa ką išnagrinėti, iširti, reikia sutvarkyti vidaus dvaro gyvenimą, tiek rūmų tarnybos, tiek dvaro baudžiauninkų klausimą.

Mane šaltas prakaitas pila, kai atsimenu visą, kas teko patirti per tą mėnesio laiką, nuo mano į dvarą atvykimo dienos. Tai buvo, ne pirmykščio laiko, linksmi praleistos atostogų poilsio dienos; tai buvo nepalaujamas dvasios žudymas, nusivylimas gyvenimu ir visa aplink siaučiančia tikrenybe. Reikia dėti visas pastangas, kad ta baisi Uršulės tragedija, ta nauja ant mūsų dvaro ir mūsų senos giminės dėmė netik būtų užmiršta, ištrinta, bet, kad nebepasikartotų iš naujo.

Aš daug ką pergaltavau. Turiu planą. Noriu ir privalau kalbėti. Eikime pas motiną. Leisk man išsikalbėti. Toliau taip negali būti, — tvirtai ir ryžtai užbaigė Tadas.

Tėvas be jokių ginčų klausė sunaus ir jie abudu nuėjo į dvarininkės apartamentus.

Motina, glamonėdama Jonuką, glostė jam plaukus. Pamatęs tėvą Jonukas pašoko ir dingo apartamentų gilumoje.

— Mes pas tave atėjome, bendram, šeimyniniam pasitarimui, Tadukas turi planą. Reikia jį išklausti, apsvarstyti, pasitarti, kaip toliau būti. Aš visiškai su juo sutinku, kad toliau taip tęstis negali, — paaiškino dvarininkas.

Tėvas su sūnum prie jos prisiartinę pabučiavo jai ranką ir susėdo į minkštas jos buduare pastatytas kėdes. Dvarininkė visai ramiai sėdėjo ir jų atsilankymą bei pareiškimą sutiko visai šaltai, nes visa tai, kas juos jaudino, jai buvo vistiek pat.

— Aš jus klausau, — ne be ironijos ji atsakė. — Ką dar tokio sugalvojote ir ko iš manęs norite?

— Mano planas, kurį prieš jus atskleisiu, turi prologą. Tas prologas — prasidėjusi, įtūžusi ir jau užsibaigusi Uršulės tragedija. Įvykusio fakto aš nebenagrinėsiu, neieškosiu ir neliesiu kaltininkų ir toji tragedijoj, vienaip ar kitaip, dalyvavusių asmenų.

Aš išpasakosiu savo pergyvenimus, savo jausmus, savo mintis ir savo planą, kuriuo būdu išvalyti tą juodą dėmę, tą morališką nusikaltimą, taip netikėtai kritusį ant seno ir doro mūsų giminės vardo.

Aš neliesiu čia Jonuko, nekvaršinsiu jūsų ir be to jau iškamuočių dirksnių.

Toji baisi ir klastinga Uršulės drama, užsibaigusi taip liūdnai ir tragingai, man padarė daugiau negu sunkų įspūdį.

Ji sukūrė manysie tokį baisų dvasios sąjūdį, kad aš atgimiau. Aš jau nebe tas, prieš mėnesį atvažiavęs, linksmutis jaunuolis-vaikas. Aš — gynėjas, tvirtai pasiryžęs atstatyti mūsų šeimos pašlijusią garbę ir pilnas krikščioniškos meilės kovotojas už prislėgtų ir iškamuočių baudžiauninkų laisvę. Aš pasistengsiu sutvarkyti mūsų namų vidaus reikalus, o paskui važiuosiu ten, į centrą, su tvirtai užsibrėžtais tikslais, ir siekimais.

Kai patyriau čia visas Uršulės tragedijos smulkmenas, su ja kartu pergyvenau baisias dvasios kančias; tai klastingas laužymas jos valios, jos jausmą, jos nekaltybės... tai stipriųjų pasityčiojimas iš silpnos, bejėgės baudžiauninkės mergelės, kūno — man atvėrė akis.

Ji atsistojo prieš mano akis su visiškai, savo gilia morale. Ji baisiai kentėjo, aš

nemažiau už ją. Aš mačiau joje tai, ko aš ieškojau. Prieš mane atsistojo mano moters idealo paveikslas. Tai buvo deimantas, tai buvo dorybė, pilna broliškos meilės, visiems atleidžianti, užjaučianti.

Aš pamilau ją... Tas naujas man jausmas gimė taip netikėtai, savaime ir galingai! Buvau pasiryžęs aukoti visu kuo, kad tik išplėščiau ją iš mirties nagų ir išgelbėčiau tą skaiščiąją mergelę. Aš tvirtai buvau nutaręs, sudaręs planą ir pasiryžęs ją vesti. Aš nei minutės negalvojau apie tai, kad jums sukels nerimo, kad tariamai šokiruos jūsų bajoriškąją savigarbą, kad ji mūsų baudžiauninkė, be to, našlaitė užmirštų jūsų ištikimų vergų duktė. Atvirkščiai, stačiau, įvairioje plotmėje sau klausimus, nagrinėjau, galvojau, ar aš esu jos vertas ir ar suteiksiu jai laimę, ar ištikrųjų bus ji mano gyvenimo draugė kovoje už idealus ir žmonijos broliškąją lygybę.

Bet, kai ji savo pergyvenimų ekstazėje, taip natūraliai, be jokios užpakalinės minties ir tikslo, nusikratydama kliedėjimais ir grįždama į sąmonę mane maldavo: «Jūs manęs dar nepalikite... Leiskite mane, prašau aš jūsų» ir taip gaudžiai žiūrėdama į mane, tiesė man rankas, šnibždėjo: «Nenorit leist manęs, tai einame kartu... Bet tikrai greičiau iš čia ištrūktume... Ten taip gera... Taip ramu... Ten nėra baudžiauninkų... Pas Dievą visi lygūs... Ten nėra piktų žmonių...» Aš nutariau ją iš mirties nagų išplėsti. Nutariau ją vesti. Nutariau nuimti nuo jos gėdą ir tą dėmę, kurią buvo taip klastingai ir nusikalstamai ant jos uždėjęs mano brolis.

Visa ką buvau susiplanavęs: ketinau išsiųsti ją į Prancūziją vienuolyną ir ten ją reikalingai išlavinti. «Tai bus išglodintas, retas deimantas» — taip aš maniau.

Visa įvyko pagal likimo valią. Aš jau žinojau, kad baigęs mokyklą ir įgijęs korpuso karininko-inžinieriaus laipsnį, būsiu komandiruotas į Paryžių praktika pagilinti mano teoretines mokslo žinias.

Bet gailestingasis Dievas panorėjo, mano vargšės, kankintinės, Uršulės kančias, šiame pasaulyje, sutrumpyti.

Aleksandras pasikorė ir tuo pridengė mano brolio baisią nuodėmę, nusinešdamas su savo mirtimi kartu ir kreivas žmonių apkalbas.

Uršulė nusinešė su savim į kapus mano brolio gėdą.

Aš neišklausiau Uršulės šauksmo — paskui ją nesečiau.

Aš tikįs. Pats sau atimti gyvybės negaliu. Seksiu paskui ją tuomet, kai pats Dievas to panorės. Dabar gi turėdamas naujus uždavinius, gyvenimo tikslą ir savo bajoriškosios giminės pareigą, aš net negaliu ilgai apsistoti prie to sunkaus įvykio, ir aš, savo sieloje palikęs neišdildomąjį, amžinąjį apie mirusią Uršulę atminimą ir tyrą meilę, — žengiu priekin.

Ta šeimos paslaptis niekam nežinoma. Tai žinom tik mes trys. Gal būt tai jaučia ir brolis Jonas. Žino dar Antukas ir geras mūsų klebonas, bet jie tylės... Su juo yra baigta, bet tai gali dar pasikartoti. Reikia lokalizuoti ateitį. Toliau taip negali būti. Be to, čia Repšionyse gali pasklisti paskalos. Juk svetimos burnos neužčiaupsi, o tai visa duos pagrindo sukurti įvairiausioms legendoms. Visa tai gali atsiliepti ir likimui ir brolio karjerai. Taip pat lygiai ir likimui netekėjusių seserų. Aš visa apgalvojau. Nutariau duoti jums svarstyti mano planą, kaip toliau sutvarkyti mūsų šeimos reikalus. Klausykite jį.

Visa, kas praėjo, turi būti kiek galint užmiršta tiek, kiek leis mūsų pergyvenimai, tik suprantama, visa kas turi būt laikoma griežčiausioje paslapyje. Po dviejų savaitių sesuo Liuda išteka. Vestuvių iškilmės, kaip jau anksčiau buvo nutarta, turi įvykti Repšionyse labai iškilmingos. Pakeitimas jungtusių vietos arba atidėjimas neleistinas. Tai gali sukurti įvairių spėliojimų, kalbų.

Po vestuvių brolis Jonas tur būt metams dviems, trejims išsiųstas į užsienį tiek, kiek reikalinga papildyti jo moksliniam багаžui Jei jus su tuo sutinkate, tai tuoj parašysiu mokytojui Daubarui, kad užsienio kelionėje jis Jonukui vadovautų. Esu įsitikinęs, kad jis

man neatsakys.

Muterchen su trimis neišlėkusiomis iš tėvų lizdelio dukrelėmis savo rezidenciją laikinai perkels į centrą, į Lietuvos sostinę — Vilnių. Esu įsitikinęs, kad vietos pakaita, didelis miestas, žmonių gausumas, lietuvių inteligentinės jaunuomenės žiedai, suteiks ir mano mieloms sesutėms laimės.

Tuo pat laiku Vilniuje muterchen, išleisdama savo dukreles, pasirūpins kartu surasti ir Jonukui tinkamą žmoną, kad būtų su sunkiu savo rankos veto, tvirtu ir ryžtu būdu, ir nesvyruojančia valia.

Visa Jonuko praeitis išdils, taps užmiršta, o jo buvimas užsieny, sudarys įspūdžio, kad jis baigė ten savo mokslus ir tos aplinkybės pastatys jį į pavydėtinų jaunikių skaičių.

Aš su Antuku išvažiuoju į S.-Peterburgą, ir būsiu ten lig mokyklą baigsiu, o Antuką siųsiu į Krimą į Šmeiz'ą pas Miliutinus, paruošti iš jo išmokslintą ir praktiškai patyrusį daržininką bei sodininką Tėvas pasiliks Repšionyse vesti visus savo dvarų reikalus.

Tad aš įnešu pasiūlymą leisti man, mūsų, Repšionių stoties kryžkely, kur dabar esame ir kur susigrupavo mūsų gyvenimo keliai — iešmus pasukti minėtų naujų kelių kryptimis.

Tuo būdu, mes visi atsidūrę naujose vietose, naujose naujų akiračių sąlygose, gausim naujų įspūdžių, pamesim senus įpročius ir pagaliau užmiršime tuos siaubingus įvykius, kurie čia Repšionyse mus taip baisiai sudrumstė.

Pakaita sąlygų — tai vienintelis būdas užsimiršti pačius sunkiausius pergyvenimus ir moralinius priepolius. Tuo pat laiku visa Repšionių apylinkė, mums išvažiavus, taip pat gyvens naujais įvykiais ir įspūdžiais, tad visa baisi praeitis pamažėliu nustos savo vertės išsiglodins ir užsimirš. Mūsų paslaptis pasiliks šeimynine paslaptimi. Tik tokiais keliais galima bus pasiekti užmiršimą ir laimingą išeitį tiek sesers, tiek mūsų šeimos atžvilgiu, o taip pat išgelbėti brolių nuo pakartojimo panašių išsišokimų, — pabaigė Tadas.

— Aš laikiu jūsų atsakymo. Tuoj siųsiu Daubarui laišką. Jis doras žmogus, supras mane ir pasigailės tėvo. Jis atvažiuos ir Jonuką išgelbės. Jis idėjos ir dorų prievolių žmogus. Su įžeidimu, kurį mamytė čia jam padarė, jis nesiskaitys.

Tadas pareiškė tai tvirtai, karštai ir įtikinamai.

Tai padarė motinai gero įspūdžio. Tadas žiūrėjo tiesiai ir atvirai tėvams į akis, už tai skatino pastaruosius būti atvirus.

— Taip, su tavimi sutinku. Visa tai racionalu, tai tikras mano vaikams išgelbėti kelias. Dukters greičiau, o gal būt ir geriau, ištekės. Jonukas prablaivės, pabus užsieny ir taps patraukiančiu ir pavydėtinu jaunikiu. Su tuo sutinku. Bet kaip paliksiu savo ūkį su samdinių gauja ir baudžiauninkų aibe, kuriuos pati savarankiškai valdau? — atrėžė motina.

— Rūpintis savo vaikais, tai mūsų pirmutinė doroji ir šventoji pareiga. Dvaras, baudžiauninkai ir samdiniai, apie kuriuos tu kalbėjai, yra antraeilis klausimas. Sprendžiant taip svarbų šeimos uždavinį, pastarasis klausimas, neturi reikšmės. Aš ir be tavęs sugebėsiu. Mano geras užveizda, ir visa patyręs žmogus yra Alzė. Jei to būtų maža, laikinai personalą sustiprinsiu, o ten, praslinkus metams ir Tadukas parvažiuos, o jam perduosiu visus valdymo pavyzdžius. Dabar gi jis išbus čia visą mėnesį ir man susitvarkyti padės. Aš su Taduko nuomone sutinku. Visi jo samprotavimai ir siūlymai yra pagrįsti ir neišvengtini, — skubėdamas įtikinėjo dvarininkas žmoną.

Tadas priėjo prie tėvo ir apkabinęs jį tarė:

— Ačiū tau už tokį malonų man sutikimą be jokių pataisų ir prieštaravimų.

Tavo pasitikėjimą pasistengsiu pateisinti. Jie pasibučiavo. Tėvas atsistojęs priėjo su sūnumi prie dvarininkės ir pabučiavo jai rankas. Tadas nepaleisdamas jos rankos ir žiūrėdamas jai tiesiai į akis paklausė:

— Paskutinis tavo žodis, muterchen. Kaip sprendi tu?

— Aš sutinku, — pabučiavus jam kaktą, atsakė dvarininkė.

— Koks aš laimingas, — dar kartą pabučiavęs jos ranką, — ištarė dvarininkas.
— Ačiū, ačiū! — tai motiną, tai tėvą paeiliu bučiuodamas, tarė Tadas. Dabar bėgu rašyti Daubarui. Nemėgstu nieko atidėlioti, ir reikalą stabdyti, baigė Tadas.

— Aš su tavim einu, — tarė Tėvas.

— Ne, Vincentai, pasilik čia, turiu su tavim pakalbėti apie labai svarbų ir neatidėliotiną reikalą.

Tadas išėjo.

— Koks puikus, koks protingas, koks išmintingas mūsų Tadas, — susigraudinus ir kartu apsiašarojusi tarė motina. Bet dėl jo aš dabar daugiau nerimąstauju, negu dėl Jonuko. Jo palankumas tiems chamams mane baugina. Aš bijau mano baisus nujautimas, kad jis dėl jų pražus. Jie jo nesupras ir jo neįvertins, — pasakė dvarininkė.

Dvarininkas jai neprieštaravo, o tik paklausė:

— Ar aš laisvas? Galiu eiti? Svarbūs reikalai manęs laukia.

Jis bijojo, kad naujas pasikalbėjimas nesukeltų naujo disputo, o tai galėjo apsunkinti reikalą.

Praslinkus valandai laiko, Tadas atėjo į tėvo kabinetą.

— Aš parašiau Daubarui laišką ir siunčiu jį per pasiuntinį.

Pasiuntiniu numaciau mano Antuką. Tai neišvengtina.

Tai mokytoją pradžiugins ir suteiks jam netikėto siurprizo. Prašau jį, kaip galima greičiau, pas mus atvažiuoti.

— Taip, tėve, visa eina geryn. Aš labai džiaugilios. Aš turiu jau galimumo padaryti pirmus žingsnius, užbrėžtus mano idėjos pradus vykdyt gyvenime.

Bet aš prašau, maldauju tave sustabdyk, panaikink tuos žiaurius plakimus, tą baisią, žmogų slopinančią, kūno bausmę — užbaigė Tadas.

Su tavimi aš sutinku. Taip ir bus. Leisk tik išvažiuoti motinai, — atsakė tėvas.

Tadas tėvą pabučiavo.

— Ačiū, — tarė.

— Tuo būdu aš stojuos prie iešmų ir persuku juos į naujas kelių kryptis.

Jie abu buvo laimingi, pilni džiaugsmo, vienas kitą suprato.

Jie broliškai pasibučiavo.

IV. Naujųjų kelių kryptimis

Tuo būdu, Tado projektas vienu balsu be ginčų ir prieštaravimų buvo priimtas. Jis įnešė į šeimą džiaugsmo, pakėlė nuotaiką ir visa subruzdavo, sujudo.

Dvarininkė pirmutinė pareiškė savo aktyvumą to projekto vykdymo reikalu. Vyrą atleidus, ji pradėjo nagrinėti ir vispusiškai šį projektą svarstyti. Ji labai patenkinta, kad vyras, jai prieštaraudamas, pastebėjo ir pabrėžė, jog rūpintis vaikais pirmutinė moralė tėvų prievolė. Tas ją viliojo, nes tai buvo jos principas. Čia tai ir suvaidino lemiamą vaidmenį, kad ji neprieštaravo patiektam projektui, ir nekėlė dėl to klausimo, bet kurių neramumų bei komplikacijų. Ji visa tai įsigilinus, Tado norų įgyvendinimo tapo karšta šalininkė.

Kitą dieną, pusryčių metu, savo vyrui ir sūnui ji pareiškė, kad norėdama surasti tinkamą butą, susipažinti su gyvenimo sąlygomis ir visomis kitomis aplinkybėmis, sąryšy su savo rezidencijos pakeitimu, kartu su savo trimis jaunesniosiomis dukterimis, Jonuku ir ponia Turcevičiene ji važiuosianti į Vilnių.

Sužinojusi, kad su Antuku Tadas siunčia Daubarui laišką, ji netik nesipriešino, bet mielai pati pasiūlė į Vilnių pasiūsti jį kartu, ir ten palikti jį Daubarui žinioje. Ji puikiai suprato, kad tie šiurkštumai, kuriuos Daubarui buvo padariusi, buvo be jokio pagrindo ir deliai to sukėlė jame nepalankių jai jausmų, tuo būdu dabar jos kišimasi į pasitarimus su Daubaru, gali apsunkinti ir pakenkti teigiamoms klausimo sprendimo rezultatams.

Tos pat dienos vakarą visa kas buvo paruošta kelionei. Visa tai daug padarė subruzdavimo, visi rūmai pakilo ant kojų, Jonukas ir jo seserys jaudinosi, jos visos su nekantrumu laukė išvažiavimo valandos. Antukas, taip pat Tado buvo atidžiai į tolimąją kelionę aprūpintas.

Anksti rytą visas «ešelonas» pasijudino į kelionę.

Visiems išvažiavus, dvarininkas su savo sūnum ir vyresniąja dukterimi Liuda pusryčiaavo. Liuda šeimininkavo. Tėvui labai buvo malonu matyti savo vaikus tose pareigose.

Jis laisvai jų draugijoje ilsėjosi.

Daubarui, tiek Antuko atvykimas, tiek Tado laiškas — buvo netikėtas siurprizas. Antukas išaugo, sustiprėjo ir jam palankios sąlygos padarė jį jau puikų jaunuolį.

Daubaras negalėjo juo atsidžiaugti. Jis jį glamonėjo, bučiavo, kaip tikrą savo sūnų, kaip tikrą brolių.

Antukas detaliai išpasakojo jam apie visus nuotykius.

Jis Daubarui dėkojo už atminimą, už atsiųstus pinigus ir dovanas. Jis pradėjo paskui pasakoti apie senį Bazilių, apie Uršulę, kaip jiedu kartu ėjo melstis ant jo tėvėlių kapų, kaip grįžo, kaip ji į šulnį pateko, kaip Tadas ją ištraukė ir visas kitas smulkmenas iki jos laidotuvių. Savo pasakojimą jis užbaigė pasikorusiu Aleksandru.

— Ach, koks aš dabar laimingas. Mano jaunasis ponas — toks geras, neišpasakytai geras! Vargšė Uršulė vadindavo jį — «mano aukso ponas». Jo labai klauso senasis mūsų ponas ir jam perleidė visą rūmų tvarką valdyti.

Daubaras dar kartą akimis perbėgo įteiktą jam laišką.

— Na, papasakok man dabar, kaip tu čia atvykai, kokius turi leidimus, kokius įsakymus privalai atlikti būdamas Vilniuje ir kaip turi grįžti atgal į dvarą? — paklausė Daubaras.

— Aš atvažiavau čia su šviesiausia mūsų ponia. Čia kartu atvyko ponaitis Jonukas ir visos trys panelės, išskirus panelę Liudą, — atsakė Antukas, — o dėl mano čia atvykimo ir atgal grįžimo, tai jaunasis ponas aprūpino mane pinigais, kad galėčiau apsimokėti visas grįžimo išlaidas⁷.

Jis pastebėjo man, kad atvažiavęs į Vilnių lieku jūsų nuožiūroje ir globoje ir jeigu

⁷ Traukinio tada nebuvo tarp Romnų ir Liepojos. Jis praveistas 1875-8 metais.

jūs priimsit jo pakvietimą, tai atgal važiuoju kartu su jumis. Jei jūs jo prašymą išpildyti negalėsit, tai aš grįšiu vienas tuomet, kai mane atleisit. Bet jis mane prašė ilgai netrukti, — atsakė Antukas.

— Na, o kaip tu manai ir nori? Gal būt nori visados pas mane pasilikti? Juk aš rašiau tavo ponui, siųsdamas pinigų, kad geri žmonės sudėjo tuos pinigus tau išpirkt ir suteikt tau laisvę? — pastatė jam Daubaras klausimą.

— Aš labai norėčiau, kad jūs išpildytumėte mano pono prašymą. Mano jaunasis ponas labai geras ir aš norėčiau, kad jūs su juo susipažintumet. Del mano pas jus pasilikimo nepriklausomoje nuo dvarininko laisvėje, tai ir galvoti man netenka. Mano naujas ponas — tai ne dvarininkas, jis man kaip tėvas, kaip vyresnysis brolis — globėjas, man našlaičiui. Tai žmogus su aukso širdimi, kaip vadindavo vargšė Uršulė. Aš iki mirties su juo nesiskirsiu. Aš jus labai myliu, labai jums dėkingas, juk jus visa tai man padarė ir išvedė į tą kelią. Aš laimingas, kad jus čia matau. Aš puikiai supratau, kad siųsdamas čia mane jaunasis ponas, tiek man, tiek jums norėjo padaryti džiaugsmo. Ar gi galiu peržengti jo norus, nors jis man davė ir pilną valią, atidavė visus atsiųstus man pinigus, o tik man prašant jis paėmė juos saugoti, bet pareiškė, kad tuos pinigus, kada tik panorėsiu, tada galėsiu atsiimti. Jūs dar nežinote jo gerosios širdies. Man labai būtų malonu pas jus likti, bet aš jo norų negaliu neišpildyti. Siųsdamas mane pas jus įsakė: «Atgal grįši su ponu Daubaru, o jei jis mano prašymo išpildyti negalėtų, tai grįžk vienas. Ilgai prašau tavęs netrukti».

Taigi pasakyk — ar galiu to neišpildyti? Aš labai prašau jus — važiuokim į Repšionius, o jei mano prašymo negali išpildyti, tai atleisk mane vieną — turiu paskubėti, — atsakė Antukas.

— Tu protaujasi berniukas. O, ne, tu jau visiškai jaunuolis. Tu turi jau netik sveiką sąmonę, bet protauji, kaip visiškai suaugęs ir savarankiškas vyras.

Nesijaudink, su tavim į Repšionius važiuosiu. Aš labai noriu pats susipažinti su tavo jaunuoju ponu.

Pats turiu jam padėkoti už tai, kad jis išplėšė tave iš pražūties, išvedė į tikrąjį kelią ir per tokį trumpą laiką sustiprino tavyje dvasines pajėgas, sukurdamas daug šviesių vilčių tavo ateičiai. —

Antukas net kaito iš džiaugsmo. Jis puolė prie Daubarą, sugriebė jo ranką ir norėjo pabučiuoti.

— O, ne, — atitraukdamas ranką tarė Daubaras, — privalai atprasti rankas bučiavęs. Tai yra klupčiojimas, savęs žeminimas. Mes, su tavim, broliškai pasibučiuosim.

Ir abu stipriai vienas kitą apkabinę pasibučiavo.

— Na, o dabar, papasakok man, gerasis berneli, kokie pastaruoju laiku su dvarininke ir Jonuku tavo santykiai?

Antukas detališkai mokytojui nupasakojo istoriją apie katino ausų karpymą. Kaip Tadas jį nuėmė nuo dybos ir kaip pastarąjį sunaikino.

— Dabar pas mus po to įvykio nieko botagais nebebaudžia net ir rykštėmis. Visi laimingi, ypač Povilas, kuris niekaip negali mūsų jaunuoju ponu atsigėrėti. Nuo to laiko nėra ponaitis Jonukas, nėra ponias daugiau manęs nebepersekioja. Atbulai dabar, pakeliui į Vilnių, senoji ponias net mane paglostė ir keletą kartų atkreipė į mane dėmesio ir su manim kalbėjo; Jonukas nors manęs ir vengia, tačiau mandagus, nebėra jame to šiurkštumo ir grumojimų, — baigė Antukas.

Daubaras pažvelgė į laikrodį.

— Lygiai dvylikta. Tu čia pasėdėk, o aš apsirengsiu. Aš privalau nuvažiuoti pas jūsų ponias, pasveikinti jos šeimą su apsilankymu į seną mūsų sostinę ir pasiūlyti jai savo patarnavimą, jeigu toks bus reikalingas ir priimtinas. Jei nori, — čia manęs palauk, o ne, — važiuojam kartu. Kur jie apsistojo? — paklausė Daubaras. Jis labai nudžiugo Antuko

pasirodymu.

— Jie apsistojo Užupy Puzino viešbuty. Čia be jūsų bus man nuobodu. Jei leisit, aš kartu su jumis važiuosiu, — atsakė Antukas.

— Na, gerai. Aš tuoj baigiu rengtis, — sutiko Daubaras.

Antukas su Daub aru privažiavo prie didelio viešbučio, kur išimtinai tik apsistodavo dvarininkai.

Antukas privedė mokytoją prie atatinkamų durų ir palikęs jį nuėjo į tarnų kambarį.

Daubaras paskambino ir perdavęs išėjusiam tarnui savo vizitinę kortelę, liepė pranešti dvarininkei. Tuoju buvo priimtas.

— Sužinojęs apie jūsų atvažiavimą, skubėjau pasveikinti jus ir išreikšti jums savo pagarbą, o taip pat nuolankiai pasiūlyt jums savo patarnavimus, — tarė Daubaras bučiuodamas dvarininkei ranką.

— Labai esu dėkinga už jūsų dėmesį, — švelniai atsakė dvarininke.

— Ta proga pasinaudodamas, drįstu prašyti jūsų paaiškinimo: jums, be abejonės, žinoma, kad Antukas atvežė man iš jūsų vyresniojo sūnaus laišką, kuriame man siūlo išnaujo užsiimti Jonuko auklėjimu. Taigi ir norėčiau gauti iš jūsų šiuo reikalu paaiškinimų bei išgirsti jūsų pačios į tai pažiūras. Jūsų sūnus Tadas, kviečia mane atvažiuoti į Repšionis, o paskiau su jūsų jaunesniuoju sūnumi vykti į auklėjamąją kelionę, į užsienį. Kaip tamsta pati į tai žiūri? — paklausė dvarininke Daubaras.

— Įneštą į mūsų šeimos pasitarimą Tado planą mes įvertinome. Aš sutinku. Tačiau to maža. Sykį jūs iškėlėte tą klausimą, aš detaliai privalau pernagrinėti anksčiau susidariusias sąlygas ir jums išpasakoti. Aš privalau... Aš negaliu nutylėti... Jūs taip tiesiai pastatėt klausimą, kad aš negaliu jums būti neatvira... Leiskit pakviesti jus pusryčių, o tuo laiku aš atvirai jums visa nušviesiu, kaip jus atvirai manęs paklausėte.

Visu pirma aš jums labai dėkinga. Šiuo momentu jus išpildėte tai, ko Repšionyse aš užsispyrusi iš jus troškau ir ko tuo kart jus nedarėte. Su mano nuomone jus nesiskaitėte. Visa tai ir sukūrė tą nelaimę, deliai kurios ir aš ir mano vyras labai apgailestaujame.

Aš busiu atvira... Visiems tiems išvadžiojimams, kuriuos jus patiekdavote mano vyrui, buvau netik indiferentiška, bet prieš jus aš stovėjau griežčiausioje opozicijoje; daugiau buvau jūsų priešas. Jūs užgaudavot mano savimylą. Aš moteris — privalėjau į tai reaguoti...

Tuo laiku, aš jus laikiau paprastu mokytoju, siekiančiu kuodaugiau pasinaudoti patogiomis medžiagiškoms sąlygomis ir kuoilgiau pratęsti pas mus savo tarnybą. Visai aš nesidomėjau jūsų asmeniu, auklėtojo rolėje.

Netikėtas jūsų nuo pareigų pasitraukimas, išvažiavimas iš dvaro, jūsų rūpestis apie Antuko auklėjimą, tuo reikalu Tado vardu jūsų laiškas — atvėrė mums akis ir mes supratom ir įvertinom jus, bet deja, jau buvo pervėlu. Visa tai jums atvirai išdėstydamą labai prašau senus dalykus užmiršti. Labai prašyčiau neatmesti Tado prašymo. Prašau jus Jonuku rūpintis, visiškai jums jį patikiu, visiškai net nesikišiu ir nebeprieštarausiu visiems jūsų darbams. Linkėju jums laimingos kelionės! — baigė dvarininke.

Daubaras atsistojo ir linktelėjo.

— Aš labai jums dėkingas už malonius man žodžius ir jūsų pasitikėjimą. Iš savo pusės taip pat jums nžtikrinu, kaip auklėtojas-profesionalas, atsidėjęs jaunuolių auklėjimo pareigai. Nei medžiaginė, nei socialė tų jaunuolių padėtis nesudaro skirtumo auklėjimo metoduose — visiems turime būt vienodi, ir jie visi turi būt vienodose sąlygose. Tai pamatinis principas. Mes kreipiame dėmesį tik į moralius, auklėjamų jaunuolių pradus ir reaguojame į jų gabumus, psichiką ir širdį. Visa kas pareina tik nuo tų privalumų. Seni dalykai — senai ir baigti. Kitaip elgtis ten aš negalėjau. Į Repšionius važiuoju su Antuku. Bet aš norėčiau dar pasilikti Vilniuje, bent dvejetą, trejetą dienų sutvarkyti čia savo reikalus, o svarbiausia parodyti Antukui čia, senobinėje Lietuvos sostinėje užsilikusias

lietuvių šventoves: senovės dievų žinyčios liekanas, kur vyriausias žinias krivių-krivaitis atnašavo dievams aukas, jo buvusią rezidenciją, Gedimino pilies kalną, Aušros vartų stebuklingąjį Dievo Motinos paveikslą, Katedrą su šv. Kazimiero grabu. Visur noriu su juo pabūti, parodyti ir išaiškinti, taip brangias mūsų širdžiai, šventoves.

— Tad viskas užmiršta... visakas baigta... — ištiesdama Daubarui ranką, tarė dvarininkė.

— Aš jums labai esu dėkingas už jūsų atvirumą ir pasitikėjimą. Pasistengsiu jį pateisinti.

Po pusryčių Daubaras atsisveikino. Prie laiptų jau jo laukė Antukas.

Paėmę vežiką jie nuvažiavo namo. Daubaras pavedė Antukui dailiai apstatytą, šiltą ir jaukų kampa.

Antukas buvo netik jo gerbiamuoju svečiu, bet kartu ir mylimuoju sūnumi.

Tą pat dieną, apie ketvirtą valandą pas Daubarą atvyko Jonukas. Daubaras labai nustebė.

— Mama atsiuntė mane paprašyti jus šiandieną pas mus pietų, — įeidamas tarė Jonukas. — Pasinaudodamas proga, — tęsė jis, — aš noriu jus prašyti, kad ir mane paimtumėt kartu su Antuku, kai važiuosit apžiurinėti Vilniaus vietas. Man apie tai pranešė mama ir leido jus prašyti.

Daubaras paprašė jį sėstis ir pavaišino jį saldumynais.

— Mielu noru, jei tau tai įdomu. Ateik rytoj dešimtą valandą. O šiandien pietų ateiti jokiū būdu negaliu turėti labai daug darbo ir man tenka labai atsiprašyti ir padėkoti.

Jonukas tebesėdėjo. Jis atrodė neramus ir buvo matyt, kad nori kaž ką pasakyti. Pagaliau įsidrąsinęs tarė:

— Iš mamos sužinojau, kad tėveliai ruošiasi mane siųsti į užsienį ir tam tikslui jus kviečia. Vakar jūs buvote pas mamą sužinoti, ar tikrai mama sutiks. Ji prašė jus pasiimti visą rūpestį ir būti mano vadovu. Aš taip pat iš savo pusės atėjau jus paprašyti.

Aš žinau, kad Repšionyse aš daug padariau jums nemalonumų, dėl jų mus ir palikote.

Aš atėjau jus užtikrinti, kad būsiu paklusnus ir jokių nemalonumų jums nepadarysiu.

Jonukas kaito ir drovėjosi, buvo matyt jame kaž-koks vidujinis neramumas, pergyvenimai ir kad jam labai buvo sunku visa tai išpasakoti.

Jų kalbos toną slogino ašaros.

Šiuo tarpu jį už liežuvio tampo — Daubaras nematė reikalo. Daubaras suprato ir džiaugėsi, kad Jonuko prisipažinimas gali palenkti jį geroj pusėj. Jis jautė, kad šiuo momentu pasinaudojus galima bus išvesti jį į dorą kelią.

— Aš labai visu tuo džiaugiuos, ką tu man dabar pasakei, bet turiu priminti, kad numatytam mūsų darbui pažadamojo tavo vieno paklusnumo permaža. Neišvengtinai reikalingas dar visiškai tavo manim pasitikėjimas ir atvirumas; jokių paslapčių tu neprivalai turėti, jokių abejonių, visos kylačios tavyje mintys ir klausimai turi būti man atverti, tuomet aš galėsiu tau visa ką išaiškinti, patarti, būti tavo vadovu ir tave auklėti. Jeigu tu tai supranti, tame numatai sau naudą ir prižadi pildyti nurodytus mano reikalavimus, tai važiuoti su tavim į užsienį sutiksiu.

— Aš prižadu, aš prašau jus manęs nepalikti. Aš negaliu pergyventi, man labai sunku ir liūdna, kad tėvas ir brolis nuo manęs atsitraukė ir net seserys manęs vengia. Aš suprantu, skaudžiai kenčiu ir jaučiu, kad visur aš pats esu kaltas. Viena tik mama mane paguodžia ir ramina Ji man pasakė, kad visiškai mane suraminti galite tik jūs. Aš ir atėjau jus prašyti, kad manęs nepaliktumėt. Veskit mane. Aš pasitaisyčiau,— pro ašaras įtikinėjo Jonukas.

— Aš labai prašau atvažiuoti šiandien pas mus pietauti. Mama nori su jumis kalbėti. Seserys ir aš norime jus matyti. Prašau neatsisakyti, — baigė Jonukas.

— Tiek daug šiandieną tu man pasakei. Pirmą kartą atvėrei savo vidaus skausmą. Aš

tau padėsiu. Pamažu apie visą mes su tavim panagrinėsim. Laiko turime daug.

Tokį tavo prašymą atmesti negaliu... Na, gerai — aš pas jus būsiu.

Jonukas labai nudžiugo. Atsisveikino ir pakelta nuotaika nubėgo namo. Jis jau padarė žingsnį į atsivertimo kelią.

Daubaras savo pažadus ištesėjo. Jonuko prisipažinimą jis laikė labai reikšmingu. Jis jo viduje įmatė naujų jausmų kibirkštis užgimimą. Tai be dėmesio negalima buvo palikti. Tą kibirkštį reikėjo palaikyti gaivinti ją ir ją užžiebtį gimstančią jo sąmonę ir jausmus. Daubaras visa metė į šalį ir ten paskubėjo. Negalima buvo praleisti momento.

Dvarininkė jo atvažiavimu labai nudžiugo. Ji pati su vaikais jį pasitiko, kaip savo žmogų ir kaip žmogų reikalingą jos šeimos labui. Ir tai nepaspruko nuo prityrusio auklėtojo dėmesio.

— Aš jūsų patarnavimui. — sveikindamasis su dvarininke tarė Daubaras. Leiskite jums pranešti, kad po pasikalbėjimo šiandieną su Jonuku aš nutariau ir laikau savo pareiga jūsų pasiūlymą priimti ir po dvejetos, trejetos dienų važiuoju į Repšionis. Tą klausimą jau išsprendžiau.

Jei leisite paimsiu su savim ir Antuką.

— Labai prašau — tarė dvarininkė. — Nuo atvažiavimo dienos į Vilnių — jis visiškoje yra tamstos žinioje. Taip Tadukas yra nutaręs.

— Vadinas, jūs būsite ir mūsų sesers Liudos vestuvėse? — vienu balsu sučiaušėjo visos seserys.

— Žinia, — atsakė mokytojas.

— Aš kviečiu jus pirmąjį valsą — padarius reveransą tarė iš jų viena sesuo. Tik neužmirškite, — ji jam kartojo.

— Tuo būdu aš, — darydama tokį pat reveransą, — kviečiu jus pirmam polonezui, — tarė antroji

— O aš, — prašysiu būti mano kavalieriumi pirmame kontrdane, — mandagiai prie jo gretinosi trečioji.

— Begalo esu laimingas, — atsakė Daubaras.

Čia pat šalia Daubarą stovėjo Jonukas. Jis ypatingą į Daubarą kreipė dėmesį.

— Vadinas mes važiuojam? Bet kur gi mes važiuosim? — pilnas džiaugsmo klausinėjo jis savo mokytoją.

— Planą mes nustatysime Repšionyse... Iš savo pusės štai ką manau pasiūlyti: pradėsime nuo Vilniaus, paskui paimsime Varšuvą, vėliau į užsienį. Į Prancūziją — pagrindinai susipažinsim ten su menu, su kultūra ir madomis; iš ten Šveicarijon ir baigsim Italija — Roma Grįšime namo per Germaniją, kur protarpiais ten taip pat sustosime.

Dvarininkė atidžiai klausėsi ir begalo buvo patenkinta. Ji sau manė: «kaip čia anksčiau to žmogaus nesupratau, kaip neįvertinau to užjaučiančio, gero ir patyrusio auklėtojo.»

Vaikai Daubarą apsupo ir linksmi jį apipylė įvairiais klapsimais.

— Nebūkite tokie įkyrūs. Tokiu užsiuolimu galite išgąsdinti žmogų. — juokaudama draudė vaikus. Geriau veskite prie stalo.

— Maloniai prašome paviešėti mūsų šeimoje, — kvietė dvarininkė.

Dabar galima buvo tikrai pasakyti, kad tarp tų dviejų kontrastingų charakterių, dvarininkės ir Daubarą, buvo pertiestas tiltelis ir buvo matyti dvarininkės šeimos artėjantis susigyvenimas su Daubaru. Tai liudijo, dvarininkės apsėjimas ir jos vaišingumas.

Daubaras įvykdė savo nutarimą ir po trijų dienų, kartu su Antuku dardėjo į Repšionis. Dvare, senojo dvarininko ir Tado labai širdingai buvo priimtas. Iš poros žodžių ir stipraus rankų paspaudimo Daubaras ir Tadas puikiai vienas kitą suprato. Užsimezgė kalba ir minčių pasidalinimas.

Daubaras Tadui padarė gilaus įspūdžio. Jis netik patraukė į save jaunuolį, bet tiesiog sužavėjo. Tadas prieš Daubarą jokių paslapčių neturėjo. Jis atvėrė visus savo

pergyvenimus, visą savo sielą ir savo šeimos trūkumus. Daubaras jo pasitikėjimo piktam neišnaudojo, o atbulai jį giliai vertino ir gerbė.

Užtektinai su Tadu prisišnekučiavęs, Daubaras antrą dieną išreiškė savo norą pabūti pas visų gerbiamąjį Leliūnų kleboną, kunigą Oleką.

— Ar aš jums nekliudysiu? — paklausė Tadas. — Aš taip pat norėčiau pasimatyti su tuo garbingu mūsų ganytoju.

— O, nė kiek, aš labai džiaugiuos, — atsakė Daubaras. Prieš jus jokių paslapčių neturiu.

Ir abu nuvažiavo.

Klebonas neapsakomai nudžiugo. Net blaškėsi, nežinojo nei kaip sutikti, nei kaip pasodinti nelauktus savo svečius. Jie visi karštai šnekučiavo. Nors trijų bičiulių amžius labai buvo skirtingas, bet juos jungė vienas bendras klausimas, bendra broliškosios lygybės ideja, krikščioniškoji meilė ir viltis šviesia ateitimi.

Kitą dieną klebonas buvo pakviestas į dvarą pietauti.

Pietų metu kleboną pasodino Daubaras ir Tado tarpe, o vis-a-vis jų atsisėdo dvarininkas. Greta jo sėdėjo, laikinoji jauna šeiminkė — duktė Liuda. Tėvas labai džiaugėsi ir gėrėjosi tokiu parinktu ansambliu. Kiek gyvenimo, energijos ir šviesios ateities šypsojosi jo vaizduotėje. Baigę pietauti susirinko į svetainę. Dvarininkas atsisėdęs prie rojalio švelniai paskambino Bethoveno sonatą. Jis buvo puikus pianistas ir muzikos garsuose daug buvo kūrybos — sielos. Tėvui kūrinį užbaigus, atsisėdo jo vieton sūnus. Drąsiai paėmė akordą, ir galingai virpant klaviatūrai, skambėjo marselježė. Visa jo siela liejosi tuose garsuose, taip žadinančiai ir galingai, kad rodos išgirdę juos ir numirėliai iš savo karstų pasikeltų ir negyvoji gamta sušuktų — tegyvuoją teisingumas!

Tokia buvo netikėta minutė, tokia iškilminga, visų klausą ir tylą hipnotizuojanti.

Tadas pabaigė ir atsistojo. Tėvas lyg skatindamas, lyg bardamas tarė:

— Ai, ai, ai. Tadai, Tadai!

— Mes čia savi esame žmonės. Mes suprantame taip, kaip gyvenime yra. Mes piktam to neišnaudosim. Tai ištaręs Tadas visus iš eilės išbučiavo.

Įkandin Daubaras su vaikais grįžo į Repšionis dvarininkė. Vilniuje jau išnuomavo sau apartamentus

Visokie pasiruošimai, bruzdėjimai ir skuba sujudino dvarą.

Iškilmingai buvo keliamos sesers Liudos vestuvės, po kurių paliko savo gimtąjį lizdelį Paskui jos buvo išleistas į užsienio kelionę ir Jonukas su Daubaru.

Tuo pat laiku slinko į Vilnių gurguolės ir dalis su jais dvaro samdinių, paruošti naują dvarininkės rezidenciją.

Paskui visų, pagaliau, palaiminus pasilikusius namie vyrą ir sūnų Tada, su dukterimis pasijudino į Vilnių ir pati dvarininkė.

Po jos išvažiavimo, paviešėjęs dar pas tėvą Repšionyse porą savaitių Tadas su Antuku ir Boksu išvyko į S. Peterburgą.

Dvarebepasiliko tik vienas dvarininkas.

Tuo būdu, pagal Tado planą įvairiomis kryptimis iš Repšionių išsiskirstė visi dvaro gyventojai.

Tuo keliu padarytas buvo galas dybai ir botagai, sukėlusiams Antuko dramą ir Uršulės tragediją.

Tokia tvarka prasidėjo naujų dvelkimų gyvenimo pradžia su viltimis į šviesią ateitį.

Atvykus į S.-Peterburgą, Antukas negaišuojuojant buvo išsiųstas į Krimą pas Miliutinus į Semeiz'o dvarą, daržininkystės ir sodininkystės mokyti.

Su juo kartu išvažiavo ir neperskiriamas bičiulis — Boksas. Jiems ten buvo gera, dėl jų likimo Tadas buvo ramus ir nebeteko jam daugiau jais rūpintis.

Laikas — greit bėgo... Nepastebimai praslinko metai. Tadas baigė specialę susisiekimą

inžinerijos mokyklą ir jau kaip jaunas karininkas vasarą grįžo į Repšionių dvarą. Tėvo džiaugsmui nebuvo ribų.

Netrukus, paskui jį atostogų atvažiavo ir dvarininkė, su pasilikusia dar jos globoje jaunesniąja dukra.

Dvare vėl viskas atgijo. Suvažiavo paviešėti su savo jaunomis šeimomis ir ištekėjusios vyresnės dukterys.

Atvažiudavo taip pat į svečius pakviesti iš Vilniaus ir nauji pažįstami. Buvo linksma nuotaika.

Jokių nebeliko atsiminimų apie tuos baisius laikus, kuriuos taip liūdnai priminė Uršulės tragedija. Visa buvo užmiršta ir tas vedas į kapus takas buvo stipriai užaugęs užmiršimo žolynu.

Tik vienas Tadas Uršulės kapą telankė Jis ruošė ant jos ir Antuko tėvų bendro kapo pastatyti paminklą ir pats rūpinosi tos brangios jam šeimos atminimą pagerbti.

Apie Jonuką taip pat buvo teigiamų žinių. Jis labai domėjosi savo kelione ir nei kiek namų neliūdėjo. Ten visa kas jam buvo nauja, visa kas įdomu.

Daubaras taip pat buvo Jonuku patenkintas, nors momentais ir būdavę bet kurių spragų, tačiau Jonukas nieko nuo jo neslėpdavo ir buvo atviras. Jis prašydavo tik neskelbti apie jį neigiamai tėvams ir tuo jų negraužti. Daubaras matydamas jo pažangą, jo prašymą pildydavo.

Atėjo ruduo, o su juo drėgmė, purvas, šaltis ir darganos. Visos alėjos buvo pageltusiais lapais išklotos.

Ir iš Repšionių visų imta bėgioti.

Dvarininkė su dukteria išsikraustė į Vilnių. Tadas, komandiruotėn dvejiems metams į Paryžių, pagilinti savo mokslo žinioms, diplomuoto inžinieriaus laipsniui įgyti.

Dvarininkas vėl pasiliko vienas. Jis neatsitraukdamas sėdėjo ir planavo savo palikimą, mirčiai ištikus ir šiaip ruošė turto padalinimo aktą. Daubaras su Jonuku persikėlė į Šveicariją.

Vėl prašvilpė metai. Dvarininkė pasiliuosavo ir nuo paskutinės savo dukters. Ir paskutinę išleido už vyro Ji pasilgo Jonuko. Ji laukė jo, galvojo, planavo, kaip jį apvesdinti ir jau numatė visą virtinę nuotakų. Ji pasiliko Vilniuje iki Jonuko vestuvių.

Jonukas su Daubaru persikraustė į Italiją į Romą.

Tadas Paryžiuje pasinėrė į mokslą, į praktiką.

Antukas jau dveji metai mokosi ir praktikuojasi Semeiz'e.

Visi ten juo buvo patenkinti. Tenai jam buvo labai gerai.

Jis be pertraukos susirašinėjo su savo geruoju, jaunuoju ponu.

Šių metų vasarą niekas į Repšionis nebeužklydo.

Net dvarininkė ir ta pasiliko Vilniuje, ji lankė šventąsias vietas, vienuolynus, dėkodama Dievui, kad leido jai išpildyti motiniškąją pareigą dukterų atžvilgiu ir meldėsi, kad Dievas jai padėtų greičiau ir geriau apvesdinti sūnų Joną. Šią paskutinę pareigą išpildžius, žadėjos pasitraukti poilsiui į vienuolyną ir savo gyvenimo dienas pabaigti maldoje.

Repšionyse vienuoje pasiliko tik senas dvarininkas. Jis visas pastangas dėjo, kaip geriau, greičiau ir tiksliau pabaigti tarp sūnų paskirstymą. Jis ilgėjosi Tado ir su nekantrumu jo laukė. Jis nutarė jam perduoti visus reikalus ir pats taip pat pasitraukti poilsiui.

Prašoko dar metai. Ir štai tėvų paguodai sugrįžo senai laukti sūnūs—Tadas iš Paryžiaus, o Jonas iš Italijos

Tadas prisistatė savo vyresnybei S. Peterburge.

Jis gavo vienerius metus atostogų, sutvarkyti savo reikalams ir paskubėjo tėvui į pagalbą Repšionyse. Tėvo ir sūnaus susitikimas tikrai buvo jaudinąs. Dvarininkas iš džiaugsmo verkė.

— Na, pagaliau gi aš tavęs sulaukiau. Viskas mano jau gatava. Dar kartą patikrinsim, apgalvosim. patvirtinsim ir aš galutinai tau perduosiu viso valdymo vadžias.

Iki Jonuko vestuvių skiriu tave jo globėju. Na, o ten visa išnagrinėsime detališkai ir galutinai išspręsim, — paaikškino Tadu tėvas.

Tuo pat laiku Jonukas baigęs trejų metų kelionę po užsienius sugrįžo tiesiog pas motiną į Vilnių. Ten džiaugsmui nebuvo galo.

Ištikrųjų, per tą laiką Jonukas subrendo, pagražėjo ir pasidarė gana rimtos išvaizdos jaunikaitis. Buvimas užsieny atsiliepė kiekviename jo žingsnyje. Pažiūrėti atrodė visiškai įdomus ir, anot motinos, žavėtinas jaunikis. Jo pirmieji blogi įpročiai nebebuvo matomi. Daubaras tvirtino, kad jis pasitaisė ir daug ką netik užmiršo, bet dabar tai laiko visiškai neleistinu.

Dvarininkė apie Daubarą atsiliepė su pasigėrėjimu. Ji nežinojo jau, kaip jam ir, bedėkoti. Nežinojo nei kaip jį pasodinti. Daubaras labai buvo patenkintas.

— Ne, aš privalau jums atsidėkoti. Aš noriu, kad jus visad mane prisimintumet. Aš jus neužmiršiu. Jei norit — apvedinsiu?! Aš paruošiau, tai yra numačiau didžiausią pasirinkimą puikiausių nuotakų Jonukui. Jei norit, su bet kuria iš jų, jus apvedinsiu, — nuoširdžiai ji siūlė Daubarui.

— O, ne, labai jums dėkingas, — pastarasis atsakė.

Aš pasiryžau auklėti jaunuomenę, todėl kurti savos šeimos nenoriu. Tai pakenktų mano darbui.

Prisiguodus, prisigėrėjus ir prisidžiaugus Jonukui, dvarininkė pasiuntė jį su Daubaru į Repšionis pas tėvą, kuris po sugrįžimo jo iš užsienio dar nebuvo matęs.

Tėvui ir broliui Jonukas padarė neblogo įspūdžio ir po visos praeities jis švelniai buvo sutiktas. O kai Daubaras paliudijo, kad užsienio kelionė teigiamai paveikė jo moralinį vidaus perauklėjimą ir kad Jonukui jis labai esąs patenkintas, tai ir tėvas, o paskui ir Tadas atmetę visą praeitį į šalį, labai džiaugėsi, dėkojo Daubarą ir Jonuko atvažiavimą sutiko visiškai širdingai.

Visa kas beveik susitvarkė ir visi šiurkštumai netik dingę, bet ir visos sopamos žaizdos užgijo.

Ėjo jau 1852 metai. Tai buvo paskutiniai intensyvaus darbo metai. Įtempimas visų jėgų ir energijos maksimumo, atliekant šeimos ir vaikų rūpesčio tėviškąsias pareigas.

Dvarininkas, baigęs jau visas savo gyvenimo sąskaitas, savo teises ir prievoles ruošėsi perduoti naujajai kartai.

Savo turto padalinimą jau užbaigė. Visos dukterys buvo išleistos; tik viena buvo Kauno šaričių vienuolyne. Ji pasišventė į vienuoles ir atsidavė maldai.

Tėvas visoms paskyrė priklausančią dalį kraitį. Liko nepadalinti kapitalai ir nejudomasis turtas — dvarai ir kiti pelningi ūkiai, o su jais kartu valstiečiai — baudžiauninkai. Tėvas visa tai lygiai padalino tarp dviejų savo sūnų Tado ir Jono.

Pirmajam jis skyrė Leliūnų dvarą su miesteliu ir su visais aplinkiniais dvariukais. Jotiškių, Desiukiškių ir Periškių; o pastarajam — gimtąjį lizdą, didelį Repšionių dvarą, Plaštakius, Anta-Plaštakius ir daug kitų aplinkui išmėtytų folvarkų Kapitalai buvo padalinti lygiomis. Tarp kito ko įstatymais numatytas procentas nuo to kapitalo ėjo tėvams, jų kasdieninėms išlaidoms iki pat mirties. Tadas mokėjo tėvui, o Jonas — motinai. Be to, pilnas išlaikymas ir aprūpinimas senatvėje iki pat mirties tėvo, — buvo Tado prievolė, o motinos — Jono. Iki Jono vestuvių Tadas paskirtas buvo jo globėju. Visa tai buvo notarialiais aktais padaryta ir įstatymų keliu patvirtinta.

Paskutinę savo pareigą išpildęs, dvarininkas laisvai atsiduso ir visa ką perdavė Tado žinion.

Tuo tarpu dvarininkė būdama nepatenkinta, kad Tadas tapo Jonuko globėju, dar tų metų pabaigoje jį apvedino.

Vestuvės buvo iškilmingai atšvęstos Vilniuje, dalyvaujant daugeliui suvažiavusių giminaičių ir pažįstamų.

Tais pat 1852 metais, užbaigęs savo specialų sodininkystės mokslą į Repšionius sugrįžo ir Antukas kartu su savo ištikimu draugu — Boksu.

Antukas dabar prisistatė jaunajam savo ponui būdamas jau aštuoniolikos metų jaunuolis.

Jis subrendo ir tiek pagrožėjo, kad nebegalima buvo pažinti. Tai buvo jau puikus darbingas žmogus. Tadas netik džiaugėsi Antuko atvažiavimu, bet broliškai buvo laimingas. Savo pasirodymų Antukas vėl priminė Tadui tuos sunkius praeities atsiminimus dėl buvusios jo dalios, o taip pat ir baisų Uršulės likimą.

Boksas pasenėjo, tapo paniuręs ir nebejudrus.

Jis pažino buvusį savo poną ir užmiršęs apie savo svorį ir amžių, nebežinojo nei kaip šokinėti, nei kaip besidžiaugti. Nuo jo neatsitraukė ir atsitūpęs prie jo kojų laižė jo rankas, o paskiau įsidrąsinęs užkopė ant kelių ir visur pradėjo prausti, net ausis, kurias seniau panašiai mėgdavo mazgoti. O gal jis tai darė, kad meilę ir pilną šeiminkui pasitikėjimą parodytų.

Po brolio Jono vestuvių, Tadas pasiėmęs su savim Antuką ir Bokšą persikėlė į Leliūnus. Jis buvo užimtas statyba ir naujo savo lizdelio ruošimu, — Desiukiškių dvare.

Ten virte — virė skubus darbas. Statė didelį gyvenamąjį namą; sodino sodus, tvarkė oranžerėjas, daržus, daigynus, kasė kudras, darė tvenkinius ir visa, visa. kas tik galima buvo žmogaus, protu, valia ir triūsu pasiekti.

Visur Antukas buvo svarbiausias jo pagalbininkas.

Nebuvo tos dienos, kad Antukas kartu su tuo savo Boksu nenuvyktų pas Leliūnų kleboną Oleką, kuris iki šiol Antuką tebemylėjo ir juo tebesirūpino.

Dvarininkas su žmona gyveno Repšionyse, atskirai skirtuose jiems didžiojo gyvenamojo namo apartamentuose. Jonukas su jauna žmona užėmė kitą namo dalį.

Tarnybinis dvaro personalas taip pat buvo padalintas.

Prasidėjo 1853 metai, kurie buvo lemiamieji dvarininko šeimoje.

Velų rudenį, vieną sekmadienį, dvarininkas išklausęs Leliūnų bažnyčioje pamaldas, aplankė sūnų Tadą. Pastarasis dar tebegyveno Leliūnuose.

Melancholiškai susimąščiusio tėvo veidas sūnų išgąsdino.

Nenoromis jį paklausė:

— Kas atsitiko tėve? Tavęs pažinti nebegalima. Ar kokie nauji rūpeščiai tave ištiko? — Glamonėdamas klausinėjo Tadas tėvo.

— Taip sūnau, aš atvykau su tavim pasikalbėti.

Visa. ką iš manęs reikalavo tėviškoji pareiga, kaip supratau ir kiek mano jėgos leido, išpildžiau. Vaikai, ačiū Dievui, aprūpinti, išskirstyti, jokių nesusipratimų ir murmėjimų negali būti. Aš jaučiuos nuilsęs, gyvenimas mane išvargino. Sąmoningai jaučiu, kad jau artinasi mano gyvenimo dienų pabaiga ir su ramia sąžine galėsiu pasitraukti į amžinąjį atilsį. Visas žemiškas pareigas išpildžiau kaip bemokėjau, kaip begalėjau, — išreto ir ramiai dėstė dvarininkas.

Ką tu, ką? brangusis tėve? Iš kur tau atsirado tokios tamsios mintys? Gal kas nemalonaus atsitiko?... ramino Tadas tėvą.

— Ne, brangus sūnau, — visai ramiai atsakė tevas.

— Nieko neatsitiko. Atbulai, aš visiškai dabar esu ramus dėl Jonuko. Mirti galiu su ramia sąžine. Savo pareigas išpildžiau ir kaip tėvas ir kaip pilietis. Aš pavargęs — noriu pailsėti. Einu amžinybėn. Atvažiavau apie tai tave įspėti ir atiduoti tau paskutinį mano parėdymą, paskutinę mano valią. Anksčiau laiko nenoriu trukdyti motinos. Kada mirsiu nežinau, bet jaučiu, kad neužilgo. Kai mirsiu, palaidokit mane mūsų parapijos kapuose, Traupiuose. Tai štai ir svarbiausia ką tau turėjau pasakyti, nes bijojau, kad tu

nepalaidotum Leliūnuose, gerbdamas mūsų kleboną, tuo labiau, kad Leliūnai įeina į tavo valdomųjų žemių plotą. Antra — neskriauskit motinos.

Nors pagal mano testamentą motinos užlaikymas yra Jonuko prievolė, tačiau norėjau tave prašyti, kad tu ją paremtum ir kad nebūtų tokia sunki josios vienatvė. Aš norėčiau, kad jus visi sūnūs ir dukros ne tiek medžiagiškai, kiek morališkai ja remtumėte. Juk ji jums motina ir gera motina.

Dvarininkas apsiašarojo.

— Aš jokių skaudėjimų ir ligos žymių nejaučiu. Jaučiuos tik pavargęs. Aš manau, kad liga nekankins manęs, mirsiu staiga be ilgo gulėjimo ir pasiruošimo. Todėl atvykau su tavim atsisveikint, palaiminti tave ir atiduoti tau paskutinę mano valią.

Jis patylėjęs vėl tęsė:

— Kai mirė mūsų tėvas, tai visus sušaukęs priminė: kad nesinaudotume grovo titulu. Tau ir Jonukui motyvai jau žinomi. Aš jo valią priėmiau ir perduodu taip pat ją tau. Pasakyk apie tai Jonukui, nors jam aš apie tai parašysiu paskutiniame atsisveikinimo laiške. Būk laimingas. Neleisk skriausti motinos ir garbingai gink mūsų giminės vardą. Aš tavim tikiu. Aš laimingas, kad tokį turiu sūnų. Jis atsistodamas sūnų peržegnojo, apkabino jį gal būt ir paskutinį kartą. Jo akys buvo pilnos ašarų.

— Tu su mumis dar nevieną dešimtį metelių išgyvensi, ramino Tadas tėvą, bet sieloje darėsi šiurpu.

Trims dienoms praslinkus dvarininkas staiga mirė. Paprastai jis keldavosi 7 valandą ryto ir tuoj skambindavo kamerdinieriui, kad padėtų jam apsirengti. Tą dieną skambučio nebuvo. Kamerdinieris bailiai įėjo į miegamąjį. Visuose dvaruose buvo paskelbtas gilus gedulas. Visose bažnyčiose ėjo už jo vėlę pamaldos

Visa dvarininko šeima giliai liūdėjo ir gyveno sunkų ir netikėtą smūgį, bet daugiausia tai paveikė senąją dvarininkę. Ji rasi traukė į vienumą, atsidavė maldai, vienuolynų ir šventųjų vietų lankymams.

Gilus metinis gedulas uždėjo savo antspaudą visai šeimai.

Tadas, viršūnėse turėdamas paramos, dėl tėvo mirties ir susidėjusių šeimyninių aplinkybių, išsirūpino sau tarnybinį paskyrimą susisiekiimo srityje Vilniaus apygardoje su rezidencija jo dvare.

Jam buvo pavesta plento statymo priežiūra Vilkmėrgės — Dinaburgo rajone.

Gedulo metai baigėsi. Dvarininkė po senovei nebekreipė jokio dėmesio į esančius aplinkui ją žemiškus dalykus. Ji toliau meldėsi. Ji apsigaubusi gedulo rūbais visiškai užsidarė vienatvėje. Jai net buvo sunku Repšionyse gyventi. Atidavę metinę prievolę mirusiam, visi ruošėsi švęsti suvargusios senutės — motinos vardines.

Dešimtą birželio vardinių dienai pagerbti visa šeima: sūnūs, dukterys su savo šeimomis, suvažiavo į Repšionis. Atvažiavo net duktė Masė — vienuolė. Ji niekuomet vienuolyno sienų nepalikdavo. Ji buvo tik tėvo laidotuvėse ir dabar atvažiavo paguosti senutės — motinos.

Visi susigrupavo Jonuko apartamentuose. Serviruoti buvo pietūs, kur buvo pakviesti visi sveikinusieji. Čia buvo pakviestas iš Vilniaus ir fotografas. Po pietų svečiai išsivažinėjo, o paliko tik artimieji pažįstami ir giminės.

Visi perėjo į vardavininkės — senosios dvarininkės apartamentus, kur buvo serviruota arbata, kava, šokoladas, vaisiai ir saldumynai.

Kai visi bičiuliai ir pažįstami išvažinėjo ir kai šeima pasiliko savo intymiškame rately, dvarininkė nutaikius patogų momentą susirinkusiems prabilo:

— Mano neužmirštamojo vyro, o jūsų tėvo netekimas, man baisiai sunkus. Aš savo liūdesį, širdgėlą ir sielvartą dėl jo, — nusinešiu kartu į kapus. Be jo man sunku šiame pasaulyje gyventi, bet visam Dievo valia. Per tuos praslinkusius gedulo metus, aš laikiau savo pareiga su jumis dar pasilikti pasaulyje kartu pasimelsti ir atiduoti priklausančią

mirusio atminimui pagarbą. Tie metai baigti. Aš savo, žmonos ir motinus, pareigas ištesėjau iki galo.

Visi tylėdami klausėsi senosias dvarininkės bylojimo.

— Kartoju, kad vyro netekimas, tai didžiausias man smūgis. Man netik nebėra tikslo jau gyventi, bet ir pasilikti tarp jūsų, mano brangieji vaikai ir anūakai. Jūs pradėtat gyvenimą. Jūsų gyvenimas prieky ir pareigos ir džiaugsmas ir laimė — visa tai jūsų laukia. Mes gi su jūsų velioniu tėvu savo prievoles kaip bemokėdami atlikom. Mūsų gyvenimo kelias baigtas. Mums buvo laimė jus auklėti, matyti ir tvarkyti jūsų jaunos šeimos židinius, pilnus santaikos, jaukumo ir laimės. Jums liko ateitis.

Visa laimė vaikuose. Jūs tik dabar sodinate puikius savo šeimos sodus, ir kiek jau matote džiaugsmo, o kai visa paūgės, paskleis puikų kvapą, o paskui duos sultingus vaisius, tuomet tik visa širdimi suprasit tą didingą ir kilnų žmogaus šiame pasaulyje paskyrimą. Visa laimė — tai šeima, vaikai.

Dabar čia jus susirinkusius aš noriu palaiminti ir palinkėti jums tokios pat laimės, kuria mus su velioniu jūsų tėvu Dievas apdovanojo. Gal būt, jūsų laimė bus dar didesnė. Mes su juo užbaigėm savo gyvenimo kelią, išpildėm savo prievoles tėviškei ir jums, išgėrėme savo džiaugsmo ir laimės taurę iki dugno. Jis jau nuėjo į amžinybę, o aš laukiu — dar tos valandos sulaukti negaliu. Toliau domėtis pasauliniais reikalais aš nebegaliu — nebeturiu jėgų. Mane traukia ten, Dievop. Aš nutariau tik atsiduoti maldai. Nutariau laikinam poilsiui pasitraukti į vienuolyną ir ten laukti amžinojo atilsio.

Tarp susirinkusių buvo sunki tylą. Dvarininkė tęsė:

— Šiandieną jus čia sušaukiau, kad su jumis atsisveikinčiau ir paskui išvažiuočiau į Kauno Šaričių vienuolyną. Aš tikiu, kad jūs man padėsite ir paliuosuosite mane senę nuo visokių rūpesčių. Paprašysiu mūsų gerbiamąjį kleboną, kad jis atlaikytų pamaldas už brangų, mano vyro ir jūsų velionės tėvo atminimą. Ir mes tą dieną visi kartu karštai pasimelsime. Tepalaimina Dievas jūsų gyvenimą, o mano kelionę prie maldos, kur užsidarius vienuomoje baigsiu Jo skirtąjį man amžių.

Jus prašau mane atlankyti, ir paguosti savo džiaugsmais, savo laime.

Dvarininkė nutilo. Ji buvo dabar pilna gilios krikščioniškosios sąmonės ir meilės. Ji baigė su praeitimi visas savo žemiškąsias sąskaitas ir pasiruošusi buvo mirti.

Visų vardu prabilo vyresnysis sūnus Tadas. Jis dėkojo motinai už pasakytą šiltą žodį ir už ištartą jaunajai kartai pamokymą. Jis sveikino ją, pasiryžusią į naują gyvenimą ir palinkėjo jai rasti dvasinio pasitenkinimo, siekiant amžinosios laimės kelią.

Jis kalbėjo:

— Paguodai čia vietos nėra — ji nereikalinga. Motina tenai eina neverčiama, ji palieka sutvarkiusi mūsų šeimos židinius ir išpildžiusi savo motiniškąją pareigą. Ji atsideda maldai ir skuba paskui tėvą siekti tą amžinąją laimę, kurią visiems mums Dangaus Viešpats pažadėjo. Sveikindami toje kelionėje savo brangiąją motiną mes pasižadam vienuolyno sienose paguosti ją savo džiaugsmais ir laime. Aš siūlau kitų metų vardinėmis visiems susirinkti niuriose vienuolyno sienose, sudėti mūsų sveikinimus ir su mūsų motinėle pasidalyti savo džiaugsmais.

Nors pagal tėvo testamentą motinos globojimas iki jos mirties guli ant Jonuko pečių, bet aš prašau ir man suteikti tą garbę ir laimę atlikti kartu tą sūnaus prievėlę ir man prie to rūpesčio prisidėti.

Jeigu jūs, brangios sesutės, sutinkate, tai įgaliokit mane taip pat prie tos pareigos prisidėti, apie kurią mūsų velionis tėvas prieš savo mirtį man priminė. Jis man pasakė: «Pasirūpink motina ir neleisk jos skriausti». Jo valia — man įstatymas. Ji man šventa. Manau, kad ir jus su tuo sutinkate

Vienu balsu buvo nutarta visiems proporcingai

prisidėti prie motinos vienuolyne užlaikymo, o tiesioginai ją rūpintis įgalioti Tada,

Visi buvo laimingi. Visi pasimeldė. Fotografas nufotografavo visą šeimos grupę, kurios vidury buvo pati dvarininkė, o šalia jos vėlionies vyro didelis paveikslas. Aplinkui buvo vaikai ir anūkai, o užpakaly stovėjo daugybė dvaro samdinių, kurie susirinko atsisveikinti su savo senąją ponią — šeimininke, taip despotiškai visus laikiusią savo rankose. Jų širdyse taip pat nebebuvo to pykčio. Jų jausmui buvo širdingi, atviri. Jie kartu atsisveikino su kaž-kuo baisiu, panašiu į audringą debesį vaizdu, pilni džiaugsmo ir vilčių į šviesią ateitį, į kurią juos vedė jų naujas jaunasis ponas — Tadas.

Taip traukėsi iš gyvenimo senieji, tvirti tikėjimo, pilni vilčių būsimos ramybės ir laimės anoje grabo pusėje.

Taip baigėsi 1854 metai. Desiukiškių dvaras buvo beveik galutinai sutvarkytas. Tadas iš Leliūnų persikraustė ir tvarkė sau jaukų kampelį, ruošė būsimai savo šeimai lizdą. Buvo gandų, kad jis ruošėsi vesti.

Klebonas Antuką Leliūnuose beveik kasdieną matydavo. Jis negalėjo juo atsidžiaugti. Antukas visiškai subrendo ir visai suprato aplinkui jo plaukiantį gyvenimą.

Bijodamas jo jausmingos įgimties ir žalios jaunatvės, klebonas pradėjo rūpintis ieškoti jam tinkamos nuotakos. Jis iš Anykščių parapijos klebono daug buvo girdėjęs apie vieną visišką našlaitę Oną Kiaušaitę, kurią nutarė pas save paimti į kleboniją. Jis manė: «Ji prisiziūrės, pripras prie šeimininkavimo tvarkos, tuo tarpu pasitaikius progai Antukas susipažins, o ko gero iš dviejų našlaičių gali išeiti laiminga pora, ir Dievas juos palaimins.»

1855 metais Tadas vedė. Jis Antuku labai buvo patenkintas. Žinodamas klebono, kunigo Olekos, planus ir, norėdamas taip pat prie Antuko likimo sutvarkymo prisidėti, dovanojo jam nemažą žemės sklypą, atleido jį iš baudžios ir statybos medžiagai davė jam pinigų.

Antukas nebežinojo, kaip savo jaunajam ponui ir bedėkoti. Jis jį mylėjo, dievino ir visa siela jam buvo atsidavęs. Jis buvo vyriausias Tado ūkio reikalų tvarkytojas.

Dveji metai intensyvaus triūso — ir Antukas įkūrė sau sodybėlę, nors miniatiūroje, bet pagal lėšų išteklių sutvarkė jaukią guštelę, panašią savo išvaizda į Desiukiškių sodybą.

1857 metuose visa kas buvo baigta. Leliūnų klebono Antukas paprašė jo namus pašventyti.

Gerasis klebonas atidžiai sekė Antuko ir Onos žingsniais ir aiškiai matė, kad tarp jų yra jau nepaprastų jausmų kibirkštis, kuri vieną prie kito traukė, todėl nutarė kaip galima greičiau juos surišti amžiniais moterystės ryšiais. Į tą pašventinimą buvo pakviestas ir dvarininkas. Oną Kiaušaitę, klebonui leidus, paprašė, pasirūpinti svečių priėmimu ir jų vaišinimu. Atėjo senai jau laukta Antuko ir Onos diena Pašventinimo iškilmės, dalyvaujant daugybei svečių užsibaigė kuo-puikiausiai.

Kai visi išsiskirstė ir bepaliko tik svarbiausieji iškilnių kaltininkai — jaunas dvarininkas, Antukas ir Ona — klebonas nebeiškentė ir žiūrėdamas į jauną porą, susigraudinęs — pilnas džiaugsmo ir laimės, prabilo:

— Nei mus nei save nebekankinkite — susituokite pagaliau ir būkit laimingi.

Tai buvo taip trumpai, netikėtai ir meiliai pasakyta.

Ta svajonė senai jau Antuko širdyje skraidė, suprantama ir Onutei panaši svajonėlė į širdelę dingtelėjo Bet pirmajam tokį klausimą pajudinti drąsos neužteko, o pastaroji nedrįso net rimtai pamanyti apie tai be dvasiškojo tėvelio patarimo. Jinai jo žodžio tikėjosi. Na, ir sulaukė...

— Na, ko gi stovite? Prisiekit, žadėkitės, na ir... bučiuokitės... — juokaudamas, pilnas laimės, kalbėjo gerasis senukas. — Aš jus surišiu, o dvarininkas palaimins.

Taip netikėtai nugriuvo nuo jų pečių kalnas. Buvo sujungtos viena kitos vertos būtybės. Taip susikūrė pusiau laisvas šeimos pradas iš baudžiauninkų luomo, dviejų visiškų našlaičių.

Antano Dumbrio ir Onos Kiaušaitės vestuvės buvo labai iškilmingai atšvęstos. Tadas

buvo jų svotas. Jis juodu palaimino. Jis tėviškai pasirūpino taip pat tinkamu jų lizdelio sutvarkymu.

— Tepalieka tai krikščionišką paslaptimi. — dosnia ranka įteikdamas Antukui vestuvių dovaną, tarė Tadas. — Ką daro dešinioji, neprivalo žinoti kairioji.

Nuo to laiko Antukas tapo jau savarankišku Antanu Dumbriu.

Praslinkus metams, 1858 metais Antanų šeimoje įvyko džiaugsmas — į pasaulį atėjo sūnus. Savo mokytojo pagarbai jis pakrikštijo jį Algirdu. Dvarininkas Tadas Butleris buvo jo krikstatėvis. Pakrikštijo jį pats senasis klebonas — kun Oleka. Antano džiaugsmui nebuvo ribų. Savo pirmagimiui jis pašventė visą savo rūpestį ir dėmesį.

— Kas gi atsitiko su Boksu? — paklaus mane skaitytojas.

Jis, kaip ir visi, pas savo draugą Antaną baigė savąjį amžėlį. Bendras jų buvimas Semeize visiškai juos surišo. Tadas nuo jo atprato, o vedęs visiškai jį užmiršo, tuo labiau, kad jo žmona negalėjo pakęsti kambaryje šuns kvapo, o gal būt, prisiklausius legendų pavyduliavo ji vyro. Antanas Dumbrys pasiliko vienintelis Bokso draugas ir globėjas.

Bet ir Antanas vedė, ir tas visą savo dėmesį nukreipė į naują savo draugą — savo žmoną. O toliau gimęs įpėdinis, visiškai nusavino Antano širdį, ir Boksas buvo taip pat beveik užmirštas. Nors ir tebeturėjo paskirtą garbingą vietą — prie Antano lovos, tačiau tų mylavimų jam nebetekdavo. Jis pasiliko jau visų užpakaly.

Protingas gyvulys suprato savo buvusio draugo laimę ir po senovei prisigretinęs prie jo laižė jam rankas ir ausį. Jis pamylo ir naująją savo šeimninę Oną. Kai atsirado mažasis Algirdas, tai Boksas taip pat su džiaugsmu juo rūpindavosi. Būdavo, kai tik kūdikis pradeda verkti Boksas flegmatiškai pasikeldavo iš savo guolio ir priėjęs prie lopšio pradėdavo supti, kol vaikas nusiramindavo, arba ateidavo motina. Šuo jautė savo šeimnininko atšalimą; gal būt jis jį suprasdavo, gal būt, ir pateisindavo jį, nes tai buvo protingas, žmogaus akimis gyvulys. Jis seno ir ilsėjosi Buvo sotas ir tuko, tik jam truko glamonėjimo, mylavimų ir dėl to jis sielvartavo.

Rusijoje 1861 m. vasario mėn. 19 d. — buvo istorinė diena. Tą dieną buvo paskelbtas valstiečių nuo baudžiavos atleidimo manifestas. Viskas atgijo. Viskas subruzdavo. Tai negalima aprašyti, — nors tai ir nereikalinga būtų, — koks buvo džiaugsmas ir entuziazmas, kurio pilna buvo netik liaudis bet ir tie kovotojai, kurie tiek laiko siekė, pagaliau susilaukė tos šviesios dienos.

Tadas iškilmingai šventė Savotiškai šventė ir Antanas Dumbrys.. Juk tas baisias kančias jis išbandė sava nugara.

Jo jaunasis dvarininkas Tadas buvo valstiečių išrinktas pirmuoju Taikos tarėju. Jis atsidavė liaudžiai tarnauti. Antaną Dumbriį jis pasiėmė kaip sekretorių, žinodamas jį ištikimą ir dorą žmogų.

Tais pat metais Antanui Dumbriui Dievas davė dukterį, kurią pakrikštijo motinos vardu — Ona.

Laikas bėgo; praslinko dveji metai.

Užsiliepsnojo sukilimas. Rūpesčiai ir vargai dar dauginu padidėjo.

Tadas su Antanu visiškai pasišventė savo uždaviniui.

Kartu su sukilimu atėjo baisūs, taip vadinamieji, «Muravjovo laikai» — «Lenkiškojo maišto malšinimas»

Vienas iš uoliausių maišto malšinamo vykdytojų, įstatymo laužytojų ir barbariškųjų sauvaiautojų buvo Bilima-Pasternakovas. Jis kaip sniegas ant galvos, į Leliūnų rajoną nukrito, padarė didžiausią ermyderį ir pagaliau, į Antano Dumbrio sodybą užtraukė gubernijos politinėms byloms tardyti komisiją.

Boksas tų sunkių įvykių nebesulaukė. Valstiečius atleidus Antanas Dumbrys paskendo darbe ir neturėjo laiko atkreipti reikalingo dėmesio net į savo šeimą. Apie Boksa visiškai pamiršo. Šuo nuliūdo, nebematydamas iš savo šeimnininkų pusės jokios malonės ir

dėmesio ir lyg nebenorėdamas be reikalo po kojų painiotis, dingo.

Praslinko kuris laikas. Vieną kartą Antanas nuėjęs į savo palapinę — grybą, pajuto tvaiką. Atidžiai aplinkui apžiūrėjęs, netoli palapinės, pakalnėje rado iškastą nemažą duobę, o joje gulėjo jau aptrūnijęs Boksas. Jis nunyko su mintimi apie savo draugą, kuris visiškai jį pamiršo,

V. Komisijos darbai

Laikrodīs išmušė septynias. Smorčkovas išsitraukęs pažiūrėjo į savo laikrodį.

— Taip, — jis tarė, — kaip laikas bėga. Sugaištos trys valandos, o naudos jokios. — Jis paėmė kepurę ir norėjo išeiti.

— Aū, kur jūs, Nikolaj Vasiljevič? Kuri valanda? ką veikiate? Vis dar tebesigėriate ir tebesistebiate aukštąja Pasternakovo išmintimi? — iš gretimo kambario pasigirdo Vietochino balsas. O aš gerokai nusnūdau. Be to dar kažkoks geradėjas langines privėrė ir pas mane čia visiška tamsa.

— Aš čia pat, Sergej Petrovič. Tik ką pabaigiau žiūrėti bylą. Net galva pradėjo spingti. Absoliutiškas tuštumas. Ruošiuosi orą prasivėdinti. Jau septinta valanda, — atsakė Smorčkovas.

— Lukterėk manęs brangusis, aš per minutę apsirengsiu. Ir aš noriu kartu pasivaikščioti ir apžiūrėt sodybą. Ir tai bylai svarbu. Pasidalyt mintimis nekenks.

Bus ir malonu ir naudinga.

Nei penkioms minutėms nepraslinkus. Vietochinas ir Smorčkovas jau apžiūrinėjo Antano Dumbrio sodybą.

Visi reginiai juos stebino. Visur buvo pavyzdinga tvarka.

Mažutis paukščių užtvaras patraukė jų akį. Ypatingai juos žavėjo linksmai šokinėja viščiukai. Vietochinas skonėdamas su pasigerėjimu ant pirštų perskaitė ištisą eilę įvairių kepsnių, kuriuos galima būtų pagaminti iš tų naminių paukščių. Bet Vietochinas negalėjo atsigėrėti ir atitraukti akies nuo kiaulidės. Ten buvo gražios veislinės kiaulės, o prie jų baltučiai nutukę paršeliai.

— Kaip, žavinga! Kaip žavinga! — trindamas delnus jis skonėdamasis kartojo.

— Įsivaizduokite sau, iš tokios žavėtinios būtybės — paršiukas su baltu padažu ir krienučiais, arba keptas užpiltas, arba farširuotas su tokiu, suprantat, įdaru — faršu, pirštus laižyk; o krėnelė? Krėnelė — rausva apkepinta, burnoje gruzda, ausytės ko vertos! Ne, jūsų valia, bet esant tokio įvairaus, pirmos rūšies ištekliaus, aš jums ištisą mėnesį, kiekvieną dieną vis kitą valgį patieksiu. Aš pasiryžęs čia visą mėnesį darbuotis, — patenkintas juokavo Vietochinas.

Apvaikščioje sodybą, nuėjo į kalniuką, kur buvo palapinė.

— Reginys žavėtinus, — pastebėjo Vietochinas. Juos sudomino kudra ir jos link abu nuėjo. Pakeliui jie susitiko šeimninę Oną Dumbrienę.

— Mes negalime atsigėrėti jūsų sodyba ir esančia joje pavyzdinga tvarka. Tiesiog nors mokykis čia visa ko, — tarė Vietochinas.

— Gyvulių pavadžius nors, parodon, į Piterį⁸ vežk! Mes einam prie kudros Pažiūrėsime, kas ten mus nustebins? — kalbėjo Vietochinas.

— Jei jau tamstoms įdomu, tai prašyčiau truputį manęs lukterėti. Aš tuoj pati ateisiu, tamstas pavysiu,— linksmai atsakė nuoširdi šeimninė, kuolabiausiai norėdama įtikti savo svečiams.

— Mielai palauksim, gerai, — atsakė Vietochinas.

Dumbrienė paskubėjo namo.

Vietochinas su Smorčkovu išlėto žingsniavo kudros link.

Prie pat kudros juos pavijo šeimninė, rankose nešina krepšiu. Paskui ją sekė du mažiukai, kurie taip pat tempė kaž-kokį krepšį.

Paskambino varpą. Paskui paėmus krepšį ir atsistojus ant tam tikro prie kudros kranto tiltelio pradėjo berti į vandenį atneštus duonos trupinius ir kruopas.

8 Piterio vadindavo Rusijos sostinę S.-Peterburgą.

Išpradžių Vietochinas su Smorčkovu neatkreipė dėmesio į vandens paviršių, o žiūrėjo tik į šeiminingus veiksmus.

Bet kai trupiniai pradėjo kristi į vandenį, tai pastebėjo daugybę įvairios žuvies. Ten buvo ir lynų, ir karšių, ir ešerių, ir karosų. Tai buvo jiems netikėtas reginys. Žuvų ir žuvyčių galvutės netik mirgėjo vandenyje, gaudydamos maistą, bet byrančius trupinius gaudė ore visiškai iššokdamos iš vandens.

Vietochinas negalėjo atsigėrėti.

— Koks puikumėlis! Žavėtina! — jis kartojo. — Kepti karosai ir grietinėje. Tai apsirijimas. Prabanga, — jis skonėjosi.

— O tamstos žuvį mėgstate? — paklausė Dumbrienė.

— Žinia. Be to tokia švieži, gyva, tiesiog iš vandens. Tai delikatesas, — atsakė Vietochinas.

— O dabar parodysiu jums mūsų vėžius, prašau. Nuėjo vėžių link.

Vaikai iš vandens ištraukė ilgą geldą, kurioje buvo skirtas vežiams maistas, o ten kibždėte-kibždėjo didelių ir mažų vėžių krūva.

— Koks žavingumas! Koks mašlumas. Pirmą syk gyvenime tiek patogumų matau, — gėrėjosi ir džiaugėsi Vietochinas — Na, pas jus maisto atžvilgiu tai tikras žemiškas rojus. Visa kas gyva, nupenėta puiku. Kas begali būti skanesnis, kaip švieži iš vandens ir krapuose išvirti vėžiai. Tai, sakau, apsirijimas, — skonėjosi Vietochinas.

— Leiskite man visa tai jums vakarienei pagaminti, — pasiūlė Dumbrienė.

— Trūksta žodžių jums padėkai išreikšti už tokį dėmesį, — atsakė Vietochinas.

Dumbrienė pradėjo rinkti stambiuosius iš geldos vėžius, ir krauti juos į krepšį. Vietochinas nebeiškentė ir griebėsi šeimininkei padėti. Tik Smorčkovas stovėdamas abejingai žiūrėjo ir pasiliko tik tyliu liudininku.

— Dabar grįšime į seną vietą, — pririnkus ganėtiną kiekį vėžių, tarė šeiminingė. — Ten parinksim keletą gražių karosų.

Dumbrienė, kaip paprastai, vėl sušaukė žuvis.

Tuo tarpu, kai įsismaginusi žuvis gaudė maistą, vaikai užtraukė tinklą ir sudrumstę vandenį jį pakėlė į viršų. Tinkle buvo visokios žuvies. Tinklą ištraukus ant apaugusio žole kranto, Vietochinas uoliai padėjo žuvį rinkti. Nupenėta žuvis tinkle daužėsi ir šokinėjo.

— Prašau rinkti, — pasiūlė šeiminingė.

— Pakaks, labai dėkoju, — išsirinkęs keturius stambius karosus, dėkojo Vietochinas. — Dėkoju taip pat už retai man sutinkamą tokį malonumą — užbaigė Vietochinas.

Dumbrienė pasilenkus, dar pasiėmė trejetą karosų, o likusią žuvį įsakė atgal į vandenį paleisti. Tai buvo labai gražiai ir įgudusiai atlikta.

Sodybą apvaikščioję, Vietochinas su Smorčkovu grįžo namo. Ant priemūrio ir balkių apsistoję ir pasiskirstę buvo kazokai. Jie prisiminė savo mėgiamąjį Doną ir traukė spiegiančią dainą Dainos aidai toli skambėjo ir nyko ramiuose Lietuvos laukelių plotuos...

Vietochinas įsakė paruošti vakarienei ir arbatai stalą ir pakviesti šimtininką. Pasternakovo dar nebuvo.

Paduota buvo arbata, o prie jos smetonėlė, citrina, sviestas, suris, balta ir juoda duona. Tuo pat laiku pasirodė ant stalo uždengta su skepetaitė pilna lekštė su vėžiais ir greta kita lekštė su karosais grietinėje. Toks serviravimas vėl Vietochiną sužavėjo. Jis jau ruošėsi skaniai užkąsti ir visu pirma išgerti, dėl to subruzdavo rūpintis savo kilnojamoju vynų «rūsiu».

— Jo malonybė neatvyks. Jie geria arbatą su savo šeimininke, — pranešė sugrįžęs kazokas.

Su malonumu Vietochinas Smorčkovo draugijoje pavakarieniavo ir, atsigėręs arbatos pradėjo rinkti nuo stalo savo vynų bateriją.

Tuo tarpu pro langą pasigirdo keletos arklių trypimas. Raitieji prie namų sustojo.

Prišaky ant arklio, laikydamas rankoje nagaiką, sėdėjo Pasternakovas. Užpakaly keturi kazokai. Jų vidury stovėjo nepažįstamas vyriškis. Jo rankos buvo atlaužtos į užpakalį ir surištos virvėmis, kurių galus sėdėdami ant arklių, laikė du kazokai. Pasternakovas nuo arklio nušoko, o paskui jį ir kazokai.

— Areštuotą paskui mane veskite pas jo Ekscelenciją, — įsakė Pasternakovas.

Areštuotąjį kazokai įvedė į skirtą tardomiesiems pirmąjį kambarį. Pasternakovas nuėjo toliau į kambarį-kanceliariją ir pasibeldė į duris.

Išėjo Vietochinns. Jis buvo rimtas. Jis nujautė, kad areštuotasis bus Antanas Dumbrys. Jis jau nugirdo iš virtuvės verksmo garsus šeimininkės, kuri tik ką juos taip vaišingai ir sočiai priešė vakariene ir prigirdė arbata.

— Ką, pone Pasternakove, pasakysi? — jo Vietochinas paklausė.

— Aš areštavau Antaną Dumbrij ir pristatau jį, — pranešė posėdininkas.

— Kieno įsakymu? Kas liepė tamstai tai padaryti? — griežtai paklausė Vietochinas.

Tiek tonas, tiek paklausimas iškart atslūgdė Pasternakovo nuotaiką. Jis suprato, kad jo sauvaliavimams atėjo galas, reikėjo atsakyti.

— Kai buvau pas Vyriausią Krašto Galvą Jo Ekscelenciją Infanterijos generolą poną Muravjovą, jis man sakė, kad neatidėliodamas įsakys areštuoti Butlerį ir Dumbrij. Butlerį šiandieną areštavo ir nugabeno į Kauno kalėjimą, o aš suėmiau Dumbrij ir pristačiau jums, — pranešė sekėjas.

— Ne, taip netinka... Aš prie to nėsu pripratęs... Bičiulis draugijoje, o pareigos tarnyboje, pone Pasternakove. Aš tamstą klausiu, kas įsakė tamstai areštuoti Antaną Dumbrij?

Pasternakovas stovėjo ir tylėjo.

— Mes tuojau ištirsim, pone Pasternakove. Tamstai žinoma, kad visą tamstos skundimų Butlerio ir Dumbrio bylą, Jo Ekscelencija Infanterijos generolas Muravjovas pavedė man — komisijai ištirti. Vadinasi, visi šiuo reikalu įsakymai, juo labiau tų asmenų areštas pareina nuo manęs. Aš tamstai to nepavedžiau, tai kuo remdamasis tamsta areštavai šį žmogų — prašau man atsakyti į klausimą? — griežtai paklausė Vietochinas.

Pasternakovas tylėjo ir tempėsi.

— Atsakymo, kaip matau iš tamstos nesulauksiu. Tamstai pasiaiškinti nėra kuo. Tamsta esi kaltas. Iš kur atvykot?

— Iš Desiukiškių, Jūsų Ekscelencija.

— Kas tamstą ten siuntė?

— Jus, Jūsų Ekscelencija.

— O ką aš tamstai įsakiau?

— Jūs įsakėte man nuvykti pas jūsų pagalbininką poną Bielkiną, kuris ten kratą daro ieškodamas ginklų sandėlių, kad aš praneščiau jam, jog jūs mane siunčiat į pagalbą nurodyti ginklų sukrovimo vietą. Jūs įsakėt man iki galo išbūti ir vakare grįžus visą smulkiai jums pranešti, — tempėsi Pasternakovas.

— Teisingai, — tarė Vietochinas, — bet negirdžiu aš iš tamstos išpildytojo pranešimo. Atsakinėkit:

— Tamsta ginklų sandėlius nurodei?

— Ne, — susigėdęs atsakė Pasternakovas.

— Krata baigta?

— Baigta, Jūsų Ekscelencija, — drovėdamasis atsakė Pasternakovas.

— Na, kaip, ginklai surasti? Slapti sandėliai atidaryti? — Ramiai ir visiškai rimtai, tęsė Vietochinas.

— Ne, — visiškai tyliai atsakė Pasternakovas.

— Na, visus tuos klausimus išnagrinėsime, o dabar tamstos klausiu: ar turėjai tamsta teisę, būdamas mano žinioje ir be mano įsakymo, areštuoti Antaną Dumbrij ir kuriais motyvais tai tamsta padarei? — visiškai rimtai ėmė jį Vietochinas.

— Dabar aš supratau, kad nebuvo tam įgaliotas ir neturėjau teisės, — priblokštas prisipažino Pasternakovas.

— Su tamsta dar pakalbėsiu Dumbrij atleidęs, o dabar įveskite be pagrindo areštuotąjį.

— Su tais žodžiais įėjo Vietochinas į kambarį, kur buvo Smorčkovas.

— Jūs girdėjot? — pastarojo paklausė.

— Taip — atsakė Smorčkovas. — Labai Pasternakovu esu pasipiktinęs.

— Tuo būdu, eikim, Nikolaj Vasiljevič, ir pradėkim darbą. Sykį Dumbrys jau pristatytas, nors jį apklausime.

Vietochinas paėmė bylą ir Smorčkovo lydymas nuėjo į savo laikinąją kanceliariją.

Prie durų stovėjo virvėmis suraišiotas Dumbrys. Virvių galus laikė du stiprūs kazokai. Prišaky stovėjo Pasternakovas.

— Tamstai permaža buvo mano pastabos apie sauvališką žygį ir iki šiol dar nepaleidai virvių tam žmogui, kurs visai gal ir nemanė nuo jus pabėgti.

— Tai biau ru — visas iš pykčio paraudęs Vietochinas tarė Pasternakovui.

— Gėda jums! Jūs buvot penki ginkluoti žmones ir plius raiti, o jis pėsčias ir beginklis. Gėda, gėda. Tuoju jį atraišiokit. aš negaliu žiūrėt. Su surištu žmogum kalbėti negaliu.

Pasternakovas jautėsi nekaip. Jis suprato, kad Vietochinas su juo nejuokuoja ir kad visą reikalą prives prie galo ir negeistino, greito galo. Bet norėdamas apginti savo prestižą kazokų akyse pastariesiems šukterėjo:

— Atrišti!

Vietochino pastabomis kazokai taip pat buvo nepatenkinti ir, savo įgimtu papročiu — apseiti su areštuotais žiauriai, pradėjo šiurkščiai traukyti virvės galus, kuriais buvo surištos per čiurnius areštuotojo rankos.

Dumbrys suvaitojo. Buvo matyt, kad jam skauda.

Vietochinas tai pastebėjo.

— Atsargiai, vyrai, argi taip galima, juk gyvas žmogus, — tarė Vietochinas ir priėjęs pažiūrėjo į Dumbrio rankas.

Virvė tiek įsiveržė į jo kūną, kad net įveržtose vietose pasidarė mėlynės.

— Gėda, gėda taip kankinti žmogų. — piktinosi Vietochinas. — Kas gi čia iš jūsų taip pasistengė? — paklausė jis.

Susidrovėję kazokai atsakė:

— Tai pats ponas valdininkas. Jis mums įsakė suraišioti stipriai. Jei nebūtų įsakyta, mes patys nebūtume to padarę.

— Girdi pone Pasternakove, — tarė Vietochinas. — Tai taip tamsta atsidėkojai už jo malonų vaišingumą, kuriuo taip gausiai tamsta naudojies. Gėda. Del tamstos man tenka raudonuoti, — baigė Vietochinas,

Žandarmas išsiėmė knygutę ir kaž-ką pradėjo rašyti.

Kai tik Dumbrys buvo nuraišiotas, jam Vietochinas pareiškė:

— Tamstą buvo areštavęs posėdininkas be mano žinios ir įsakymo Tam tikslui jis įgaliojimų neturėjo, o taip pat ir jokio areštavimui pagrindo. Tamsta laisvas.

Bet kadangi mes čia sudarome, Kauno gubernijos politinėms byloms tardyti, komisijos dalį ir turime ypatingai svarbių įsakymų, juo labiau, kad mūsų uždavinys liečia ir tamstą ir kadangi tamsta jau esi čia, tai mes privalome pradėti apklausimą.

Paskui, Vietochinas kreipdamasis į kazokus tarė:

— Jūs laisvi. Galite eiti

Kazokai apsisuko, kulnais trinktelėjo ir nuėjo.

— Paskui, kai Dumbrys bus atleistas, tamstai pakviesti atsiųsiu kazoką. Šiandien pat noriu su tamsta išsiaiškinti. Dabar eik sau ir lauk mano įsakymo, — sausai, bet rimtai jis tarė Pasternakovui.

Pasternakovas išėjo. Vietochinas atskleidė bylą, paėmė spalvuotą blanką ir pradėjo

rašyti. Smorčkovas įdėbęs akis žiūrėjo į Dumbrij. Pastarasis tylėjo.

Vietochinas jaudinosi. Jis užsidegė cigarą ir pradėjo vėl rašyti. Buvo matyt, kad jis blogai nusiteikęs. Susimąstė. Padėjo plunksną. Visiškai negalėjo dirbti.

— Tamsta laisvas, eik gulti. Aš tamstos neareštuosiu, bet uždėsiu prievolę: — be mano žinios ir leidimo iš namų tamsta neturi teisės išeiti. Aš tikiu tamsta, kad neužkrausi mums atskiro rūpesčio tamstos ieškoti. Mes turime tamstą apklausti, o kolei kas eik ir nuramink savo žmoną — ji labai jaudinasi.

Dėkoju jums. Aš netik nedingsiu, bet kiek begalėdamas pasistengsiu padėti jūsų reikalą aiškinti. Čia aš visus gerai pažįstu, — tarė Dumbrys ir linkterėjęs išėjo.

Vietochinas su Smorčkovu pasiliko vienu du.

— Visiškai nežinau nuo ko pradėti. Byloje juk net nėra pagrįstų nusikalstamų davinių, kuriais galima būtų remtis darant apklausimą. Aš randu butinu Pasternakovą raštu paklausti, reikalaujant nurodymų iš liudininkų, kurie patvirtintų tų trijų nusikaltimą. Kaip jus į tai žiūrit?

— Visiškai su jumis sutinku, nes šiandien ištisas tris valandas tą bylą žiūrėjau ir nuo pradžios iki galo jokio pagrindo nusikaltimui įrodyti neradau. Čia plikas tik šmeižtas, atsiduodąs bauria provokacija.

Vietochinas tylėjo. Jis susikaupė. Paėmė popierį ir pradėjo rašyti. Smorčkovas tylėjo ir kažką rašė į savo pastabų knygelę. Baigęs rašyti padavė Smorčkovui peržiūrėti ir pasirašyti, o pats suplojęs delnais pašaukė budintį kazoką, kuriam įsakė pašaukti posėdininką.

— Mane reikalavot, Jūsų Ekscelencija? — paklausė Pasternakovas ir išsitempęs prie durų laukė.

— Štai kas, pone Pasternakove. Mes, politinėms byloms tardyti komisija, pradėję nagrinėti bylą priėjome ir prie tamstos:

Peržiūrėję perduotą mums ištirti bylą, kurią Jo Ekscelencija Vyriausias Krašto Galva iškėlė, pasiremdamas tamstos pranešimais, mes neradome jokių duomenų, galinčių sudaryti pagrindo tardymo pradžia, tiek del paties Dumbrio, tiek lygiai ir dviejų likusių. Iki šiam laikui tėra tik vienas, plikas, tamstos sukurtas šmeižtas. Mums pavesta patikrinti, formuluoti tamstos darbą ir užbaigti bylą.

Neužsigaukit, ir anksčiau į ją pažiūrėjus, buvo labai juokinga. Admirolas Krigeris vadino ją «bepročio užrašais», o įsigilinus, — ji labai bauri ir atsiduoda provokacija.

Ar šiaip ar taip mes ją turime baigti Sutraukus kruvon visus tamstos pranešimų duomens, mes pamatėme, kad visa lygu nuliui.

Dabar komisija tamstai raštiškai siūlo, per tris dienas nuo šio rašto priėmimo, papunkčiai surinkti visus nusikaltimų šaltinius, paremiant juos liudininkais prieš kiekvieną kaltinamąjį atskirai.

Visokia tamstos filosofija ir pliauškalai turi būti atmesti į šalį. Imkit, pasirašykit ir eikit.

Po trijų dienų mes tamstos laukiame su raštišku atsakymo papunkčiui išdėstymu. Primenu tamstai ir įspėju, kad čia ne juokai. Mokėjai virti košę — mokėk ją ir naudoti, nesunaudosi, pats ją sušliurpsi.

Pasternakovas gavo, pasirašė ir išėjo.

Vietochinas su Smorčkovu vėl pasiliko vieni.

— Šį rytą jus tiek buvote malonus netik smulkiausiose detalėse išaiškinti man pavestos mums bylos aplinkybes, bet ir atvėrėte man liūdną istoriją sąryšy su šia byla gerbiamojo visiems admirolo Krigerio pasitraukimo. Dabar gi atsakydamas į pakartotinai primintus man jūsų pageidavimus, pasakyti jums, kokias iš savo generolo vykdamas čia gavau direktyvas ir instrukcijas, aš jums atidengsiu:

Išleisdamas mane, man generolas pasakė: «Turint galvoj man duotą Vyriausio Krašto Galvos įsakymą, mes atidžiai sekėme visų trijų veiksmus. Tą reikalą vedžiau

aš», paaiškino man generolas, «ir mes nieko absoliutiškai neturime, išskyrus tik vieną kunigą», perdavė man štai tą kąsniuką laiško, atimto kratos metu iš kunigo Petkevičiaus. — Su tais žodžiais Smorčkovas ištraukė iš portfelio voka, išėmė paminėtą gabalėlį laiško ir parodė jį Vietochinui. Paskui vėl jį padėjo atgal į savo portfelį. — Tai iš bylos esmės.

Be to, aš noriu būti su jumis toks pat, kaip jūs su manim kad buvot atviras, pasidalinti su jumis tuo, ką man pareiškė generolas apie susidariusios bylos aplinkybes.

Iš tikslų agentūros žinių Bilima-Pasternakovas yra lenkas — šlėktapalaikis iš tos pačios Vilkmėrgės apskrities Anykščių apylinkės. «Tai sukta bestija», mano generolas taip jį perstatė.

Pasirodo, kad jis netik žinojo, bet ir būdavo pas jį, kaip generolas jį vadindavo «pusiauinteligențiškąjį plepalą» Dumbri, visad gėrėdavosi jo sodyba ir pavydėdavo jam. Prasidėjus maištui jis pasiryžo — tą sodybą įsigyti. Jis nuvyko pas Pravoslavų bažnyčios galvą — priėmė pravoslavų tikėjimą, buvo pasiūstas pas generolą Muravjovą, o paskui pastarasis per admiralą Krigerį paskyrė eiti policijos valdininko pareigas. Visą tai mano generolas išaiškino, kaip prieš gubernatoriaus norą Pasternakovas buvo paskirtas. Generolas man kalbėjo, kad Pasternakovas jautė tiek stiprią po savo kojų dirvą, kad netik gubernatoriaus įsakymus ignoruodavęs, bet buvo įsitikinęs, kad Dumbrio sodyba bus sekvestruota ir jam padovanota už jo nuopelnus. Visu tuo mano generolas labai piktinosi ir Pasternakovą vadindavo «šlykščiu renegatu». Tuo pavadinimu jis ir buvo pas mus užrašytas. Paskyrimu Pasternakovo generolas labai piktinosi ir kalbėjo kad kraštui, gal būt, tokie tipai ir tinka, bet tarnauti tėvynei, tokie ekzemplieriai nepakenčiami.

Jei tikėjimą keisti dėl susidariusių religinių įsitikinimų, tai suprantama o čia tik asmenišką naudą ir pasipelnymo sumetimais. Tai visa, ką galėjau atsakyti į tamstos rytmetinį paklausimą, — baigė Smorčkovas. — O dabar leiskite pagalvoti ir apie atilsį.

— O taip, eikime gult. Širdingai jums dėkoju už tokį atvirą ir teisingą atsakymą. Užtikrinu tamstą, kad tai pasiliko tarp mudviejų, — tiesdamas Smorčkovui ranką, Vietochinas įtikinėjo.

— Leiskit jus, taip sakant, rusų papročiu, be jokių «ekivokų»⁹ išbučiuot.

Stipriai paspaudę vienas antram ranką ir broliškai pasibučiavę nuėjo gulti.

Dabar jau tvirtą dirvą abu jautė po savo kojų ir solidariai pradėjo dirbti.

Ryto metą komisija pradėjo daryti Dumbrių namuose kratą. Netik nusikalstamo, bet ir kompromituojamo šeiminkus nieko nerado, atbulai visa liudijo jų dorą namų tvarką.

Paskui buvo iššauktas apklausti Leliūnų parapijos klebonas kun. Juozas Oleka, traukiamas atsakomybėn už aktyvų maište dalyvavimą.

— Jums šis rankraštis pažįstamas? — rodydamas, buvusį pas Smorčkovą gabalą laiško, paklausė Vietochinas.

Oleka atidžiai apžiūrėjęs laišką ramiai atsakė:

— Ne, visiškai nepažįstamas.

— O jūs nešventinote Leliūnų miške banditams-maištininkams, ginklų? — vėl paklausė Vietochinas.

— Ne, — atsakė kunigas.

— O apie tai, kad miške buvo ginklai šventiti, taip pat jus nieko nežinote? — su nepasitikėjimu tęsė kamantinėti Vietochinas.

— Nieko nežinau Tai man naujiena.

— Na, mes tai ištirsim, o kolei kas teks tamstai pasėdėti kalėjime. Aš tamstą areštuosiu ir tenai pasiūsiu.

Buvo parašytas nutarimas ir tą pat dieną, Leliūnų klebonas kun. Juozas Oleka buvo išsiūstas į Kauno kalėjimą.

Po trijų dienų Pasternakovas pristatė Vietochinui reikalautą raštiškąjį parodymą. Ten

9 Dviprauniškų minčių.

nieko apčiuopiamo nebuvo, net nebuvo pasiremta liudininkais, kurie galėtų bent ką parodyti, — buvo tik vienas tuštumas ir pliauškalai.

Pasternakovas neatidėliojant buvo nuo komisijos darbų pašalintas, ir Vietochino pasiūstas pas Kauno gubernatorių.

Vietochinas rašė trumpai: «Pasternakovas visiškai nereikalingas. Mūsų reikalui jokios neatneša naudos. Trukdo dirbti Komisija jį iškomandiruoja, atimdama teises grįžti jam į rajoną, kol mes baigsim tardymą».

Tą pačią dieną taip pat buvo išsiūstas į Vikmergės kalėjimą Antanas Dumbrys. Vietochinas su Smorčkovu labai gailėjosi, bet priversti buvo pildyti Vyriausio Krašto Galvos — Infanterijos generolo Muravjovo įsakymą.

Tuo būdu Pasternakovas buvo pašalintas, o Taikos tarėjas, jo raštvedys ir Leliūnų klebonas buvo pasodinti į kalėjimą.

Pirmieji du skaitėsi Vyriausio Krašto Galvos žinioje, o pastarasis — žinioje tardymo komisijos.

Komisija neturėdama jokios tardymui medžiagos, priversta buvo pradėti darbą kratomis. Tai nutęsė komisijos darbą, ir tardymas galutinai buvo baigtas tik po dviejų mėnesių.

Vargšė Dumbrienė dėl vyro labai griaužėsi. Ji važinėjo lankyti vyrą ir vežiojo vaikučius, deliai kurių jis labai liūdėjo.

Komisija baigusi tardymą diena iš dienos ruošėsi Leliūnus palikti Staiga pasirodė niekam nepažįstamas kunigas. Jis tiesiog nuvyko į tardymo komisiją. Toks netikėtas kunigo atvykimas be jokio šaukimo, Vietochiną ir Smorčkovą labai nustebino.

— Ko gi jis iš mus nori? — paklausė nustebintas Smorčkovas.

— O štai tuoj. manau, išgirsime, — ne mažiau susidomėjęs atsakė Vietochinas.

Jie abu nuėjo į kanceliariją; iš laukiamojo kazokai įleido kunigą.

— Aš kunigas Juozas Grikielis iš Suvalkijos. Sužinojau, kad Leliūnų klebonas kun. Juozas Oleka yra areštuotas ir pašodintas į kalėjimą už tai, kad Leliūnų miške šventino ginklus. Tai netiesa. Jis nekaltas. Šventinau aš. Jį, kaip nekaltą žmogų paliuosuokit.

— Ar tamsta sveiko proto? Tamsta žinai, kad už tai gresia mirtis? — pilnas nustebimo, tarė Vietochinas. Smorčkovas taip pat labai buvo nustebęs.

— Na ir kas tokio? Aš negaliu leisti, kad už mane kentėtų nekaltas žmogus, — kunigas Grikielis šaltai atsakė.

— Gerai, jūsų parodymą aš įrašysiu, bet pastebėsiu, kad tamsta nežinojai kuriam tikslui ginklai šventinami, kad tamsta atsitiktinai važiavai pro šalį. o miške tamsta sulaukė ir pašvęsti privertė. Tai duos jums palengvinimo, — tokiu kunigo žygiu sugraudintas, paaikšino Vietochinas.

— Ne, aš niekad nemeluoju ir šiuo kart jokių palengvinimų užsitarnauti nenoriu, — atsakė kun. Grikielis.

— Ne, vienas iš dviejų — tamsta arba šventas arba kvailas? — ištruko Vietochinui,

— Samprotaukit kaip tinka. Visa kam Dievo valia, — ramini atsakė kunigas.

Buvo surašytas protokolas apie tai, kad geruoju atvyko ir nuoširdžiai prisipažino savo kaltę.

Paskui, kun. Grikielis buvo areštuotas ir pasodintas į kalėjimą, o Leliūnų klebonas paleistas.

— Tai matote, kaip lengvai įvyko juridinė klaida. Ir Grikielis Juozas ir Oleka Juozas, o turimame gabale laiško tėra tik parašyta kunigas Juozas, o pavardė ir tolimesnis laiško tekstas atplėštas. Šiam kartui laikiau tai pakankamu įrodymui pagrindu ir tvirtai buvau įsitikinęs, kad tai buvo ne kas kitas, o kun. Oleka tuo labiau, kad apylinkėje kito kunigo Juozo nėra.

— Ištikrųjų, baisu. Būna gi klaidų ir žmogaus gyvenimas pražūna, — tarė Smorčkovas.

VI. Plunksnos brūkšniu – į Smolensko vieškelį

Tardymo komisija bylą užbaigė. Vietochinas atvyko pas gubernatorių generalmajorą Muravjovą. Jis smulkmeniškai pranešė apie visą bylą ir baigė: — «Tardymu nenustatyti daviniai, kuriais būtų galima tris įtariamuosius apkaltinti.»

Gubernatorius savo pažadus išpildė ir kartu su Vietochinu nuvyko stoti prieš rūščias, infanterijos generolo Muravjovo, akis.

Pranešinėjo Vietochinas.

— Aš taip ir maniau, — išklausęs pranešimą tarė diktatorius. — Spaudimas iš visų pusių, iš viršaus ir iš vidaus — čia spaudžia iš S.-Peterburgo. Bet, šiukštu, minęs neprispausi. — Jis paėmė plunksną ir pradėjo rašyti: «Nors skirta mano komisija ir artimiausias mano pagalbininkas nusikaltimams nerado aiškių duomenų, bet man visa aišku. Be ugnies dūmų nėra.

Pirmas kaltas tuo, kad būdamas taikos tarėju nesulaikė valstiečių nuo dalyvavimo maište; antras — kaip aktyvus liaudies agitatorius ir pirmojo raštvedys. Pasiremdamas duotomis man teisėmis, administratyviu būdu įsakau išsiųsti į pačius giliausius Sibiro užkampius, (Vietas nurodysiu pats. Pranešti. kaip pavojingą ir visuomenei kenksmingą elementą. Visus priklausančius jiems dvarus ir turtus sekvestruoti. Iš likusių lėšų padengti padarytus valstybei nuostolius ir tos griezdiškos bylos tardymo išlaidas Infanterijos generolas M. Muravjovas. Pasirašė Vyriausias Krašto Galva, ir su ramiausia sąžine padėjo plunksną.

Iš visų Kauno gubernijos kalėjimų, o ten toliau per Vilnių ir Minską buvo etapu pramintas Smolensko linkui kelias. Tas kelias vedė į neužmirštamąjį «tiesų Smolensko vieškelį, o tenai tiesiai «Vladimirka»¹⁰ į Sibirą.

Tuo keliu be perstojo ilgomis virtinėmis driekėsi etapai su lydinčiais patruliais

Skambančių geležies pančių aidas visiems skelbė ir priminė tremiamųjų likimą.

Tas aidas skambėjo įkandin kylančių dulkių debesų liūdnujų svajonių lydymas, daug laisvų sutikdamas ir palikdamas. Tuo pat keliu daug praūžė pašto vežimų, kurie taip pat vežė...

Užpakaly išgirdę skardų po vežlankiu pririštą varpelį pėstieji iš kelio traukėsi, o pamatę vežime tarp dviejų žandarų belaisvį, su giliu atsidūsėjimu jį lydėjo: «Vargšą į Sibirą gena».

Sustojimų vietose etapus apsupdavo širdingi rusų žmonės, kurie užjausdavo, areštuotus apdalindavo aukomis ir geru žodžiu palydėdavo.

Taip ėjo iš savo gimtos šalies išstremti žmones, vejami žiaurios saualės malšintojo, Muravjovo, nežinodami «už ką?»

Vienoje iš tokių partijų priešaky ėjo šeimos galva — Antanas Dumbrys ir už rankutės vedėsi savo mažą, penkerių metų, sūnelį Algirdą, kuris taip pat ėjo tvirtu žingsniu.

Vaikutis nuo tėvo nesiskyrė, nors jis galėjo važiuoti su sėdinčia gurguolėje motina ir maža sesyte. Gurguolė slinko užpakaly Viename pašto vežime pravežė pro šalį žandarų vidury sėdintį taikos tarėją, Antano Dumbrio auklėtoją ir globėją, jo jaunąjį, su aukso širdimi, poną.

Jie vienas kitą pažino. Žandarai leido arkliams sustoti ir jie atsisveikino. Jie persiskyrė ilgam laikui, o gal ir amžinai, tremiami į skirtingus tolimojo Sibiro kraštus.

Kas juos laukė, jie nežinojo, bet tvirtai tikėjo šviesią ateitį, jie be baimės žengė priekin į pačius tamsiausius užkampius, kaip žiburiai sėdami šviesos krislus į laisvę ir šviesą.

Tik viena prieš juos stovėjo be atsako «Už ką?»

Jie vienas antram paspaudė ranką. Atsisveikino. Tadas paėmė ant rankų savo

10 Kito vieškelio pavadinimas:

krikštasūnį ir pabučiavo jį.

— Ar teks dar kada pasimatyti? — tai buvo jų paskutiniai žodžiai.

I tomo galas.